

Univerzita Karlova v Praze
Filosofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Magdalena Štěrbová

Klášter Hájek u Červeného Újezda
The Hájek Monastery by Červený Újezd

Praha 2014

Vedoucí práce:
Ing. Petr Macek, Ph.D.

Poděkování

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce, panu Ing. Petru Mackovi, Ph.D., za podnětné připomínky, korekce a doporučení, za vždy vlídný přístup, podporu a trpělivost. Děkuji také knihovnici NPÚ Středočeského kraje paní Olze Geislerové za mimořádnou vstřícnost a ochotu. V neposlední řadě pak děkuji svým blízkým, zejména svému manželovi, kteří mě při psaní práce podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Abstrakt

Kláster Hájek u Čerevného Újezda se nachází v katastru obce Červený Újezd v okrese Praha-západ, při silnici z Čerevného Újezda do Břev. Jde o klášterní komplex, skládající se z loretánského domku, obklopeného klášterním ambitem se dvěma obytnými patrovými křídly (spravoval jej řád františkánů) a dalšími obslužnými budovami. Areál byl v minulosti jedním z nejvýznamnějších poutních míst ve středních Čechách, v 50. letech 20. století kdy byl přeměněn na internační tábor a vojenskou stanici.

Na základě literatury a historických pramenů jsme vytvořili popis areálu, jak mohl vypadat a být vybaven na začátku 20. století. S použitím vlastní fotodokumentace a průzkumu namísto jsme pak provedli popis současného stavu areálu. Konstatovali jsme, že z původního vybavení se v areálu nezachovalo téměř nic, několik jednotlivostí je uloženo na jiných místech. Z hlediska stavebního je památka zchátralá, ne však havarijní, a postupně se daří pracovat na její renovaci.

V areálu hájeckého kláštera najdeme několik stavebně-historicky zajímavých prvků. Jde zejména o samotnou loretu, jednu z nejstarších na našem území (1623); budovu tzv. poustevny, která snad mohla sloužit pro paraliturgické hry; altán v okrasné zahradě – profánní prvek v sakrálním prostoru; zeď, ohraničující celý areál a v neposlední řadě skupinu výklenkových kaplí, které lemují poutní cestu ze Strahova do Hájku. Ze zaniklých unikátních prvků je třeba zmínit cyklus lunet, umístěný původně v ambitu kláštera, který představoval *Atlas Marianus* a také zaniklou výzdobu kaplí poutní cesty, které zachycovaly paralelní výjevy ze života Panny Marie a Sv. Františka. Hlavní význam hájeckého areálu však spočívá v jeho duchovní, kulturní a sociální roli, jak se nám podařilo ukázat na základě dobových pramenů a literatury.

Klíčová slova: Hájek – Červený Újezd – klášter – poutní místo – loreta – poutní cesta – *Atlas Marianus* – barokní pout'

Abstract

The Hájek Monastery by Červený Újezd is situated in the register of Červený Újezd, in the district of Prague – West, by the road from Červený Újezd to Břve. It is a monastery complex, composed of a loreto, which is surrounded of a cloister with two residential wings (the monastery was administrated by the franciscans) and other buildings.

In the past, the complex used to be one of the most important places of pilgrimage in the region of central Bohemia. In the fifties of the twentieth century, it was used as a detention camp and then as a military station.

The author described the complex as it could have been seen at the beginning of the twentieth century, this description is based on a literature and historical sources. Using her own photodocumentation, she then described the current state of the complex. She shows that almost nothing has remained of the original equipment, only some elements are stored in other places. In the terms of preservation of the architecture, the complex is dilapidated but not in disrepair. The renovations are slowly carried out.

In the complex of Hájek we can find some items of structural-historical interest. It is the *loreto*, one of the oldest in the region of the Czech countries (1623); the so-called hermitage, which could perhaps have been used for some paraliturgical performances; the summer-house (*lusthaus*) in the middle of an ornamental garden – a profane element in a sacral space; the wall, surrounding the whole complex and also the group of chapels, lining the path from Strahov to Hájek. Of the lost items the cycle of lunets, placed originally in the cloister and representing the *Atlas Marianus*, and the decoration of the chapels of the pilgrimage route, representing parallel scenes from the life of Virgin Mary and St. Francis, should be mentioned. But the main importance of the Hájek complex consists in its spiritual, cultural and social role, as the author shows.

Key words: Hájek – Červený Újezd – monastery – place of pilgrimage – *loreto* – pilgrimage route – *Atlas Marianus* – baroque pilgrimage

Obsah

I. Úvod	7
II. Santa Casa - Loreto	10
III. Historie	15
IV. Popis památky	
IV. 1 Obecný popis areálu	20
IV. 1.1 Loreta	24
IV. 1.2 Klášter	29
IV. 2 Vybavení	42
IV. 2.1 Loreta	43
IV. 2.1 Klášter	46
IV. 3 Současný stav	56
IV. 3.1 Loreta	56
IV. 3.2 Klášter	61
IV. 4 Poutní cesta	75
V. Závěr – Význam hájeckého areálu v minulosti a dnes	80
VI. Resumé	90
VII. Seznam použité literatury a pramenů	95
VII. 1 Zdroje obrázků	97
Příloha – seznam vyobrazení a jejich zdrojů	99
Příloha	

I. Úvod

Areál kláštera v Hájků se nachází v katastru obce Červený Újezd v okrese Praha-západ, při silnici z Červeného Újezda do Břev. Je to velice nenápadné, snad až zanedbané místo, které nás na první pohled nijak neupoutá. Pozorného návštěvníka zaujme snad jen zdí ohražený háj vzrostlých stromů uprostřed obdělávaných polí. Právě v tomto háji – Hájků – je však ukryt velice zajímavý komplex budov někdejšího a dnes znovu obnoveného poutního místa: loretánský domek s posvátnou soškou Panny Marie Hájecké obklopený klášterním ambitem s dvěma obytnými křídly; k budovám přiléhají okrasné zahrady a několik obslužných budov. Nesmíme opomenout také řadu výklenkových kaplí, lemující poutní cestu z Prahy do Hájků.

Začneme-li pátrat v dobové literatuře, objevíme až nečekané množství pramenů, zpráv, dokumentů, kázání, svatých obrázků a dalších zdrojů. Rozsah tohoto fondu svědčí o významu, kterému se Hájek v minulosti těšil. Poutní místo zde najdeme pod českým názvem *Hájek*, německým *Waldl (Waldel)* nebo latinským *Sacra silva*.

Jako první vznikla v areálu Hájků loretánská kaple, stalo se tak v roce 1623. Už tři roky poté vyšel první spisek o Hájků, dílo svárovskeho učitele Václava Buriana Jesenického, který se, bohužel, nedochoval. Hlavní pozornost zde však byla věnována zázračným uzdravením, spojovaným s tímto místem. Kapitulu věnovanou Hájků najdeme ve překladu spisu Orazia Torselliniho, ve kterém popisuje historii italské loretě a který nese v češtině název *Sláva nejsvětějšího domu lauretánskeho* (1630); překlad pořídil a hájeckou kapitolu doplnit pražský tiskař Pavel Sessius. Díky své rostoucí popularitě a zejména díky ojedinělé výzdobě klášterního ambitu se Hájek v průběhu 17. a 18. století dostal i do nejvýznamnějších prací věnovaných mariánskému kultu v Čechách (Kašpar Arsenius z Radbuzy: *Pobožná knížka* (1629), Bohuslav Balbín: *Diva Turzanensis* (1658), Albrecht Chanovský: *Vestigium Bohemiae Piae* (1659), Jan Tanner: *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě* (1679), Augustin Sartorius: *Marianischer Atlas* (1717) – volná úprava Gumpfenbergova Mariánskeho atlasu).

Další prameny jsou spojeny s působením františkánů, kteří přicházejí do Hájků v 60. letech 17. století, kdy vzniká klášterní pamětní kniha. Nejúplnějším a nejrozsáhlejším dobovým dílem o Hájků je spis kvardiána pražského konventu u Panny Marie Sněžné Jindřicha Jana Labeho, který vyšel nejprve latinsky v roce 1689 pod názvem *Malus inter ligna silvarum*, roku 1690 pak česky jako *Hájek svatý, milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající*. V tomto díle najdeme nejen historii místa, ale také

rozsáhlou část věnovanou zázračným uzdravením, české vydání navíc doplňuje řada liturgických a modlitebních textů a poutních písní. Na Labeho dílo přímo navazuje spis *Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého* z roku 1718 františkána Damascena Marka, který se současně objevil i ve stručnější německé verzi. Marek navazuje na Labeho koncepci, více se však soustředí na praktické potřeby poutníka a jeho duchovní přípravě.

K dobovým pramenům doplníme ještě moderní edici dvou kázání, pronesených u příležitosti stého výročí Hájku v roce 1723; najdeme je v knížce *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století* z roku 2000, autorů Karla Beránka, Zdirada J.K. Čecha, Petra Alkantary Houšky a Miloše Sládka. Vedle již zmíněných kázání tu najdeme erudované příspěvky k historii poutního místa a ke kontextu barokních duchovních textů a literatury vůbec. Mimo jiné nabízí knížka také přehled dobové literatury o Hájku.

Josefínské reformy hájecké poutní místo fatálně nezasáhly a poutní provoz nebyl přerušen. Díla, věnovaná tomuto pozoruhodnému místu tak vycházejí i v průběhu 19. století. Z nejdůležitějších zmiňme spisy františkána Jindřicha Erazima Vitáska *Posvátná kaple Loretánská v Hájku* (1869) a německý *Ein Ausflug nach Hájek-Waldel* (1870). Zmínky o Hájku, čerpající však převážně z dřívějších autorů, najdeme také v *Pamětech okresu Unhošťského* Františka Melichara (1890).

Z moderních badatelů se Hájku nejobširněji věnoval Zdeněk Wirth v *Soupisu památek historických a uměleckých*, v díle zabývajícím se kladenským okresem (1907). Autor tu popisuje jak dějiny kláštera a poutního místa, tak architektonickou podobu a vybavení areálu. Z počátku 20. století připojme ještě rozsáhlou kapitolu, kterou věnoval Hájku Antonín Podlaha ve svých *Poutních místech království Českého* (1913).

Polovina 20. století znamenala pro Hájek ukončení poutního provozu, uzavření kláštera a jeho přeměnu na internační tábor, později na sídlo armády. Tato padesátiletá epizoda postačila na to, aby Hájek coby poutní a posvátné místo téměř zcela zmizel z paměti obyčejných lidí, památkářů i badatelů. Od 90. let 20. století jsou postupně a pomalu podnikány kroky k obnově zašlé slávy tohoto výjimečného místa. Vedle obnovy samotného areálu je to literatura, která s Hájkem znovu seznamuje veřejnost. Již jsem zmínili *Hájek v literatuře 17. a 18. století*, v roce 2010 vyšla brožura Vladimíra Příbyla *Jako jabloň mezi lesními stromy*, řadu dalších informací a odkazů najdeme na internetu.

Již letmý náhled na seznam literatury, která se k hájeckému areálu váže, ukazuje, že se v minulosti rozhodně nejednalo o poutní místo lokálního významu.

Vzhledem k událostem, které postihly Hájek ve druhé polovině 20. století, pozbývají poslední uměleckohistorické práce (Z. Wirth, A. Podlaha) na aktuálnosti. Ze stavu, který popisují, dnes najdeme na místě jen nepatrné zlomky. Komplexnější práce věnovaná hájeckému areálu a zejména jeho aktuální podobě prozatím neexistuje. Cílem naší práce proto bude popsat současný stav této pozoruhodné památky a pokusit se zařadit ji do kontextu jak dobového, tak současného.

Naše práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. Na úvod stručně popíšeme historii loretánského poutního místa, neboť má úzký vztah s námi studovaným objektem. Druhá kapitola je věnována historii hájeckého poutního místa. V této kapitole vysvětlíme postupné rozrůstání hájeckého areálu a s tím související rostoucí poutnický provoz a oblibu místa. Třetí, hlavní kapitola se zabývá popisem. V první části popíšeme obecně jednotlivé části areálu, a to bez přihlídnutí k aktuálním změnám. Podobně budeme postupovat v části popisující vybavení kláštera. V těchto dvou částech budeme vycházet zejména z prací Z. Wirtha a A. Podlahy tak, abychom vytvořili jakousi přibližnou podobu areálu na počátku 20. století. Tento popis nám poslouží pro srovnání ve třetí části, věnované současnému stavu památky. Poslední část popisné kapitoly se samostatně věnuje poutní cestě z Prahy do Hájků. V závěru se pak pokusíme zhodnotit hájecký areál z několika hledisek, jednak z hlediska stavebně-historického, jednak z hlediska uměleckého a v neposlední řadě také z hlediska historického a kulturního.

Metodická poznámka

Obrázky v textu označujeme **Obr.**, obrázky v příloze práce jsou označeny **Fig.** Obrázky, které jsou k dispozici na přiloženém CD, jsou označeny **CD**.

II. Santa Casa – Loreto

Obecný název *loreta*, označující stavbu - místo mariánského kultu, je odvozeno od italského městečka Loreto, kam byl podle pověsti zázračně přenesen ze Svaté země domek Panny Marie. Setkáváme se také s označením *mariánský domek* nebo *Santa Casa* – Svatá chýše. Nedílnou součástí loretánského domku je také socha „černé Matky Boží“ neboli Panny Marie Loretánské.

Domek Panny Marie, ve kterém jí archanděl zvěstoval narození Páně, se nacházel původně v Nazaretu a už v dobách prvních křesťanů byl uctíván. Od 2. století stála nad domkem svatyně synagogálního typu a za císaře Konstantina nad ním vznikl bazilikový chrám Zvěstování. Nejposvátnější částí byla jeskyně.¹ Zřejmě v 7. století byl chrám zničen Peršany, v dobách křížových výprav obnoven a znovu rozbořen Saracény ve 13. století. Ve zprávách poutníků se dočteme, že tu „nacházíme zde úplně zničený velký kostel“, ale domek Panny Marie že „nebyl přičiněním božím rozkotán“.² Chrám zvěstování byl obnoven až v 17. století a v letech 1960 – 1969 pak nahrazen novostavbou.³

V období, kdy byla památka rozbořena, převezla šlechtická rodina Angeli,

[Obr. 1] Legendické přenesení loretánského Svatého domku, kresba z Cestopisu Bedřicha z Donína.

vládnoucí v Epiru, kameny z původního domku do italského města Loreto, do kostelíka Panny Marie. Ve druhé polovině 14. století získala tato kaple značnou proslulost díky množství milostí a zázraků.⁴

Legenda o zázračném přenesení domku pochází z přelomu 14. a 15. století a jako první ji zachytil v roce 1465 a 1472 Pier Giorgio de Tolomei di Teramo zvaný Terramano⁵, úředně potvrzena pak byla bulou papeže Julia II. v roce 1507. Podle této legendy se mariánský domek v roce 1291 zázračně objevil u města Tersata (Tetrstu) v Illyrii, zároveň bylo pozorováno jeho zmizení v Palestině. O tři roky později pozorovali pastýři vznášející se domek, který usedl do vavřínového lesa (lat. *laurus*, odtud „Loreto“) v severovýchodní Itálii, ještě jednou se přenesl k obci Recanati a

¹ Jan ROYT: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011, 145n.

² Ze zprávy poutníka Ricoda z Montecroce z roku 1288 a 1989, citováno podle ROYTA (pozn.1) 146.

³ ROYT (pozn.1) 146.

⁴ Jan BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, 9.

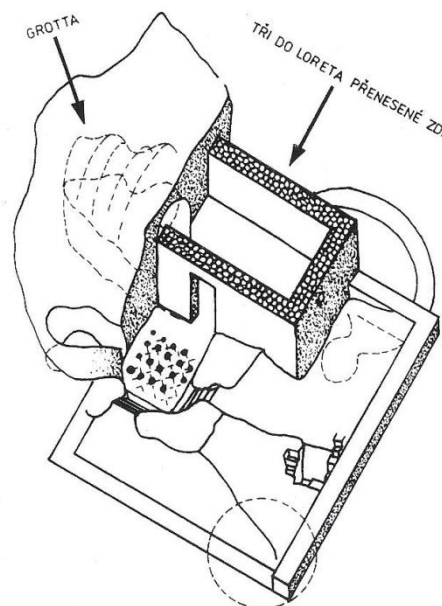
⁵ Jinde též Pietro di Giorgio Tolomei. ROYT (pozn. 1) 146.

naposledy v roce 1295 na dnešní místo.⁶ K přenesení domku z Palestiny přitom došlo „per manu Angelorum“ – tedy rukama andělů.⁷ [Obr. 1]

Díky rostoucí oblibě a proslulosti mariánského domku sem byly uděleny odpustky a privilegia, poblíž byl zřízen špitál a místo bylo opevněno. Ve druhé polovině 15. století vznikl nad Santa Casou trojlodní dóm s osmibokým křížením přímo nad chýší podle Guiliana da Sangallo, doplněný v 16. století vstupním náměstím s arkádami Donata Bramanta.

Dnešní podoba Svaté chýše, jak ji můžeme vidět uprostřed Loretského dómu, je výsledkem stavebních úprav podle Donata Bramanta z první poloviny 16. století. Její původní podoba byla ale pochopitelně docela jiná. V první řadě tvořily mariánský domek pouze tři stěny – čtvrtou východní stranu zastupovala grotta – těsně přiléhající jeskyňka ve tvaru písmene U vyhloubená do skály. [Obr. 2] Domeček byl vysoký asi 3m a byl postaven bez základů, jak je v oblasti Nazareta běžné dodnes.⁸

Další zprávy se již týkají stavby přenesené do Loreta.⁹ Můžeme podle nich načrtnout podobu kaple před Bramantovými úpravami. Domek měl v této době již všechny čtyři zdi, ale pouze jeden vchod uprostřed severní stěny a pravoúhlé okno v západní stěně. Kamenné zdivo nebylo omítnuto, šlo však o červený vápenec, takže připomínalo cihly. Prostor byl zaklenut dřevěným stropem se čtvercovými poli, zdobenými modrou barvou a zlacenými hvězdami. Naproti severnímu vstupu byla umístěna kamenná mensa z hranolových kvádrů s malovanou oltářní deskou. V letech 1370

[Obr. 2] Prostorové schéma vstupu do grotty v bazilice Zvěstování Panny Marie v Nazaretu, s vyznačením tří zdí Santa Casy, přenesených do Loreta.

– 1400 byly provedeny nástěnné malby s motivy Kristovy rodiny.¹⁰ Podle legendy uhořel do mariánského domku blesk a způsobil popraskání stěn na několika místech a také odloupení omítky. Místa s malbou Panny Marie však zůstala zázračně nepoškozená.

⁶ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 10 a ROYT (pozn. 1) 146n.

⁷ Je možné, že jde o špatný překlad či výklad údaje, že převezení kamenů z domku provedla rodina Angeli. BUKOVSKÝ (pozn. 2) 10. Royt dokládá, že části mariánského domku přivezli křižáci na náklady rodiny Angeli. ROYT (pozn. 1) 147.

⁸ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 13n.

⁹ Podle spisu Horatia Turesellina z roku 1598. BUKOVSKÝ (pozn. 2) 13n.

¹⁰ Ibidem.

Interiér s puklinou ve zdivu a nepravidelnými plochami maleb se tak staly přejímaným neměnným prvkem i v dalších loretách.¹¹

[Obr. 3] Závěrová středověká stěna Santa Casy v Loretu, za archeologického výzkumu v roce 1922.

Archeologický výzkum, prováděný v loretánském domku po požáru v roce 1922, odhalil některé další detaily. V „nové“ východní stěně byla odkryta nika s gotickým lomeným obloukem s profilací a pod nikou segmentový výklenek, tzv. *sacro camino* – svaté ohniště, interpretovaný volně jako jakýsi krb.¹²

V letech 1511 – 1513 byl původní prostý mariánský domek zvnějšku opatřen mramorovými obklady s reliéfy.¹³

Obložení bylo součástí architektonických úprav, které na přání papeže Julia II. provedl Donato Bramante a jehož hlavním cílem bylo zajištění Santa Casy proti sesutí.¹⁴

Bramantova vnějšková i dispoziční úprava dala domku podobu, v jaké známe loreto dnes a jaká se stala vzorem pro loretánské kaple po celém světě.

Z důvodů provozu poutního místa pozměnil Bramante vnitřní dispozici Santa Casy. Původní jediný vstup uprostřed severní stěny zazdil a nahradil jej dvěma symetricky umístěnými dveřními otvory, blíže severovýchodnímu rohu to byl vstup pro duchovního a blíže severozápadnímu rohu vstup pro věřící. Další vstup, resp. východ, pro věřící se nově nacházel naproti prvnímu vstupu, tj. v jižní zdi blíže jihozápadnímu rohu. Okno v západné stěně Bramante ponechal a zvětšil. Prostor mariánského domku byl celkově zvýšen: původní dřevěný strop nahradil Bramante valenou cihlovou klenbou. Cihlové doplnění (prostor dosáhl nově výšky 3,5m) bylo od původního kamenného zdiva odděleno dřevěnou kleštinou a odlišeno omítnutím. Změna vstupních otvorů si vyžádala přenesení oltářní mensy, umístěné původně ve středu jižní stěny. Nově zbudovaný vstup pro duchovní umožnil Bramantovi rozdělit prostor mariánské kaple dřevěnou příčkou – oltářní stěnou na menší, jen 135 cm široký prostor pro duchovní za stěnou a větší prostor pro věřící před ní. Samotnou mensu pak přenesl na zvýšený stupeň podlahy před tuto oltářní stěnu.¹⁵

¹¹ Ibidem 74.

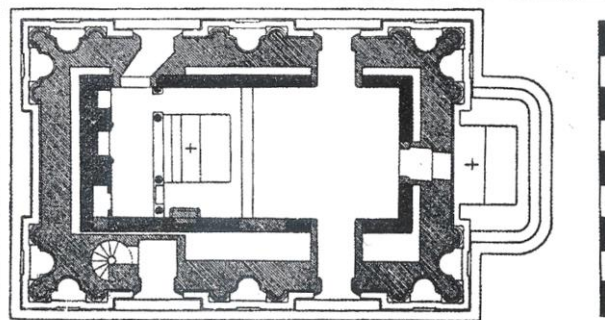
¹² Ibidem 17.

¹³ ROYT (pozn. 1) 149.

¹⁴ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 13.

¹⁵ Ibidem 14.

Mramorové obložení, o kterém již byla řeč, bylo součástí statických sanačních prací. V jejich rámci obklopil Bramante původní Santa Casu mramorovým „obalem“ o síle 90 cm, který však na Svatou chýši přímo nepřiléhá; mezi ní a „obalem“ je ponechán volný prostor.¹⁶ [Obr. 4]

[Obr. 4] Půdorys Santa Casy v Loretu, opatřené mramorovým obalem, dle stavu před požárem Santa Casy v roce 1921.

V prostoru „obalu“ bylo u severní zdi umístěno točité schodiště, které si vyžádalo další zesílení „obalu“. Značná síla mramorové schránky narušila renesanční touhu po vnější symetrii, co se týče dveřních a okenních otvorů. Bramante vyřešil tento problém skosením niky vchodů a okna tak, aby byly otvor z vnějšího pohledu umístěny symetricky.¹⁷

Reliéfní výzdobu mramorového obložení provedli na zakázku papeže Julia II. Donato Bramante, Andrea Sansovino, Antonio da Sangallo ml. a Giovanni Baptista della Porta podle Bramantova konceptu z roku 1507. Kanelované polosloupky a na nárožích kanelované tříčtvrteční sloupky s korintskými hlavicemi rozdělují fasádu na pravidelná pole. Mezi dvojicemi polosloupů a tříčtvrtečních sloupů jsou niky, vždy dvě nad sebou, se sochami proroků a Sibyl; obdélná pole jsou určena pro scény ze života Panny Marie a loretánskou legendu. Vlys, probíhající ve výši korintských hlavic polosloupů, je ozdoben okřídlenými andílčimi hlavičkami s ovocnými a květinovými festony.¹⁸

Další úpravy zejména interiéru loretánského domku byly prováděny počátkem 20. století, zvláště po požáru v roce 1922. Závěrová stěna kaple v neorenesanční úpravě zakrývá gotické prvky, odhalené při archeologickém průzkumu. Po stranách uvádějí stěnu anty s nárožními sloupky s kladím, směřujícím k výpravné osově edikule s loretánskou soškou v jádru. Jsou součástí vloženého oblouku, vylehčeného kazetami. Před oltářní stěnou po levé straně (v jižní zdi) je výklenek k ukládání bohoslužebného náčiní, zaklenutý valeným pasem a uzavřený dvířky. Jiný malý, neuzavíratelný pravoúhlý výklenek je po pravé straně oltářní stěny (v severní zdi kaple).¹⁹

¹⁶ Vnitřní rozměr loretánské Santa Casy je 8,96 x 4,1 m; vnější rozměr včetně mramorového „obalu“ je 12,85 x 7,96 m. BUKOVSKÝ (pozn. 2) 15.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Popis převzat z publikace J. Royta. ROYT (pozn. 1) 149n. Podrobnějším popisem sochařské výzdoby se zde nebudeme zabývat, protože, jak dále vysvětlíme, není pro naše účely stěžejní. Detailní popis viz např. ROYT (pozn. 1) 149n, BUKOVSKÝ (pozn. 2) 18-23.

¹⁹ Popis převzat z publikace J. Bukovského. BUKOVSKÝ (pozn. 2) 17n.

Nejposvátnějším místem Santa Casy je východní stěna, místo původně zastoupené jeskyní. Právě v těchto místech došlo podle legendy k setkání archanděla Gabriela s Pannou Marií. Proto je právě do těchto míst umisťována milostná socha Loretánské

[Obr. 5] Madonna z italského Loreta.

Panny Marie.²⁰ Se soškou Panny Marie bychom se však původním mariánském domku nesetkali, objevuje se až v Itálii v období novověku. Nejstarší záznamy z druhé poloviny 15. století hovoří o ikoně s temně červeným inkarnátem, který od svíc a lamp v kapli zčernal. V první polovině 16. století byl obraz nahrazen dřevěnou soškou s tmavým nátěrem, která rovněž zčernala a roku 1921 byla zničena při požáru. Podle pramenů šlo o stojící sochu korunovaně Panny s korunovaným Ježíškem, sedícím na Mariině levém předloktí, který pravou rukou žehná a v levé drží sféru. Dnes najdeme v Loretu sochu z cedrového dřeva, opět s tmavým nátěrem. [Obr. 5] Tmavá barva loretánské Madony se tak stala vzorem pro kopie, umisťované v loretánských domcích po celém světě, a ilustrací citátu z Písně písní *Nigra sum, sed formosa – Snědá jsem, a přece krásná...*²¹

²⁰ Více k terminologii posvátných, zázračných a milostných obrazů viz ROYT (pozn. 1) 17nn.

²¹ Pís 1,5; Jeruzalémská Bible, Praha 2009, 1133.

III. Historie poutního místa

Vznik loretánské kaple na místě, dnes zvaném Hájek, je spojeno s rodem Žďárských ze Žďáru. Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru, na Tachlovicích a Červeném Újezdě²², majitel zdejšího panství, nechal už v roce 1589 toto místo zorat a zalesnit borovicemi a duby²³, snad pro účely lovu ptáků. Později nechal hájek obehnat ještě příkopem a zdí.²⁴ Odtud tedy název *Hájek*. Myšlenka zbudovat zde poutní místo je ale o

[Obr. 6] Znak Floriána Jetřicha Žďárského a Elišky Korunky z Martinic.

něco pozdější, souvisí však se stejným Floriánem Jetřichem.

Tento konvertita ke katolické víře se v období nepokojů kolem roku 1620 z obav o svou bezpečnost vydal i s manželkou, Alžbětou Koronou rozenou z Martinic (dcerou Jaroslava Bořity z Martinic)²⁵, na cestu do zahraničí a při této příležitosti navštívil také mariánský domek v italském Loretu. Po návratu do Čech se pak rozhodl vybudovat obdobnou loretánskou kapli ve svém hájku. Podle některých ho k tomu vedla vděčnost za šťastný návrat z cest, za usmíření s císařem Ferdinandem II. a za navrácení svých statků²⁶, podle jiných – a zejména podle legendy, spojené s poutním místem - vybudoval loretánskou kapli jako díkůvzdání za narození syna²⁷.

Stavba kapličky byla zahájena 12. června 1623, o dva roky později pak byla slavnostně vysvěcena kardinálem arcibiskupem Harrachem a brzy se stala oblíbeným poutním místem.²⁸ Její obliba byla snad dokonce i důvodem stavby Lorety v Praze na Hradčanech.²⁹ Už v roce 1630 se ale Florián Jetřich rozhodl kapli zcela přebudovat, podle některých badatelů si to vyžádal narůstající poutnický provoz³⁰, podle jiných se hájecká kaple neshodovala s loretánským vzorem³¹. Kaple byla tedy téměř celá zbourána a znovu

²² August SEDLÁČEK: Místopisný slovník historický království českého, Praha 1908, heslo *Hájek*, 205.

²³ Zdeněk WIRTH: Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský, Praha 1907, 29.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Antonín PODLAHA: Posvátná místa království českého VII, Praha 1913, 232.

²⁶ Zdeněk BOHÁČ: Poutní místa v Čechách, Praha 1995, heslo *Hájek*, 16. O tomto prozaickém důvodu se zmiňují pouze moderní autoři.

²⁷ Mnohem rozšířenější verze, i když k narození syna Františka Adama Eusebia se vážou různá data. Např. WIRTH (pozn. 23), SEDLÁČEK (pozn. 22), PODLAHA (pozn.25).

²⁸ WIRTH (pozn. 23) 29.

²⁹ Pražská Loreta byla stavěna v letech 1626 – 1631. BOHÁČ (pozn. 26) 16.

³⁰ WIRTH (pozn. 23) 29.

³¹ P. Antonín Klaret DABROWSKI: Poutní místo Hájek u Prahy in: Zpravodaj Pražské arcidiecéze, č.8, roč. 21, 2013, 9; také BUKOVSKÝ (pozn. 2), 54.

vystavěna, a ještě téhož roku také znovu vysvěcena.³² Ke kapli v té době náležela poustevna s jedním poustevníkem.³³

Záhy po vybudování loretánského domku se začaly k místu vázat legendy o zázračných uzdraveních. Jedno z prvních se týkalo samotného zakladatele, pana Floriána Jetřicha. Antonín Podlaha zachycuje pověst takto: „[...]Po vykonaném svěcení [...]vyprovázel Florián hrabě ze Žďáru ze zdvořilosti tak vzácné hosty a přisedl do jejich vozu. Ale nedaleko Hájku splášili se koně a hrabě z vozu vypadl. Ačkoli vůz obě nohy jeho přešel, žádné bolesti nepocítil, nýbrž na témže místě povstal úplně bez pohromy. Pročež ihned navrátil se ke svatému domečku poděkoval tam Panně Marii za své zachránění. Na památku té příhody nohy voskové a tabuli malovanou v kapli poručil zavěsiti.“³⁴

Po smrti Floriána Jetřicha Žďárského přebral péči o panství a tedy také o hájeckou kapli jeho syn František Adam Eusebius. Roku 1659 požádal jindřichohradecké františkány, aby se ujali správy poutního místa.³⁵ V roce 1663 se pak pustil do stavby klášterní budovy, která měla obklopovat loretánskou kapli³⁶ – dochovala se smlouva se staviteli Domenicem Orsim a Carlem Luragem, datovaná 28. března 1663.³⁷ Hrabě František Adam si vymínil, aby v západním křídle bylo vyhrazeno několik místností pro jeho osobní potřebu³⁸ a vystavil také nadační listinu, která místní františkány i provoz kláštera hmotně zajišťovala³⁹ a díky níž byl provinciální kapitulou povýšen na konvent.⁴⁰ Základní kámen byl tedy položen roku 1663 a stavba byla započata východním křídlem, v roce 1668 byla vztyčena věž⁴¹ a celá východní část dokončena v roce 1673. Současně byla založena zbývající křídla a také přilehlá zahrada.⁴² Adam Eusebius se však nedočkal ani dokončení prvního křídla – zemřel v dubnu 1670 a byl pohřben v pražské katedrále svatého Víta, srdce však bylo vyjmuto a pohřbeno samostatně v loretánské kapli v Hájku. Ve stavbě pak pokračoval hrabě Maxmilián z Martinic, dědic panství Žďárských, který

³² PODLAHA (pozn. 25) 236.

³³ Ibidem 233.

³⁴ Ibidem 234.

³⁵ WIRTH (pozn. 23) 29, PODLAHA (pozn. 25) 238, aj.

³⁶ V některých novějších publikacích se hovoří o tom, že Hájek byl původně hospicem – útlkem pro poutníky (např. P.VLČEK, P.SOMMER, D.FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, heslo Červený Újezd – Hájek, 194). Podnětem pro výstavbu čtyřkřídleho areálu byl jistě poutnický provoz (areál dovoluje konat bohoslužby vně kaple), hlavně ale přístřeší a klauzura pro františkány, kteří místo spravovali.

³⁷ PODLAHA (pozn. 25) 238.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Nadační listina pochází z roku 1670 a Adam Eusebius v ní věnuje 20 000 zlatých pro kněží a bratry a 10 000 zlatých na opravy kláštera. V této listině se také hovoří o hotovém modelu celé stavby. WIRTH (pozn. 23) 30.

⁴⁰ P.VLČEK, P.SOMMER, D.FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, heslo Červený Újezd – Hájek, 194.

⁴¹ PODLAHA (pozn. 25) 239.

⁴² WIRTH (pozn. 23) 30.

také sepsal novou smlouvu se staviteli.⁴³ Po roce 1673 vedl stavbu výhradně Orsi, polírem

byl Francesco Anselmo Lurago.⁴⁴

[Obr. 7] Klášter v Hájkách, frontispis knihy J. Labeho *Hájek svatý, milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající*, 1690.

Roku 1671 byl položen základní kámen přístavku na východní straně loretánské kaple, tedy spojnice mezi mariánským domkem a východním křídlem kláštera. V přízemí byla zřízena sakristie, v patře pak kůr. V roce 1675 byla v severním ambitu před novým oltářem Panny Marie Pasovské dokončena hrobka pro řeholníky.⁴⁵ Celá stavba byla dokončena k roku 1681, kdy byla také zřízena nová střecha a mříže v oknech. V roce 1684 byla dokončena vstupní brána, úprava ambitů i zahrady, bylo zakoupeno vybavení do kůru a knihovny a obrazy do refektáře. O rok později byly doplněny tři kamenné mensy – jedna na při loretánské kapli a dvě v ambitech – a také kazatelna.⁴⁶ Roku 1686 byla dokončena malířská výzdoba ambitu 34 lunetami,

zachycujícími přední evropské zázračné sochy a obrazy⁴⁷, a byly pořízeny věžní hodiny.⁴⁸

V následujících letech pak probíhalo vybavování kláštera, jednotlivých kaplí a oltářů nábytkem, obrazy a bohoslužebným náčiním, tomuto vybavení se budeme věnovat v samostatné kapitole.

Ze stavebních úprav je dále třeba zmínit stavbu ohradní zdi kolem celého lesíku a klášterní zahrady v letech 1699 – 1706.⁴⁹ V areálu hájeckého kláštera se nacházely dvě studny; první pramen - studna Panny Marie za refektářem⁵⁰ - byl objeven už v roce 1662,

⁴³ PODLAHA (pozn. 25) 239n.

⁴⁴ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN (pozn. 40) 194.

⁴⁵ Ibidem 240.

⁴⁶ WIRTH (pozn. 23) 30.

⁴⁷ Podlaha uvádí, že inspirací obrazů byl tzv. *Atlas Marianus* W. Gumpfenberga z roku 1655, 1672 (pozn. 25, 242), Royt se domnívá, že se malíř mohl inspirovat knihou Jindřicha Labe *Hájek Svatý milostí Boží a velikými dobrodiními B. Panny Marie krásně se zelenající*, která však vyšla až roku 1690. ROYT (pozn. 1) 66.

⁴⁸ WIRTH (pozn. 23) 30.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ DABROWSKI (pozn. 31).

druhý roku 1684 byl nazván studnou svatého Antonína⁵¹ – v roce 1725 byla klenba vyzdobena obrazy ze života tohoto světce a opatřena dvojitou střechou.⁵²

V letech 1720 – 26 byly budovány výklenkové kaple poutní cesty, spojující Hájek s pražskou Strahovskou branou. Celkem bylo z peněz donátorů vystavěno dvacet takových kapliček. Výzdoba výklenků, provedená malířem Schorem,⁵³ spočívala v horizontálně dělených malbách na omítce. V horní části výklenku byl zobrazen výjev ze života Panny Marie, v dolní části pak odpovídající výjev ze života svatého Františka.⁵⁴ Pod římsou každé kapličky byl pak vymalován znak donátora. Počátkem 50. let byly všechny kapličky opraveny, v roce 1773 rovněž opraveny a obrazy znovu vymalovány. Při další opravě v letech 1899 – 1900 stálo na svém místě už pouze 14 kaplí.⁵⁵ Kapličkám se budeme podrobněji věnovat v samostatné kapitole.

V roce 1731 začalo budování křížové cesty, začínající u studny svatého Antonína a pokračující v ambitech, křížová cesta byla posvěcena v roce 1733.

Roku 1732 koupila panství Marie Anna Františka Toskánská. Také tato šlechtična našla v hájeckém poutním místě zalíbení a mj. sem věnovala ostatky sv. Justina.⁵⁶

První opravy areálu proběhly už v roce 1731, k významnějším zásahům ale došlo roku 1732, kdy byla pro špatný statický stav severní části východního křídla zde zbudována přístavba.⁵⁷ Při dalších opravách v roce 1750 byly částečně zazděny oblouky v ambitech.⁵⁸

I přes čilý poutnický ruch a velkou oblibu místa i v šlechtických kruzích⁵⁹ zasáhl hájecký klášter josefínské reformy. Roku 1785 byl vydán dvorský dekret o redukci kláštera⁶⁰ a o rok později dorazila na místo komise s dekretem zrušovacím; komise také ihned odvezla do Prahy loretánský poklad.⁶¹ Podle dalších listin mělo v klášteře zůstat sedmnáct kněží a pět řeholních bratrů. I ti však nakonec dostali nařízení opustit klášter, a to k 13. květnu 1789. Řeholníci ale nikdy klášter zcela neopustili a nedošlo tak ani k jeho úplnému zrušení. Zrušení kláštera v Hájků bylo nakonec zcela odvoláno, jedná se o jeden

⁵¹ Ibidem.

⁵² PODLAHA (pozn. 25) 245.

⁵³ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 106.

⁵⁴ Podrobný popis jednotlivých kapliček a příslušných výjevů viz Podlaha (pozn. 25) 252 – 253.

⁵⁵ Ibidem 252n.

⁵⁶ Ibidem 245.

⁵⁷ Ibidem. Více k problematice přístavby a jejího umístění v kapitole Obecný popis.

⁵⁸ WIRTH (pozn. 23) 31.

⁵⁹ Viz popis procesí očima poutníka, jak je zachycuje Podlaha (pozn. 25) 241 nebo výčet osobností, které se zúčastnily oslav 100. výročí založení poutního místa WIRTH (pozn. 23) 30; PODLAHA (pozn. 25) 244.

⁶⁰ WIRTH (pozn. 23) 31.

⁶¹ Podle Wirtha došlo ke zrušení kláštera a odvezení pokladu až v roce 1789 (pozn. 23, 31). Podlaha však uvádí podrobněji sled událostí, přikláníme se tedy k jeho podání.

z výjimečných případů.⁶² Poutní věhlas hájecké kaple byl dokonce obnoven, když místo navštívila v roce 1797 mj. arcikněžna Marie Terezie (sestra císaře Františka II).⁶³

Pouti k hájecké Panně Marii se konaly ještě v první polovině 19. století.⁶⁴ Počátkem 20. století mnoho poutních míst upadá, Hájek a s ním spojená poutnická aktivita se však stále udržují v povědomí. V roce 1913 uvádí Antonín Podlaha, že v klášteře působí dva kněží a tři řeholní bratři.⁶⁵ V roce 1926 bylo slaveno 300. výročí založení kláštera, kterého se podle zpráv účastníků zúčastnilo na šest tisíc poutníků.⁶⁶

Za nacistické okupace nebyl klášter zrušen, ale bratřím hrozila pracovní povinnost. V prostorách kláštera umístěn depozitář Archivu Země české a byly zde uloženy i archivy klášterů jiných řádů, které tehdy zrušení neunikly.⁶⁷ V meziválečné době však byla náboženská funkce místa krátce obnovena, jak dokládají dobové fotografie poutníků.⁶⁸ Bratři v hájeckém klášteře také usilovali o pomoc odsunutým Němkám, soustředěným v sousedním statku.⁶⁹ Poslední pout' se konala ještě v roce 1949.⁷⁰

Situace se ale radikálně změnila s příchodem 50. let. V roce 1950 byl konvent rozeznán a vystěhován a v klášteře byl zřízen sběrný tábor pro mladé kleriky, ke kterým roku 1951 přibylí internovaní kněží ze Želivi. Od dubna 1953 až do poloviny 90. let byl pak areál v užívání armády, která zde zřídila sklad materiálu.⁷¹

V roce 1996 byl areál kláštera v Hájků vrácen v restitučním řízení řádu františkánů, kteří se snaží jak o obnovu duchovního významu místa, tak, pomalu, ale jistě, o jeho rekonstrukci.

Od května 1958 je areál kláštera, stejně jako soubor kaplí z Prahy do Hájků, veden Národním památkovým ústavem jako památka.⁷²

⁶² BUKOVSKÝ (pozn. 2) 29.

⁶³ WIRTH (pozn. 23) 31.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ PODLAHA (pozn. 25) 249.

⁶⁶ Karel BERÁNEK: Historie kláštera, <http://klasterhajek.ic.cz/Historie.html>, 1.6.2014

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Fotografie v archivu PhDr. Kateřiny Pařízkové, občanské sdružení Poutní cesta Hájek.

⁶⁹ DABROWSKI (pozn. 31).

⁷⁰ Z přednášky PhDr. Kateřiny Pařízkové *Poutní cesta do Hájků... zapomenutá barokní památka*, přednesené 3. října 2013 v Komunitním centru Šlejnická, Praha 6.

⁷¹ Petra VEČEŘOVÁ: *Navštivte kláštery v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*, Praha 2005, 51.

⁷² Ústřední seznam kulturních památek monument.npu.cz:

<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Kr&HiZe=%C8&VybUzemi=1&sNazSidOb=%C8erven%FD+%DAjezd&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=28.4.2014&KodKr=21> ,

<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=137474&oKodKr=21&oNazSidOb=%C8erven%FD+%DAjezd&Uz=B&PrirUbytOd=03.05.1958&PrirUbytDo=28.04.2014&Limit=25> ,

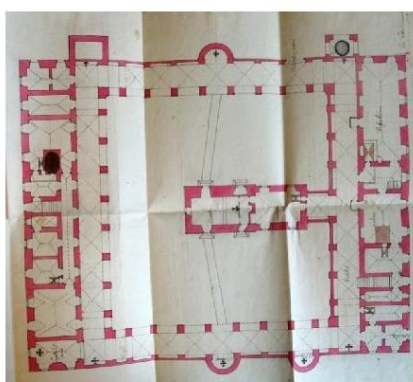
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=148650&oKodKr=21&oNazSidOb=%C8erven%FD+%DAjezd&Uz=B&PrirUbytOd=03.05.1958&PrirUbytDo=28.04.2014&Limit=25> , vše 28.4. 2014

IV. Popis památky

IV. 1 Obecný popis areálu

Metodická poznámka

Komplex poutního místa v Hájků se skládá z několika architektonických a ideových prvků. Ústředním bodem je mariánský domek, centrum kultu, nejposvátnější místo celého areálu. Loreta může stát a fungovat i jako samostatný architektonický celek. Druhým prvkem je ambit kláštera, obklopující čtvercový dvůr s mariánskou kaplí. Je to prostor přístupný věřícím, který splňuje jak funkci praktickou – poskytuje přístřeší pro

Obr. 8 Půdorys přízemí kláštera, kresba italského stavitele Fr. Fortina z roku 1724.

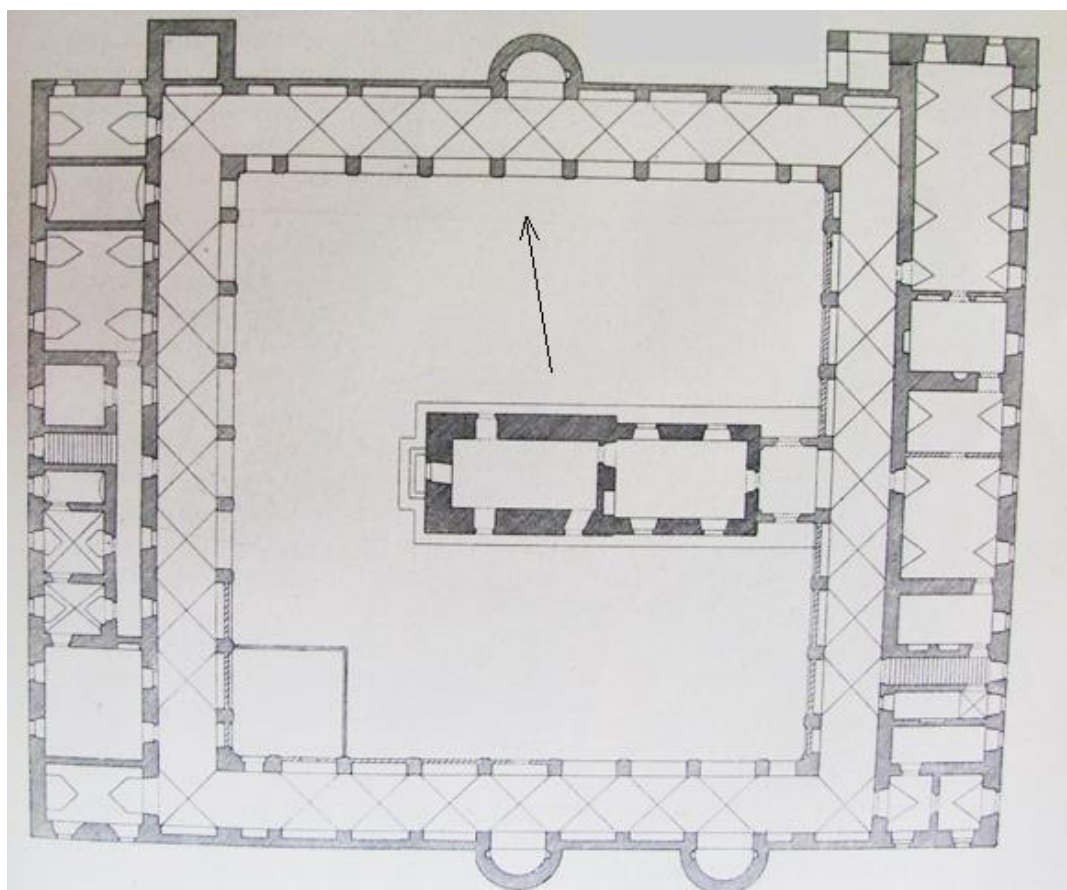
poutníky i slavnosti, tak ideovou. Ochoz s loretou uprostřed představuje, stejně jako v „běžných“ klášterech, jakousi uzavřenou zahradu (*hortus conclusus*), poutník vstupuje do vyhrazeného posvátného prostoru a ikonografická výzdoba ambitu v podobě oltářů a maleb podněcuje k duchovnímu usebrání. Dalším prvkem je samotný klášter, budovy či místnosti vyhrazené pro duchovní a sloužící převážně k praktickým účelům. Dalším prvkem, umístěným už vně kláštera, jsou pak hospodářská stavení, zahradní altány a další obslužné budovy. Celý komplex je pak obklopen zahradou – hájem a uzavřen zdí. Hluboký koridor v jižní části této zdi představuje vstupní prostor.

V případě hájeckého komplexu nekoresponduje toto ideové dělení s kompozicí architektonickou. Protože ideová složka komplexu výrazně převyšuje nad složkou architektonickou, budeme při popisu areálu respektovat právě jednotlivé ideové prvky. Při popisu komplexu budeme tedy postupovat od ideově či významově nejdůležitější části k částem významově méně důležitým. Při popisu klášterního ochozu budeme postupovat z pohledu poutníka, vcházejícího do areálu, tj. od severovýchodního rohu směrem na západ a dále po směru hodinových ručiček. Pro lepší orientaci vždy uvádíme také umístění pomocí světových stran.

Druhá metodická poznámka se týká publikovaných půdorysných plánů hájeckého kláštera. S reprodukcí půdorysu přízemí se můžeme setkat v Soupisu Zdeňka Wirtha⁷³

⁷³ WIRTH (pozn. 23) 32.

[Fig.4], v Encyklopedii českých klášterů⁷⁴ [Fig. 5] a naposledy na výstavě „Nigra sum, sed formosa“⁷⁵ [Fig. 6]. Všechny tyto plány, ač publikovány uznávanými badateli a v moderní době, mají závažné nedostatky. Plán Zdeňka Wirtha je předně otočen ve smyslu světových stran, a to bez uvedení směrové růžice. Pro správnou orientaci areálu musí čtenář otočit publikaci hlavou dolů. Druhou chybou je pak špatné zakreslení apsid kaplí v jižním klášterním ochozu. Všechny tři zmíněné publikace uvádějí apsidy ve druhém a pátém segmentu ochozu (segmentem rozumíme prostor, vymezený jedním polem křížové klenby), zatímco ve skutečnosti navazují na první a čtvrtý segment, jak dokládá i zaměření provedené ing. Fantou.⁷⁶ V publikovaných dílech tak nenajdeme správný plán. Pro srovnání zde tedy uvádíme starší plán z roku 1724, publikovaný též na výstavě Nigra sum, [Obr. 8] který sice nezachycuje řadu prvků současného stavu, ale zachycuje správné umístění apsid v jižním ochozu. Pro další práci budeme používat plán Z. Wirtha, opravený autorkou [Obr. 9].

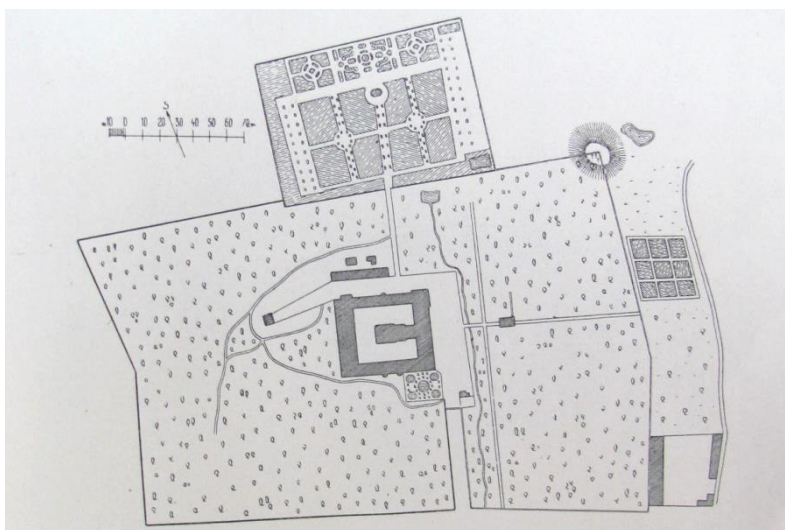
Obr. 9 Půdorys přízemí hájeckého kláštera. Plán Z. Wirtha s doplněním směrové růžice a upravenou polohou apsid jižního ambitu.

⁷⁴ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN (pozn.40) 195.

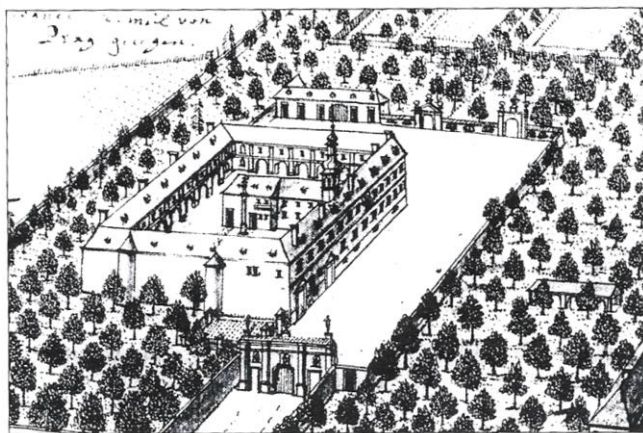
⁷⁵ Výstava „Nigra sum, sed formosa“ k 350. výročí založení kláštera, umístěné v hájeckém ambitu. Panely výstavy dostupné na http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=529 .

⁷⁶ Rudolf FANTA: Klášter „Hájek“ – stavební zaměření, 1992, v Archivu NPÚ Středočeského kraje, iv. č. Z 3641.

Komplex budov, tvořící areál kláštera v Hájku, leží v katastru obce Červený Újezd v okrese Praha-západ, při silnici z Červeného Újezda do Břev.⁷⁷ Budovy se nacházejí v lesíku přibližně obdélného tvaru, obehnaného kamennou zdí, jak jej vytyčil už zakladatel lorety Florián Jetrich Žďárský.⁷⁸ [Fig.

7] K budově kláštera vede příjezdová cesta od jihu, rovněž ohraničená zdí po obou stranách, zakončena trojdílnou bránou. Za branou vpravo (na východ) je přízemní vojenská budova, vlevo (na západ) navazuje na zeď ohraničující cestu zeď menší, obdélné, snad okrasné zahrady, která přiléhá k jižnímu křídlu kláštera.

Obr. 11 Františkánský klášter v Hájku. Dobová rytina se signaturou F. B. Wernher. Přibližně 1. polovina 18. století.

pokryté taškovou střechou.

Za vstupní branou, v linii přístupové cesty a okrasné zahrady navazuje dále na sever samotná budova kláštera. Severně od budovy kláštera pokračuje, stále v linii příjezdové

V areálu lesíka se dále nacházejí menší budovy (hospodářská budova, altán), a to na sever od klášterní budovy, od které jsou odděleny širokou cestou. Další podlouhlá budova je o něco dále na západ od klášterní budovy, rovněž přístupná po této cestě. Najdeme tu tzv. poustevnu se studnou Svatého Antonína. Všechny obslužné budovy jsou kamenné a omítané,

⁷⁷ Areál kláštera (ohrazený hájek s budovami) najdeme na parcelách 312/1, 312/2, 318 a 317, štěpnice leží na parcele 335/2.

<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQueryParam0=621200&MarQueryParamCount=1&MarWindowName=Marushka>

⁷⁸ Viz kapitola Historie.

cesty a v návaznosti na vrata kláštera, vedoucí od severu skrze severní ambit na klášterní dvůr, úzká cesta směrem z lesíka, odkud vychází skrze jednoduchou bránu. Brána vede do velké obdélné zahrady - štěpnice⁷⁹, připojené k lesíku na severní straně. Uprostřed zahrady je patrový centrální glorieta.⁸⁰ Také tato zahrada je obehnaná zdí. **[Obr. 10]** Při hlavní Hájecké silnici směrem na Břev, na východ od hájku, leží komplex statku, který byl původně také součástí klášterního areálu.

Budova kláštera vznikala, jak už bylo řečeno, postupně kolem mariánského domku. Jde o jednopatrovou čtyřkřídlovou budovu, jejíž jednotlivá křídla obklopují čtvercový dvůr. Budova je orientována podle lorety, ta však neleží v přímém západovýchodním směru, ale je mírně pootočena.⁸¹ **[Obr. 9]** Orientaci kláštera kopírují i obslužné budovy na sever od budovy kláštera a příjezdová cesta od jihu.

Nejstarší východní křídlo je v přízemí dvoutraktové, v patře třítraktové, a propojené později úzkou jednotraktovou spojkou s loretánským domkem. Protější, tj. západní křídlo je dvoutraktové v obou podlažích, jižní i severní křídlo jsou jednotraktová. Všechna křídla jsou zakryta taškovou valbovou střechou. Nad středem východního křídla je umístěna osmiboká vížka s cibulovitou plechovou střechou se dvěma lucernami a makovicí z roku 1668. Jediné východní křídlo je podsklepené.⁸²

Pouze východní a západní křídlo jsou obytná, jižní a severní křídlo slouží jako spojovací chodba, a to i v patře.⁸³

Jak bylo zmíněno výše, vnitřní přízemní trakty východního a západního klášterního křídla jsou součástí klášterního ochozu. Přestože architektonicky náleží k východnímu a západnímu křídlu, ideově souvisejí a jeden celek tvoří s křídly severním a jižním, v popisu proto pojmem i vnitřní trakty východního a západního křídla v rámci popisu ochozu.

⁷⁹ WIRTH (pozn. 23) 33. Tato zahrada byla založena v roce 1673. Ibidem 30.

⁸⁰ Tento „lusthaus“ byl postaven v roce 1673 a později, v roce 1722, byl upraven na kapli Svatého Kříže. Karel BERÁNEK: Z minulosti františkánského kláštera v Hájků in: Františkánský klášter v Hájků v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, XVIII.

⁸¹ Wirth komentuje polohu jako „skoro přesně západovýchodní“. WIRTH (pozn. 23) 32.

⁸² Klášter Hájek – Orientační průzkum, agentura Nautilus, 1999, Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. 333, strany nečíslovány.

⁸³ P. VLČEK, P. SOMMER, D. FOLTÝN (pozn. 40) 195.

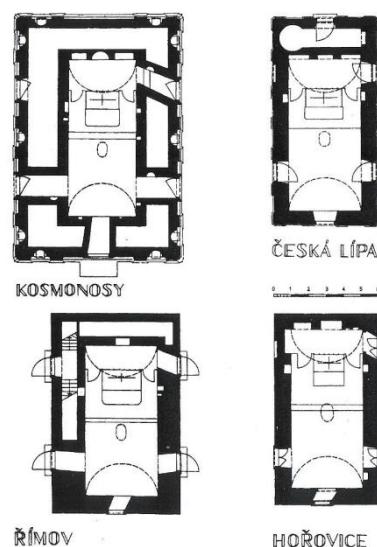
IV. 1.1 Loreta

Srdcem a jádrem hájeckého areálu je z hlediska kultovního, historického i stavebního mariánský domek – loreta. Jak již bylo řečeno, vznikla na tomto místě jako první, základní kámen byl položen v roce 1623 a dokončena byla o rok později.⁸⁴

V kapitole o Loretu a loretánských domcích jsme uvedli, že většina loret, budovaná po italském vzoru, se snažila co nejvíce se přiblížit originálu. Týkalo se to jak „rustikálního“ interiéru Santa Casy, tak bohatého exteriéru, včetně Bramantových úprav.⁸⁵ O hájecké loretě však víme, že byla nedlouho po svém dokončení významně nebo dokonce úplně přebudována. Jak jsme naznačili v kapitole věnované historii, badatelé se liší ve vysvětlení důvodů této přestavby. Buď byla vynucena rostoucím poutnickým provozem nebo původní domek (dokončený roku 1624) neodpovídal dostatečně italskému vzoru.⁸⁶ O vzhledu původního, zaniklého mariánského domku, bohužel, nic nevíme, nemůžeme tedy dát za pravdu ani jedné skupině.

Jan Bukovský rozděluje typy loretánského domku do tří skupin: klasický typ, který kompletně opakuje Bramantovo schéma „obalu“ včetně sochařských a reliéfních mariánských scén; pilastro-lisenový typ, který zachovává bramantovské architektonické členění bez figurální výzdoby; a konečně typ blokový, tvořený nečleněnou hranolovou hmotou. Tento poslední typ se snaží napodobit vzhled mariánského domku před Bramantovými úpravami a řadíme k němu některé naše nejstarší kaple, mezi nimi i kapli hájeckou.⁸⁷

Blokový typ lorety však automaticky neznamená, že kaple není opatřena „ochranným“ pláštěm (u kaple v Loretu šlo o ochranu kaple před povětrnostními vlivy, u dalších kaplí šlo však mnohem více o věrné napodobení vzoru – tedy včetně Bramantova pláště). Z tohoto hlediska vymezuje Bukovský čtyři typy kaplí

Obr. 12 Čtyři základní dispoziční typy loretánských kaplí podle J. Bukovského: celoplášťový (Kosmonosy), poloplášťový (Dolní Řím), čtvrtplášťový (Česká Lípa) a bezplášťový (Hořovice).

⁸⁴ Viz kapitola Historie.

⁸⁵ Viz kapitola Santa Casa - Loreto.

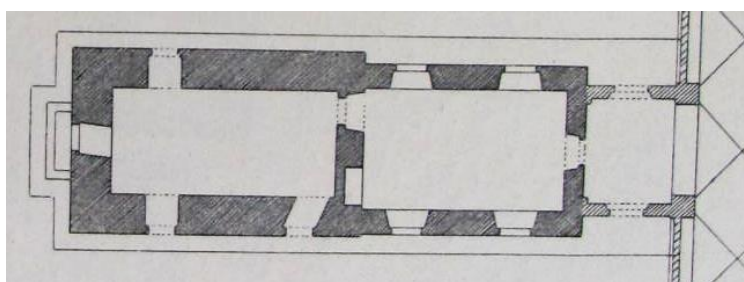
⁸⁶ Viz kapitola Historie

⁸⁷ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 31nn.

[Obr. 12]: celoplašťové s průchozími či slepými chodbami po všech čtyřech stranách kaple, poloplašťové (prostor na dvou stranách), čtvrtplašťové (prostor při jedné straně) a konečně bezplašťový typ, spojovaný nejčastěji s blokovým pojetím exteriéru.⁸⁸

O podobě druhé verze hájecké lorety z roku 1630 nemáme žádné podrobnější zprávy. Protože se ale jedná o poutní místo – mariánský domek, u kterého je kladen důraz právě na jeho podobu, a protože nemáme zatím doloženy žádné pozdější stavební úpravy, můžeme předpokládat, že se podoba kaple v základní hmotové konstrukci od dnešního vzhladu významně nelišila.

Hájecká Santa Casa je jednoduchá cihlová stavba na půdorysu obdélníka, orientovaná západovýchodním směrem. [Obr. 13] Patrové křídlo („přístavek“), spojující kapli s východním křídlem kláštera, vzniklo později, při přestavbě kaple v roce 1671.⁸⁹ Bukovský se domnívá, že jde o čtvrtplašťový typ, což dokládá

větší silou levé, tedy severní zdi kaple oproti ostatním.⁹⁰

Z jeho poznámky však není patrné, o jak velký rozdíl se jedná a ani z půdorysu nejsou důkazy o chodbě – plášti zřejmé. Pokud se ale v síle zdi kaple nějaký prostor nachází, jde určitě o prostor zaslepený a nepřístupný.

Vnější pojetí mariánského domku ukazuje na jednoduchý nečleněný blokový typ. [Fig. 9 / CD 001] Plocha stěn je hladce omítnutá, přerušovaná jen profilovaným kamenným ostěním vstupů a okenního otvoru. Soklová část je naznačena pouze jinou barvou omítky. Jediným plastickým prvkem je výrazná silně profilovaná korunní římsa. Původní nižší sedlová střecha byla při přestavbě v roce 1671⁹¹ nahrazena zhoupnutou střechou valbovou, která přikrývá jak kapli, tak již zmíněný „přístavek“.

Všechny otvory se, v souladu s italským vzorem, nacházejí v přízemní části. Jde o dva boční vchody pro věřící v severní a jižní zdi a obslužný vstup pro duchovního blíže oltářní stěně v jižní zdi.⁹² Vstupy jsou tvořeny jednoduchým pravoúhlým dvojitě odsazeným kamenným ostěním, umístěným ve velice mělké nice. Před každým vchodem

⁸⁸ Ibidem, 65n.

⁸⁹ PODLAHA (pozn. 25) 240.

⁹⁰ Sílu jižní zdi vyčísľuje na 162 cm. BUKOVSKÝ (pozn. 2) 66.

⁹¹ Ibidem, 54.

⁹² Srov. Bramantovy úpravy mariánského domku, kapitola Santa Casa - Loreto.

je jeden nízký profilovaný kamenný schod. Stejným způsobem je zpracován i čtvrtý vstup, naznačený symetricky v severní fasádě, naproti vstupu pro duchovního. Dvojitě odsazený portál v mělké nice je zazděn a zazdívka omítnuta. **[CD 002]** Niky dvou vstupů pro věřící jsou rovné, nika vstupu pro kněze je skosená **[Obr. 13]**, stejně jako tomu bylo – ve snaze o symetrii – u italského vzoru.⁹³ Okno v západní stěně má čtvercový tvar. Stejně jako u dveřních otvorů je jeho ostění zapuštěno v mělké nice, je však tvořeno trojitě odsazenou šambránou s okrajovou lištou. **[CD 003]** Podobně jako u vchodu pro kněze i otvor okna je ve hmotě zdiva skosený z důvodu symetrického umístění okna z exteriérového pohledu. Ostění západního okna je ze stejného materiálu, jako ostění dveří.

Pod západním oknem je k vnější stěně kaple přistavena kamenná mensa, která sem byla umístěna v roce 1685.⁹⁴ Jedná se o jednoduchý kamenný kvádr s deskou, hladce profilovanou skosením. Mensa je umístěna na dvou nízkých kamenných stupních, stejně profilovaných jako stupně u vchodů. **[CD 004]**

Celý vnější obvod stavby včetně mensy, resp. schodů, je při patě zdiva obložen jednou řadou kamenných dlaždic o šířce cca 60 cm. Dlaždice jsou ze stejného materiálu jako mensa a schody, ale z jiného, než ostění otvorů.

Interiér mariánského domku se svými rozměry velice blíží italskému vzoru (Santa Casa v Loretu má vnitřní rozměry 8,96 x 4,1m, výška našich loret se pohybuje mezi 6,4 a 6,9 m) – jde o obdélník 8,97 x 4, 21m.⁹⁵ Cihlové zdivo je z valné většiny odhalené, neomítnuté, prostor je zaklenut valenou cihlovou klenbou. Ve vrcholu klenby uprostřed kaple je oválný oculus – průhled do krov, jeho ostění je provedeno v omítce. **[CD 005]** Při patě klenby obíhá celý prostor kaple mohutná, několikanásobně profilovaná římsa. K již zmíněným dveřním a okenním otvorům, jejichž ostění je v interiéru provedeno pouze v omítce, přibývá zejména velký segmentový otvor nad římsou v oltářní, tedy východní stěně kaple, který zabírá téměř celé čelo klenby. **[CD 006]** Toto segmentové okno vzniklo druhotně přístavbou spojnice mezi mariánskou kaplí a východním křídlem kláštera. Otvor je bez ostění a jedná se o světlík vedoucí na kůr, umístěný v přístavku za východní stěnou. Do přízemní části přístavku - sakristie vede rozměrný pravoúhlý otvor v levém (severovýchodním) rohu kaple. Tento vchod vznikl při opravách v roce 1750 a při jeho proražení byl zakryt nápis upomínající na založení kaple.⁹⁶ Také tento vchod má ostění

⁹³ Viz kapitola Santa Casa – Loreto.

⁹⁴ PODLAHA (pozn. 25) 242.

⁹⁵ Podobně blízké rozměry jako Hájek má u nás také loreta na Hradčanech nebo ve Starém Hroznatově. BUKOVSKÝ (pozn. 2) 64. Wirth patrně zaokrouhluje rozměry kaple na 9 x 4,2 m. WIRTH (pozn. 23) 37.

⁹⁶ WIRTH (pozn. 23) 31.

naznačeno pouze omítkou.⁹⁷ [CD 007] Ve středu severní stěny pak vidíme ve zdivu místo, které má dělat dojem zazděného otvoru, kryje ho překlad tvořený mohutným dřevěným trámem. Jde o připomínku původního vstupu do mariánského domku, jak jej můžeme vidět u italského vzoru.

Uprostřed čelní východní stěny dále vidíme dvě nad sebou umístěné půlkruhové niky s konchou, dolní pro bohoslužebné náčiní, horní pro sošku Panny Marie Loretánské. Obě niky, stejně jako všechny další výklenkové otvory, jsou uvnitř omítnuty a omítka přechází také z otvoru na stěnu, kde vytváří jeho ostění. Obdobný výklenek najdeme také v levé (severní) stěně kaple a menší pravoúhlý výklenek je ještě v pravé části oltářní stěny. Rozměrnější pravoúhlý, téměř čtvercový výklenek je umístěn v jižní zdi nad vchodem pro duchovního. Stěny kaple pod římsou jsou v nepravidelných rozestupech a tvarech omítnuté a zdobené nástěnnými malbami ze života Panny Marie. Zprávy o výmalbě máme z roku 1689⁹⁸, podle restaurátorských průzkumů pocházejí nejstarší z let 1625 a 1630.⁹⁹

Podlaha mariánského domku je pokryta čtvercovými kamennými dlaždicemi. V dlažbě před oltářem je jedna z dlaždic nahrazena dlaždicí z červeného mramoru s mosazným nápisem, pod kterou bylo v roce 1670 uloženo srdce zakladatele kaple Floriána Jetřicha Žďárského.¹⁰⁰ [Obr. 14]

Obr. 14 Dlaždice, pod kterou je uloženo srdce zakladatele lorety, Floriána Jetřicha Žďárského.

Patrová spojnice („přístavek“) mezi ochozem a mariánským domkem, vybudovaná v roce 1671, se napojuje na ochoz ve čtvrtém, tedy prostředním segmentu ochozu na východní straně (segmentem ochozu rozumíme prostor vymezený jedním klenebním polem křížové klenby). Skládá se ze dvou nestejně širokých částí; jejich osa navazuje na loretánskou kapli a kolmo se připojují na východní křídlo klášterního ochozu. Na prostřední segment ochozu navazuje v jeho šířce směrem k loretu jakási patrová „předsíň“. Západním směrem navazuje na „předsíň“ samotný přístavek. Přístavek je rovněž patrový a o něco širší než „předsíň“, zároveň však užší než loretánský domek. Jak je patrné z plánu, nepřisedá přístavek na loretánský domek ve středové ose, ale je posunut mírně k severu. [Obr. 13]

⁹⁷ Dnes tomu tak je, o původním stavu nemáme zprávy.

⁹⁸ WIRTH (pozn. 23) 30.

⁹⁹ Z výstavy „O průběhu restaurování maleb v Loretu“, připravila Mgr. Veronika Korčáková, vystaveno v září 2013 v areálu kláštera v Hájku.

¹⁰⁰ Viz kapitola Historie.

Fasáda „předsíně“ a „přístavku“ je na rozdíl od loretánského domku jednoduše členěna. Obě jednotky zdobí horizontální lisena, naznačující patro, která plynule navazuje na lisenu východního křídla. [CD 008, 009] V přízemí „předsíně“ jsou po jednom na sever a na jih dvě velká segmentová okna a v severní části pod oknem dveře. [CD 009, 010] V jižní fasádě předsíně odpovídá dveřím široký, avšak mělký pravoúhlý výklenek. V patře předsíně jsou v severní a jižní zdi proražena vždy dvě pravoúhlá okna sdružená ve společném ostění. Také obě patra „přístavku“ mají po dvou symetricky umístěných oknech na každé (severní a jižní) straně.

Přízemní místnost „předsíně“ je zaklenuta křížovou klenbou, jižní a severní stěny jsou vyzděny až k patě klenby; prostor nad vyzdívkou je vyplněn segmentovými prosklenými okny. [CD 011] Oblouky okenních segmentů jsou zpevněny pasy. Celý prostor obíhá pásek, spojující pásy pilířů v patě klenby. V severní stěně pod segmentovým oknem jsou širší dveře na dvůr, v profilovaném kamenném ostění. V protilehlé jižní stěně najdeme jen mělký pravoúhlý výklenek podobných rozměrů. Ve středu západní stěny najdeme dveře do navazující sakristie, je to pravoúhlý otvor v kamenném portále s ušima a kapkami, lemovaném lištou. Podlaha je pokryta velkými čtvercovými nakoso kladenými kamennými dlaždicemi.

V přízemí „přístavku“ je sakristie a v patře kůr loretánského domku. Sakristie má valenou klenbu s eliptickými (na výšku) výsečemi a s profilovanou římsou, obíhající celý prostor v patě klenby. [CD 013] V západní stěně přízemní místnosti najdeme symetricky umístěné dva otvory; vlevo (na jih) pravoúhlý výklenek, vpravo (na sever) pravoúhlý průchod do loretánského domku. V levém jižním výklenku se nachází ve výšce cca 150 cm malý obdélný otvor, průhled do mariánského domku.

V patře se do „předsíně“ vstupuje kamenným portálem s ušima a kapkami a oknem v supraportě. [CD 014] Prostor „předsíně“ a „kůru“ jsou v patře spojeny v velkou jednu místnost. [CD 015] Část „předsíně“ má přitom křížovou klenbu a se dvě sdružená okna na každé (severní a jižní) straně, část „kůru“ má, stejně jako sakristie, valenou klenbu s eliptickými (na výšku) výsečemi a s profilovaným páskem v náběžích klenby. Okna jsou umístěna v segmentově klenutých nikách. Kůr je propojen s loretánským domkem nízkým proskleným segmentovým oknem ve spodní polovině západní stěny.

IV. 1.2 Klášter

Ochoz

Významově důležitější není v případě hájeckého kláštera jeho vnější fasáda, ale fasáda nádvorní, která se obrací směrem k loretánskému domku. Nádvorní strana fasády je členěna pilastry s římsovitými hlavicemi, které probíhají ve vysokém řádu z přízemí do patra. [Fig. 10 / CD 016, Fig. 11 / CD 017, Fig. 12 / CD 018] Na římsovité hlavice nasedá jednoduchá, profilovaná korunní římsa, nesoucí střechu.

Patra patra je ve fasádě naznačena vodorovným lisenovým rámcem, který probíhá za pilastry. V každém takto vymezeném poli je v patře po jednom pravoúhlém okně v kamenném ostění s lištou. Výjimky tvoří prostřední pole v každém křídle, zde vidíme dvojité - sdružené pravoúhlé okno ve společném ostění. V užších polích při rozích dvora jsou pod okny polokruhové niky v síle zdíva, s páskem v patě konchy; pásek navazuje na vodorovnou lisenu celé fasády naznačující patro. Kromě pásku zdobí niky na vnějších dolních okrajích ostění trojice kapek. V nikách jsou umístěny sochy českých patronů, zhotovené A.D. Havlem.¹⁰¹

Na klášterním dvoře najdeme mimo samotný mariánský domek také mariánský sloup a řádový hřbitůvek. Sloup se tyčí v jihovýchodním rohu dvora. [CD 024] Dvojitou podstavu sloupu tvoří pravidelný šestistěn, z vnější strany zdobený sochařsky provedenou balustrádou. Na podstavci je vyryt letopočet 1703. Na šestistěnu stojí kvádrový hranol s bohatě profilovanou patkou i římsou. Na podstavci se tyčí tordovaný sloup s korintskou hlavicí, na níž stojí socha Panny Marie Immaculaty se zlatou hvězdovou svatozáří.

Malý řádový hřbitůvek se nalézá v jihozápadním rohu dvora.¹⁰² [CD 017, 025] Je obklopen nízkou kamennou zídou s železnou kovanou mříží a železným křížem z roku 1897.¹⁰³

Severní a jižní křídlo spolu s vnitřními trakty východního a západního křídla tvoří kolem čtvercového dvora o straně 35,7 m¹⁰⁴ arkádový ochoz s kaplemi, zaklenutý vesměs

¹⁰¹ PODLAHA (pozn. 25) 251.

¹⁰² Po nařízení mnichům opustit klášter bylo zakázáno pohřbívat mnichy v řádové kryté pod oltářem Panny Marie Pasovské. Byli pak ukládáni na svárovském hřbitově, v roce 1793 bylo povoleno zřízení hřbitůvku v rohu klášterního dvora. PODLAHA (pozn. 25) 248. Wirth uvádí, že hřbitůvek vznikl až v roce 1864. WIRTH (pozn. 23) 34.

¹⁰³ PODLAHA (pozn. 25) 252.

¹⁰⁴ WIRTH (pozn. 23) 33. Umělecké památky Čech uvádějí „obdélný dvůr“. Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech I, Praha 1977, heslo *Červený Újezd*, 194.

křížovou klenbou. Šířka ochozu je 3,7 m.¹⁰⁵ Na každé straně ochozu najdeme sedm segmentů klenby sklenutých na hranolové pilíře s dvojité odstupněným soklem a s páskem v náběhu klenby; těchto sedm segmentů (segmentem dále rozumíme prostor vymezený jedním klenebním polem křížové klenby) s křížovou klenbou je otevřeno do dvora. Na řadu těchto sedmi segmentů navazuje na každém konci jeden užší segment s valenou klenbou a dále rohový segment, který má vždy křížovou klenbu. Na delších stranách ochozu (tj. vždy na straně směrem do dvora a na protilehlé straně) jsou klenby podepřeny pasy v šířce pilířů. Klenba byla zdobena malovanými barevnými pásy a ornamentálními rostlinnými pásy na žebrech, náběhových páscích a pasech, výmalbu bychom našli také v místech meziklenebních pasů.

Vnitřní strana ochozu je otevřená do dvora segmentovými oblouky, některé oblouky jsou částečně zazděny s ponecháním segmentového zaskleného okna v horní části oblouku. K částečnému zazdění došlo při opravách v roce 1750.¹⁰⁶ Nyní jsou zcela zazděny oblouky čtvrtého až sedmého (od východu) segmentu jižního ochozu, všechny segmenty (mimo spojnice s přístavkem) východního ochozu a částečně (v dolní třetině) jsou zazděny první a druhý (od jihu) segment západního ochozu. Podlaha celého ochozu je pokryta kamennými dlaždicemi nestejných pravoúhlých tvarů. Při delších stranách jednotlivých částí ochozu je tato dlažba doplněna v šířce cca 80 cm drobnějšími dlaždicemi.

Některé segmenty severní a jižní části ochozu jsou „prohloubeny“ o polokruhové apsidovité niky kaplí. Tyto výklenky zaujímají celou šířku segmentu a na vnější fasádě se projevují jako polokruhové apsidy, zakryté polokuželovými střechami. Jde o čtvrtý segment (od východu) v jižním křídle a čtvrtý (od západu) segment v severním křídle – tyto apsidy prostupují obě patra (koncha je v prvním patře) a střechy těchto apsid dosahují úrovně střechy křídel kláštera. Třetí takový výklenek se nachází v prvním segmentu (od východu) v jižním ochozu, tato apsida dosahuje pouze výšky jednoho patra a její střecha tak zevně přiléhá k fasádě budovy. V nikách vidíme vedle pilastrů ochozové klenby vlastní široký pas niky, který probíhá z obou stran od země až k vrcholu konchy. Po obou stranách přiléhají k pasu ve výšce cca 160 cm malé polokruhové niky s konchou a s páskem v patě konchy. Tyto kaple byly původně od ochozu odděleny dřevěnou prosklenou, řezbářsky zdobenou otevíratelnou stěnou, završenou segmentovým, rovněž proskleným oknem a do kaplí se vstupovalo přes nízký, do ochozu vysunutý dřevěný stupeň. V nikách byly

¹⁰⁵ WIRTH (pozn. 23) 34.

¹⁰⁶ Viz kapitola Historie.

umístěny mramorové oltářní mensy s nástavci a další výzdobou.¹⁰⁷ Také západní část ochozu je na severním konci protažena, zde však o pravouhlý útvar, opět v šířce klenebního pole, která se projevuje i ve vnější fasádě, a to jako patrový pravouhlý přístavek; střecha plynule navazuje na střechu západního křídla.

Hned za dveřmi za fortnou (viz dále), skrze kterou vstupujeme do klášterního ochozu, v jihovýchodním rohovém segmentu ambitu, nalezneme napravo (na jih) od ostění vstupních dveří mramorovou kropenku. **[CD 026]** Má tvar misky z růžového kamene s reliéfní výzdobou, nad miskou je mušle z kamene bílého.

K prvnímu a čtvrtému segmentu (od východu) jižního ochozu přiléhají směrem na jih již zmíněné dvě apsidovité výklenkové kaple, původně oddělené dřevěnými dveřmi (viz výše). **[CD 027]** V prvním segmentu to byla kaple s oltářem Svatého Františka, ve čtvrtém s oltářem Svatého Antonína Paduánského.¹⁰⁸

Za sedmým segmentem jižního ochozu (od východu), v menším valeně klenutém segmentu, najdeme v jižní stěně¹⁰⁹ nepřilíh hluboký (cca 50 cm) ani široký (cca 100 cm) výklenek, zaklenutý stlačeným obloukem a s okosením na svislých hranách. **[Fig. 13 / CD 028]** Uprostřed výklenku je v horní části umístěna nika a pod ní malý obdélný otvor. Byl zde umístěn oltář Svatého Jana Nepomuckého.

Rohový společný segment jižního a severního ochozu – v jihozápadním rohu – je otevřen do podlouhlého prostoru, náležejícímu vnějšímu traktu západního křídla; jde o kapli Svatého Kříže. **[Fig. 14 / CD 029]** Obdélná, valeně klenutá místnost se segmentovými výsečemi je oproti ochozu o stupeň zvýšená. Vstup z ochozu představuje široký segmentově zaklenutý otvor. Naproti vchodu směrem k západu je v lunetě v segmentově zaklenuté nice pravouhlé okno, další dvě okna v asymetrických a nepravidelně okosených nikách jsou umístěna v levé, jižní zdi místnosti.

Do západního ochozu ústí z vnějšího traktu západního křídla několik dveří (jedny v jižním, dvojce v severním rohovém segmentu a jedny v prostředním segmentu) a řada oken – po jednom v každém klenebním poli. **[Fig. 15 / CD 030]** Všechny otvory jsou pravouhlé a opatřené jednoduchým kamenným ostěním s lištou.

Na severozápadní rohový segment navazuje v severním směru, jak už bylo řečeno, pravouhlý přístavek o šířce klenebního pole. Prostor přístavku však není v přízemí přístupný, z ochozu (od jihu) se projevuje jako běžná vnější stěna ochozu. Ve výklenku byl

¹⁰⁷ Podrobněji o původním vybavení a výzdobě kaplí viz kapitola Vybavení.

¹⁰⁸ Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

¹⁰⁹ Výklenek je umístěn asymetricky z hlediska stěny, avšak koresponduje s posledním průhledem severního ochozu do dvora.

umístěn oltář Dvanáctiletého Ježíše v chrámu.¹¹⁰ Další, tentokrát oblý výklenek, obdobný jako niky kaplí v jižním ochozu, navazuje v severním směru na prostřední segment severního ambitu. Zde byl umístěn oltář Panny Marie Pasovské. Pod oltářem se nachází hrobka řeholníků,¹¹¹ dokončená roku 1675.¹¹²

V severovýchodním rohu ochozu jsou mezi posledním segmentem severního ochozu (od západu) a menším valeně klenutým segmentem dveře. **[CD 031]** Dveřní stěna, vyplňující celou šířku ochozu až do vrcholu klenby je dřevěná, řezbářsky zpracovaná. Velký obdélný otvor dveří ve středu rámuje výrazně profilovaný široký rámeček a kazetová pole po obou stranách. Nad dveřním otvorem pokračuje dřevěná výplň vlysem a římsou a nad dveřmi vrcholí segmentovým obloukem a zakončovací římsou. Zbytek otvoru je vyplněn proskleným tabulovým oknem. Podobné „dveřní stěny“ byly patrně původně na více místech ochozu.

V sedmém segmentu (od západu) severního ochozu v severní stěně najdeme také vjezd. **[CD 032]** Umožňoval průjezd vozů z klášterního dvora na cestu, obíhající ze severu klášterní budovu. Vozy mohly směřovat buď do klášterní zahrady a k hospodářským budovám, nebo dále po cestě kolem kláštera směrem k vstupní bráně a ven z areálu. Tento portál vyplňuje téměř celou severní stěnu zmíněného segmentu a je zapuštěna v mělké nische segmentovým obloukem. Samotný portál je tvořen jednoduchým kamenným ostěním s páskem v náběhu oblouku a s klenákem v jeho vrcholu.

Také do východního ochozu ústí z vnějšího traktu východního křídla několik dveří (po jedné v prvním a sedmém segmentu (od severu) a jedny v prostředním segmentu). **[Fig. 16 / CD 033]** Jedny dveře se pak nacházejí v rohovém jihovýchodním segmentu, jsou to vstupní dveře z fortny do klášterního ochozu. Z vnějšího východního traktu ústí do ochozu jediné okno, najdeme ho v těsné blízkosti dveří ke schodišti. Nalevo (severně) od fortny, přibližně uprostřed valeně klenutého segmentu, vidíme při podlaze malá dřevěná dvířka, která sloužila pro obsluhu kamen ve vnějším traktu. Všechny otvory jsou opět pravoúhlé a opatřené jednoduchým kamenným ostěním s lištou.

Prostřední segment je namísto do dvora otevřen do „předsíně“ přístavku, propojujícího klášter s loretou, jak jsme popsali již výše.

¹¹⁰ Nigra sum, sed formosa (pozn. 75)

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² WIRTH (pozn. 23) 30.

Východní křídlo

Vnější trakt východního křídla je rozdělen na řadu na sebe navazujících místností, vesměs zaklenutých valenou klenbou se segmentovými výsečemi. V náběžích klenby je pásek. Na východní, severní a jižní straně vnějšího traktu jsou v lunetách výsečí okna, na západní straně dveře. Obdélná okna i dveře jsou umístěny v nikách se segmentovým zaklenutím. V jižní části východního traktu, na úrovni sedmého segmentu (od severu) ochozu, je také umístěno dřevěné schodiště do prvního patra. Na schodiště se vstupuje dvoukřídlými dveřmi bez ostění završenými prostým termálním oknem. [CD 034]

Celé východní křídlo je v severní části, jak v přízemí, tak v patře, protaženo: v přízemí je ve vnějším traktu prodloužen refektář, ve vnitřním traktu přiléhá zevně k fasádě čtvercový zastřešený prostor se studnou Panny Marie (podrobněji viz dále). Z plánu je patrné, že zdivo „prodloužení“ má větší sílu, než zdivo zbytku západního křídla. Jedná se o úpravu z let 1732 – 1733, která měla podpořit staticky chatrné místo.¹¹³

Největší místností vnějšího traktu východního křídla je refektář, který najdeme na jeho severním konci. [Fig. 17 / CD 035] Refektář má valenou klenbu s eliptickými (na výšku) výsečemi. Pět oken na východní straně je umístěno v lunetách výsečí, v segmentově zaklenutých nikách. Niky prostředního a nejj jižnějšího okna jsou vyšší (jejich dolní hrana je níže), než niky ostatních oken. Další dvě okna, opět v segmentově klenutých nikách, jsou v čele refektáře, na severní straně. V západní stěně koresponduje s nejj jižnějším oknem segmentově klenutý výklenek, s druhým oknem od jihu vchodové dveře s kamenným ostěním s lištou. Uprostřed jižní stěny se v polokruhové nise nachází mohutné mramorové lavabo¹¹⁴ z růžového kamene, sestávající ze dvou oválných misek nad sebou. Spodní mísa je podepřena mramorovou volutovou konzolí stejné barvy. V konše je bílá štuková¹¹⁵ mušle. Po levé straně lavaba (v jihovýchodním rohu refektáře) je v jednoduchém kamenném ostění umístěn průchod do vedlejší místnosti. [Fig. 18 / CD 036]

Navazující místnost (jižně od refektáře) zaujímá jedno okenní pole. Má valenou klenbu s elipsovíťými (na výšku) výsečemi, na východní straně je v lunetě výseče v segmentově zaklenuté nise usazeno okno. V protějščí západní stěně vidíme uprostřed také širokou, segmentově zaklenutou niku. Nalevo od niky (v jihozápadním rohu místnosti) je vyhlouben menší pravoúhly výklenek.

¹¹³ O přístavbě ze statických důvodů se zmiňuje již PODLAHA (pozn. 25) 245.

¹¹⁴ Wirth hovoří o „kropence“. WIRTH (pozn. 23) 38.

¹¹⁵ Ibidem.

Navazující, opět valeně klenutá místnost s elipsovíty (na výšku) výsečemi je přístupná jak z předchozí místnosti, tak z ambitu; vchod do místnosti je umístěn uprostřed prostředního segmentu ochozu. Nacházela se zde kuchyně.¹¹⁶ [CD 037]

V posledním segmentu východní části ochozu najdeme, jak už bylo řečeno, směrem do vnějšího traktu, otvor dveří na schodiště do prvního patra a napravo od něj (směrem k jihu) okno. [CD 038] Okno je téměř čtvercového tvaru a usazené v jednoduchém kamenném ostění s lištou. Schodiště je dřevěné a jednou zalomené, s podestou při východní stěně křídla. Pod první částí schodiště, stoupající z přízemí od západu k východu, nalezneme z vnější strany budovy nízký vchod (podrobněji viz dále). Poslední, nejjižnější místností vnějšího traktu východního křídla je vstupní místnost neboli fortna. [CD 039, 040, 041, 042] Do fortny se vstupuje zdobeným kamenným portálem (podrobněji viz dále), jediným vstupem do klášterního dvora (mimo vjezd v severní části ambitu, viz výše). Fortna má valenou klenbu se elipsovíty (na výšku) výsečemi, v nichž je na východní straně vložen vchod, na západní straně vstup do ochozu. V jižní stěně jsou dvě okna v segmentově zaklenutých nikách. Fortna je v polovině přepažena příčkou v severojižním směru, se segmentově zaklenutým otvorem průchodu uprostřed.

Západní křídlo

Vnější trakt západního křídla kopíruje svojí délkou délku ochozu a je opět tvořeno sledem místností s valenou klenbou vesměs se segmentovými výsečemi. V lunetách výsečí se nacházejí okna po všech čtyřech stranách traktu a dveře na východní straně. Na úrovni druhého až pátého segmentu ambitu (od jihu) je do vnějšího traktu západního křídla vložen další malý trakt, přiléhající k vnější stěně křídla – tři čtvercové a jedna obdélná místnost a schodiště do prvního patra. Tento „vložený trakt“ je přístupný chodbou rovnoběžnou s ochozem. Místnosti „vloženého traktu“ jsou klenuty prostou valenou klenbou nebo křížovou klenbou se segmentovými výsečemi.

Do západního ochozu ústí z vnějšího traktu západního křídla několik dveří (viz výše) a řada oken – po jednom v každém klenebním poli. Všechny otvory jsou pravoúhlé a opatřeny jednoduchým kamenným ostěním s lištou.

První místnost v jižním konci vnějšího traktu je kaple Svatého Kříže (popsána výše). V severním konci traktu vedou dveře do dvou podlouhlých místností. Předposlední místnost (od jihu) je úzká, obdélná, s valenou klenbou a s asymetricky umístěným oknem

¹¹⁶ Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

naproti vchodu. [CD 043] Okno s parapetem se nachází v segmentově klenuté nice. Vedlejší, poslední místnost severním konci traktu je opět obdélná, s valenou klenbou se segmentovými výsečemi. [CD 044] Dvě okna v segmentově klenutých nikách osvětlují prostor ze severní strany.

Patro

První patro klášterní budovy, vyhrazené pro klauzuru¹¹⁷, zachovává v podstatě stejnou dispozici, jako přízemní část. Je přístupné po dvou schodištích, jednom ve východním a jednom v západním křídle. Jižní a severní křídlo jsou v patře jednotraktová, tvořená pouze spojující chodbou. Západní křídlo je v patře dvoutraktové, východní třítraktové.

Obě spojovací křídla jsou řešena obdobně. [Fig. 19 / CD 045] Tvoří je, podobně jako v přízemí, řada segmentů s křížovou klenbou a lunetami s okny na obou stranách. Ve druhém segmentu jižní chodby (od východu) jsou umístěny dveře v jednoduchém kamenném ostění, vedoucí na malou dřevěnou pavlač, přiléhající zvenku na jižní křídlo a apsidu výklenkové kaple (viz také dále). V severním spojovacím křídle prostupuje apsida z prostředního segmentu přízemního ochozu až do patra. Obdobně jako v přízemí, i v prvním patře najdeme v severním křídle za sedmým segmentem (od západu) velké dřevěné dveře.

Západní křídlo je tvořeno dvěma trakty: chodbou směrem do dvora a místnostmi, přístupnými z chodby, směrem na západ. [Fig. 20 / CD 046] Chodba je řešena stejně, jako ve spojovacích křídlech – jde o křížovou chodbu s lunetami, s okny na východní a dveřmi na západní straně. V jižním konci vnějšího traktu západního křídla, nad přízemní kaplí Svatého Kříže, najdeme místnost, která se kapli dispozičně velmi podobá. Na rozdíl od kaple je však rozdělena přepážkou, takže každá část disponuje jedním oknem na jižní stranu. Za touto místností navazuje směrem na sever sled cel – každá je přístupná dveřmi z chodby a má jedno jednoduché okno na západní stranu. Cely mají valenou klenbu bez výsečí; poslední místnost (od jihu), rohová, přístupná z osmé cely (od jihu), má plochý strop. Uprostřed křídla, na místě odpovídajícím prostřednímu segmentu chodby, ústí do prvního patra schodiště z přízemí. [CD 047] Schodiště tak rozděluje řadu cel, čtyři jsou na jih od schodiště a čtyři na sever.

¹¹⁷ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 105.

Východní křídlo je v patře třítraktové. Vnější trakt a vnitřní trakt tvoří vesměs sled místností, prostřední trakt je chodba. [Fig. 21 / CD 048, 049] Chodba je opět klenutá křížovými klenbami s lunetami dveří po obou stranách. Na jižním a severním konci chodby najdeme velká pravoúhlá sdružená okna v kamenných ostěních. Tato sdružená okna odpovídají na severu západnímu oknu refektáře v přízemí a na jihu západnímu oknu fortny.

Vnitřní trakt se nachází nad přízemní chodbou ochozu. Najdeme zde opět celý (celkem čtyři, odpovídající prvnímu, druhému, šestému a sedmému segmentu chodby /od severu/), valeně klenuté, každá má po jednom oknu na západní stranu. Prostor odpovídající prostřednímu segmentu chodby je volný, uprostřed najdeme dveře do patra přístavku mariánského domku. Místnost nad studnou v přízemí má jedno okno na sever a je klenutá křížovou klenbou s lunetami.

Vnější trakt tvoří řada místností, v místě odpovídajícím sedmému segmentu chodby (od severu) ústí schodiště z přízemí. Místnosti mají opět vždy po jednom okně, tentokrát na východní stranu, a dveře na západní straně. Čtyři místnosti severně od schodiště mají valené klenby, ostatní jsou plochostropé. Místnost v severním rohu, se dvěma okny na východ a na sever, je přístupná z vedlejší jižnější místnosti.

Vnější fasáda klášterní budovy

Vnější fasáda budovy kláštera postrádá architektonické členění. [Fig. 22 / CD 050] Zdobí ji pouze hlavní vstupní portál v jihovýchodním rohu. Sokl je naznačen pouze jinou barvou omítky. Dále je fasáda členěna sledem pravoúhlých oken v kamenných šambránách v přízemní i patrové části. Výjimky tvoří dvojité, sdružené okno na několika místech v patře (viz dále).

Vchod do budovy kláštera je najdeme v jihovýchodním rohu klášterní budovy. Hlavní portál, nacházející se na jižním konci fasády východního křídla, je opatřen pravoúhlým kamenným ostěním s ušima a s kapkami, lemovaným profilovanou lištou. [CD 051, Fig. 23 / CD 052] Nade dveřmi se lišta prolamuje směrem dolů. V segmentové roztržené supraportě na nízkých pilířích je pod korunou, vybíhající dole v masku, umístěn dvojznak rodiny Žďárských a Martiniců v plastické kartuši, po stranách jsou znaky doplněny draperií a dole andělčí hlavou.

V průčelní, východní fasádě vidíme v přízemí napravo (severně) od hlavního portálu jedno obdélné okno, následuje menší čtvercové okno a pod ním nízké dveře v kamenném ostění s ušima. [CD 053] Jsou to dveře vedoucí pod schodiště do prvního

patra, čtvercové okno osvětluje vstup do sklepa. Dále následují obdélná okna v nezměněném rytmu už na severní konec východního křídla.

Na východním konci severní vnější fasády pozorujeme protažení východního křídla, které odpovídá třem okenním polím. [Fig. 24 / CD 054, 055, 056] Přízemí „výstupku“ je na pravé (západní) straně z jedné třetiny tvořeno volným prostorem, sklenutým křížovou klenbou na hranolový pilíř s páskem v náběhu klenby. Pod klenbou je okrouhlá studna s cihlovým okružím, tzv. studna Panny Marie. Prostor pod klenbou je zamřížován železnou kovanou mříží. [CD 057, 058] V patře „výstupku“ vidíme mezi dvěma jednoduchými okny opět okno sdružené (členění oken odpovídá vnitřní trojtraktové dispozici, viz dále). Napravo (západně) od studny spatřujeme vjezd do kláštera. [CD 059] Je profilován obdobně jako z vnitřní strany, segmentově klenutý oblouk je doplněn kamenným omítnutým ostěním, s pásky v náběhu oblouku a s klenákem. S kaplí Panny Marie Pasovské v prostředním segmentu severního ochozu koresponduje v severní vnější fasádě válcovitá apsida, dosahující stejné výšky jako první patro; římsa apsidy tak plynule navazuje na korunní římsu severního křídla. V prvním patře pozorujeme pouze čtyři okna, po dvou na každé straně apsidy. Také na západním konci severní fasády zaznamenáváme „výběžek“, který odpovídá čtyřúhelnému přístavku za oltářem Dvanáctiletého Ježíše v chrámu v severním ochozu. [CD 060] Z tohoto „výběžku“ nevedou na sever žádná okna, jedno okno v patře vidíme směrem k západu. Další dvě jednoduchá okna, jedno v patře a jedno v přízemí najdeme v severní fasádě napravo (západně) od „výběžku“.

Západní fasáda je zcela prostá, rytmizovaná pouze dvanácti jednoduchými okny v patře a deseti v přízemí (krajové, tj. severní a jižní, okno vždy chybí). [Fig. 25 / CD 061] Pouze čtvrté okno (od severu) v patře je sdružené. Na úrovni šestého okna v patře (od severu) se v přízemí nacházejí obdélné dveře v jednoduchém kamenném ostění s lištou. Mezi dveřmi a oknem v prvním patře je doplněno menší čtvercové okénko. Jde opět o vstup pod schodiště do prvního patra a okno osvětlující podestu, jak jsme viděli na východní fasádě.

Na jižní fasádě objevíme opět dvě apsidy, odpovídající kaplím v jižním ochozu. Západní apsida je rozměry totožná s apsidou v severním ochozu; její korunní římsa navazuje na korunní římsu jižního křídla. Východní apsida je pouze přízemní; převyšuje přízemí jen o korunní římsu a střechu. Z levé (západní strany) přiléhá k západní apsidě v patře dřevěná pavlač, přístupná dveřmi z patra. [CD 062] Pavlač je usazena na pěti dřevěných profilovaných krakorcích, má plné zábradlí a střechu. Na východním konci

fasády jižního křídla nacházíme v přízemí dvě jednoduchá okna z fortny, kterým v patře odpovídají jedno sdružené a jedno jednoduché okno. [CD 063]

Další budovy v areálu

Západně od budovy kláštera, přístupná po cestě, obíhající severní křídlo, je podlouhlá budova se studnou Svatého Antonína, tzv. poustevna. [Fig. 26 / CD 064, 065, 066] Tato stavba neleží ani v jedné dosud respektované ose; stojí nakoso, její podélná osa svírá s podélnou osou západního křídla kláštera úhel podobný 45°. Přízemní budova je postavena na půdorysu lichoběžníku, sbíhajícího se směrem k jihozápadu a je tvořena dvěma místnostmi. Velká severovýchodní místnost je o něco vyšší, než menší místnost jihozápadní, což se projevuje i odstupněním taškové valbové střechy. Na místě, kde se nižší místnost setkává s vyšší, na hřebeni střechy nižší místnosti a ve štítě střechy místnosti vyšší, je umístěn zděný trojdílný bohatě profilovaný štít s římsami na kratších stranách, pokrytý taškami, a se třemi kamennými hrozny; jedním na vrcholu a dvěma po stranách štítu. [CD 067] Nižší jihozápadní místnost má vstup z jižní strany, ve zbylých dvou stěnách je vždy uprostřed proraženo jedno úzké obdélné okno. Vyšší místnost je přístupná širokými dveřmi, umístěnými asymetricky v severní kratší stěně. Místnosti jsou propojeny dveřními otvory na obou stranách výklenku (viz dále) v jižní stěně větší místnosti.

Nižší místnost je bez stropu, z průhledem do dřevěného krovu. Okna v severní a jižní stěně jsou zapuštěna v mělkých, segmentově klenutých nikách. [CD 068] Uprostřed místnosti se nachází studna Svatého Antonína, jejíž pramen byl nalezen v roce 1684. Prostor kolem studny je vydlážděn cihelnými dlaždicemi.¹¹⁸ Téměř celou severní stěnu zaujímá až do krovu sahající mohutný lichoběžný pilíř – jde o zadní stěnu výklenku druhé místnosti. [CD 071] Pilíř je omítnutý, ostatní stěny jsou neomítané.

Druhá, větší, severovýchodní místnost má, jak už bylo řečeno, půdorys lichoběžníku. Vchod do místnosti je z kratší, severovýchodní strany a je umístěn asymetricky. Další otvory větší místnost nemá. Uvnitř najdeme na obou delších stěnách místnosti v pravidelných odstupech obdélné niky, jejichž ostění bylo zdobeno malbou. Jihozápadní kratší stěna je uprostřed prohloubena polokruhovou nikou, která se zezadu projevuje jako mohutný pilíř ve vedlejší místnosti. [CD 073] Stejně jako menší místnost, i větší místnost je bez stropu s průhledem do krovu.

¹¹⁸ Jindřich RINEŠ: Technická zpráva k 1. etapě obnovy „poustevny“ v areálu kláštera Hájek u Hostovic, Praha 2001, 2.

Vstupní brána do štěpnice (severně od budovy kláštera) je rovněž zděná, jednopřůchodová. **[Fig. 27 / CD 074]** Pohledově je komponována pro pohled od kláštera. Přůchod je tvořen širokým, segmentově zaklenutým otvorem s kamennými patkami, s pásky v patě oblouku a s klenákem. Po obou stranách vchodu vidíme nad sebou dvě niky klenuté konchou s páskem v patě klenby. Na vnějších okrajích brány vidíme pilastry bez patky, zakončené nahoře jednoduchým oblounovým architrávem, vlysem a profilovanou římsou. Architráv a římsa probíhají po celé šířce brány. Nad úzkou vodorovnou taškovou střechou pokračuje samotný štít brány. V osách pilířů vstupního otvoru stojí na širokých plintách jednoduché pilastry s bohatě profilovanou římsou, která přechází i na trojúhelný středový štít. Na koruně štítu stojí kamenné koule. Uprostřed středové části štítu vidíme niku s konchou, s ostěním provedeným v omítce a s páskem v patě konchy. V osách postranních pilířů navazují ve štítu nízké pilíře, opět na širokých plintách, s prostou římsou. Stříška se svažuje v oblé linii symetricky na obou stranách od římsy pilířů k nízkým pilířům na krajích, je bez římsy. Brána byla původně součástí kamenné ohradní zdi.

Dále na sever, ve štěpnici, stojí zděný altán na centrálním půdorysu – přibližně čtverci se segmentově zaoblenými nárožími. **[Fig. 28 / CD 076, 077]** Je to patrová budova s volným segmentovým venkovním schodištěm, vedoucím na úzkou terasu vysazenou před východní průčelí. Ve druhé polovině 20. století byla terasa rozšířena přístavkem. Altán je krytý taškovou stanovou střechou. Fasáda je členěna širokými lisenami probíhajícími přes obě patra; najdeme je na všech hranách budovy. V čelní (jižní straně) vidíme v přízemí ve střední části altánu dveře, snad původně otevřené, v patře okno. V bočním východním průčelí navazují v patře na terasu dveře, dveře vidíme i v přízemí pod schodištěm – terasou. **[CD 080]** Další okno najdeme v patře v severní stěně.¹¹⁹

Poslední a z hlediska námi sledovaného významu nejméně důležitou stavbou je hospodářská budova, která leží na sever od severního křídla kláštera, rovnoběžně s tímto křídlem, a je od něj oddělena cestou. **[Fig. 29 / CD 089, 090]** Jedná se podlouhlou obdélnou přízemní kamennou budovu se sedlovou střechou. Jižní stěna budovy tvoří součást ohradní zdi, oddělující bezprostřední prostor kláštera od zbytku hájku. Fasáda je omítaná, nečleněná. V budově najdeme tři místnosti, všechny jsou přístupné pouze z jižní strany a nejsou vzájemně propojeny.

¹¹⁹ Jindřich RINEŠ: Statický posudek zahradní brány a altánu na pozemku kláštera Hájek u Hostivic, Praha 2003, 2.

Západní místnost je největší, má obdélný půdorys. Vstup do místnosti je z jižní strany, dvoukřídlými vraty umístěnými asymetricky v pravé (východní) části stěny. Vrata jsou zapuštěna v poměrně hluboké půlkruhově klenuté nice. Podobnou slepu niku můžeme vidět na vnější fasádě také vedle vrat nalevo (na západ), zde snad původně také byla vrata. Portály obou „vchodů“ jsou po stranách opatřeny hranolovými pilíři s páskem v patě oblouku niky. V levé části čelní jižní fasády (v západní části) této místnosti pak vidíme obdélné okno. V interiéru pozorujeme v severní stěně místnosti, naproti obou „vchodů“ v jižní stěně, ztenčení zdi, které se projevuje mělkým výklenkem jak v interiéru, tak na vnější fasádě. Patrně se zde nacházela velká vrata pro vjezd z hájku, štěpnice či přilehlých polností.

Prostřední místnost je menší, rovněž obdélná, orientovaná kratší stranou k jihu. [CD 091] Vstupujeme do ní z jižní strany obdélnými dvoukřídlými vraty, umístěnými asymetricky k pravé (východní) straně. Vrata jsou bez ostění. Místnost je valeně klenutá a nemá okna.

Poslední, nejvýchodnější místnost je opět obdélná, orientací podobná místnosti předchozí, ale je menší. Vstup jednoduchými obdélnými dveřmi je tentokrát umístěn uprostřed jižní stěny místnosti; nika otvoru je za dveřmi zkosená. V zadní (severní) stěně místnosti najdeme v pravé (východní) části pravoúhlý výklenek v síle zdi.

Ohradní zeď a vstupní brána

V areálu hájeckého kláštera najdeme hned několik ohradních zdí. První nízká zídka ohrazuje okrasnou zahradu, kterou najdeme hned za vstupní branou do kláštera, mezi branou a jižním klášterním křídlem. [CD 092, 063] Další zeď vymezovala bezprostřední okolí kláštera; její součástí je vstupní brána na jihu, dále vede rovnoběžně s východním křídlem směrem na sever a zde se, opět rovnoběžně se severním křídlem kláštera, stáčí k západu. Přibližně uprostřed této severní části je zeď přerušena cestou, vedoucí dále na sever skrze bránu do štěpnice. Součástí této zdi je také hospodářské stavení severně od kláštera. Podle plánů můžeme soudit, že zeď pokračovala dále od severního nároží hospodářské budovy k severovýchodnímu nároží poustevny a obdobně také od severozápadního nároží klášterní budovy k jihozápadnímu rohu poustevny. [CD 093] Zeď by tak vymezovala prostor nejužšího okolí kláštera a budov, které s ním bezprostředně souvisí. Dalším větším celkem je zeď, obíhající celý hájek s klášteřem uprostřed a konečně je to zeď ohrazující štěpnici, která je připojena ze severu na zeď předchozí.

Zed', vymezuující nejbližší okolí kláštera, je nízká (cca 250 cm) výklenky jsou provedeny v cihlovém zdivu. Ve výklencích mezi hospodářskou budovou a postevnou byly umístěny výjevy křížové cesty.¹²⁰ [CD 094] Na několika místech jsou výklenky nahrazeny průchodem do zahrady. Snad byla původně také kryta střechou.

Zed'¹²¹, obklopující celý areál kláštera a hájku je stejně jako zed' štěpnice kamenná, vysoká, bez opěráků, chráněná taškovou střechou. [CD 096, 097, 098]

Vstupní brána do Hájku je zděná, trojdílná, s vyšším středem; s hlavním otvorem pro vozy a dvěma menšími průchody po stranách pro pěší. [Fig. 30 / CD 099, 100, 101] Hlavní průchod je tvořen otvorem bez ostění se segmentovou klenbou. Po stranách otvoru jsou dva pilastry na širokých plintech, bez patky, zakončené nahoře římsovitými hlavicemi a bohatě profilovanou mohutnou římsou s vlastní taškovou stříškou. Nad průjezdem probíhá v úrovni hlavic pilastrů vodorovná lisena, provedená v omítce. Z vnitřních horních stran pilastrových říms vybíhá stejně profilovaná oblá římsa s taškovou střechou, tvořící segmentový štít. Ve štítu je v mělkém, plným obloukem klenutém výklenku, orámovaném dole římsou s podbrádkou, kolem bohatě profilovanou římsou, umístěna barevná mozaika Panny Marie Loretánské z roku 1908¹²². [CD 102] V osách pilastrů stojí na stříškách na hranolových podstavcích kamenné pískovcové¹²³ sochy světců: vlevo svatého Františka se zlatým křížem a svatozáří, vpravo svatého Antonína s malým Ježíškem, zlatou lilií a svatozáří.¹²⁴ [CD 103, 104] Uprostřed na střeše štítu se tyčí železný kříž s františkánským symbolem zkřížených paží. Pravoúhlé průchody pro pěší jsou umístěny symetricky po obou stranách vjezdu. Stříška vychází z vnějších dolních částí říms pilířů, jakoby navazovala na stříšku hlavního štítu, a symetricky se obloukovitě svažuje dolů. Římsa pod stříškou je jen jednoduše profilovaná. Na vnějších okrajích brány na stříšce jsou umístěny pískovcové¹²⁵ piniové šišky. [CD 105] Levý (západní) průchod je opatřen jednoduchým kamenným ostěním a je umístěn ve velice mělké nice. Pravý (východní) průchod je zazděn, ostění je naznačeno v omítce.

¹²⁰ Dle informací p. Jana Maria Vianney Dohnala OFM, rektora klášterní kaple Navštívení Panny Marie v Hájku.

¹²¹ Ohraženo nejprve dřevěným plotem (1681) (BUKOVSKÝ, pozn. 2, 106) kamennou zdí částečně roku 1699, úplně v roce 1706. WIRTH (pozn. 23) 30.

¹²² BOHÁČ (pozn. 26) 17.

¹²³ WIRTH (pozn. 23) 33.

¹²⁴ Brána byla dokončena v roce 1684. Ibidem 30.

¹²⁵ Ibidem 33.

IV. 2 Vybavení

O původním vybavení kláštera máme mnoho zpráv, a to jak od moderních historiků umění (např. Zdeňka Wirtha), tak zejména od dobových návštěvníků poutního místa, kteří vybavení a poklady hájeckého kostela obdivovali. Tyto spisy, z nichž nejstarší vznikl z popudu samotného zakladatele Floriána Jetřicha ze Žďáru už tři roky po vystavění kaple,¹²⁶ se soustředí zejména na mariánský domek a jeho italský vzor, případně doplňují rady pro poutníky a vhodné modlitby či litanie. V pozdějších dílech, např. u františkána Jindřicha Jana Labeho,¹²⁷ najdeme už i kapitoly věnované historii poutního místa, opět však s důrazem na Svatou chýši a zejména na zázraky, spojené s tímto místem. Jak z povahy těchto pramenů vyplývá, zmínky o vybavení kláštera či lorety se v nich objevují spíše okrajově. Hlavními prameny pro náš popis tedy budou „moderní“ autoři, a to zejména již zmíněný Zdeněk Wirth (*Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský*), který zachytil stav kláštera před rokem 1907, a Antonín Podlaha (*Posvátná místa království českého VII*), jenž podává popis k roku 1913. Na základě těchto i dalších zpráv se v této kapitole pokusíme popsat jakýsi „ideální stav“ vybavení hájeckého komplexu tak, jak by snad mohl být popsán počátkem 20. století. Protože budeme kombinovat zprávy od různých autorů a z různých let, může se stát, že se dopustíme nepřesností, že např. vedle sebe umístíme dva objekty, které se ve skutečnosti ve stejném čase na daném místě nevyskytovaly. Cílem tohoto popisu však není „fotografie“ kláštera v určitém daném momentě. Jeho cílem je pouze zmapovat vybavení, které se počátkem 20. století v komplexu nacházelo.

¹²⁶ Jde o spis Václava Buriana Jesenického, který se nedochoval. Miloš SLÁDEK: Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí in: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, 2.

¹²⁷ *Malus inter ligna silvarum* (1689), česky 1690 pod názvem *Hájek svatý, milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající*. Ibidem, 3.

IV. 2.1 Loreta

Ústředním bodem každé Svaté chýše je výklenek ve východní stěně domku, kde je umístěna milostná socha Panny Marie. Na rozdíl od loretánského mariánského domku se v našich loretách někde dochovaly původní oltářní stěny. Stěnu obvykle tvoří mensa s dřevěným antependiem a plastickým tabernáklem. Je jednobarevně malovaná, případně malba napodobuje mramor. Dále je stěna rozdělena na pravidelná pole, dole plná, nahoře laťovaná, zakončená kladím a římsou. Nástavce nesou figurální nebo ornamentální výzdobu.¹²⁸ Podobná oltářní stěna se nacházela i v hájecké loretě.

V popisu Z. Wirtha¹²⁹ z roku 1907 je zachyceno vybavení loretánské kaple na počátku 20. století. Autor zmiňuje dřevěnou stěnu, umístěnou asi v jedné třetině kaple (rozuměj blíže východní stěně kaple), která oddělovala prostor pro věřící od prostoru pro kněze, stejně jako tomu bylo v Bramantově úpravě italského domku.¹³⁰ Stav

Obr. 15 Oltář v loretánské kapli Hájecké z publikace A. Podlahy.

Obr. 16 Loretánská kaple, interiér kolem roku 1920.

zachycuje také fotografie publikovaná

A.Podlahou¹³¹ roku 1913. **[Obr. 15]** Tato oltářní stěna měla dva vchody po stranách oltáře a nad oltářem zamřížované okno s římsou a nápisem¹³² ve vlysu. Dále pak stálo „na římsě řezané sousoší Zvěstování P.Marie. Za stěnou ve výklenku vyloženém zlaceným plechem s ozdobou stříbrných pásků a obláček stojí na velké konsolce z akantových listů soška černé P. Marie, ze dřeva řezaná, z I. poloviny XVIII. století; na hlavě její a Ježíška korunka ze stříbrného plechu a s falešnými drahokamy, na plášti vyřezané rocaillové ozdoby. Sošky andělů po stranách mladší. Před stěnou oltář z r. 1712 se zděnou tumbou a dřevěným tabernáklem, obloženými pozlaceným a postříbřeným plechem. Na tumbě antependium

¹²⁸ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 68 – 71.

¹²⁹ WIRTH (pozn. 23)

¹³⁰ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 14.

¹³¹ PODLAHA (pozn. 25)

¹³² ŽDIARSKI A DŮM GENTEM, TV PIA VIRGO, REGE – Žďárský za potomka; ty, zbožná panno, vládni. Volný překlad autor.

v předu i po stranách [...].¹³³ Před oltářem visí jedna větší a vzadu dvě menší empirové lampy postříbřené, na mense šest velkých a šest menších postříbřených svícňů [...].¹³⁴ Po stranách sochy byly ještě umístěny relikviáře, vlevo sv. Barbory, sv. Floriána, a sv. Josef, vpravo sv. Václava a sv. Petra a Pavla.¹³⁵

Samotná milostná soška Panny Marie, podobně jako tomu bylo s celým prostorem mariánského domku, byla co nejpřesnější kopií sošky z Loreta. Byla vyrobena na objednávku zakladatele kaple, v našem případě Floriána Jetřicha Žďárského, a podle nezbytného protokolu týden vystavena k uctívání v Santa Case v Loretu. Tady byla posvěcena dotýkáním s originální loretánskou soškou a se zvláštním povolením papeže pak převezena na místo určení.¹³⁶ Soška Panny Marie měla obvykle 80 – 100 cm, její roucho bylo červeno-modře malované, obličej pak, po vzoru prototypu, černě nebo tmavohnědě malovaný. Hájecká soška byla údajně vyrobena ze zimostrázového dřeva.¹³⁷ Obě postavy, Panna Maria i Ježíšek, mívají korunky. Často byly obě postavy haleny do společného vyšíváního pláštíku.

Jak jsme již několikrát uvedli, vnitřní prostor Svaté chýše zachovával přísně podobu originálního loretánského domku. Také hájecká loreta má vnitřní cihlové stěny neomítnuté, zdobené jen nepravidelnými malbami, snad z roku 1689.¹³⁸ Bylo tu provedeno celkem sedm výjevů torzálních maleb.¹³⁹

V roce 1670 bylo v kapli uloženo srdce zakladatele poutního místa, Floriána Jetřicha Žďárského. Schránku kryje dlaždice z červeného mramoru v dlažbě před oltářem, nesoucí mosazný nápis.¹⁴⁰ **[Obr. 14]**

Hovoříme-li o vybavení loretánské kaple, musíme zmínit také soubor předmětů, který sice nebyl uložen přímo v kapli, ale bezprostředně s ní souvisí. Hned po založení, resp. vysvěcení kaple v roce 1625 a podruhé roku 1630 se z darů šlechty, církevních činitelů i prostých poutníků začal vytvářet loretánský poklad. Z nejvýznamnějších darů a donátorů zmiňme stříbrný kříž, věnovaný kardinálem Harrachem roku 1628, korunku s korály a pláštík pro sošku Panny Marie od Valdštejnů z roku 1662 nebo antependium vyšívání zlatem, stříbrem a perlami, které věnoval zakladatel Florián Jetřich Žďárský.¹⁴¹

¹³³ Podle Podlahy byl nový tabernákl a antependium pořízeny v roce 1767. PODLAHA (pozn. 25) 246.

¹³⁴ WIRTH (pozn. 23) 37.

¹³⁵ Vladimír PŘIBYL: Jako jabloň mezi lesními stromy. Místo neuvedeno, 2010, 8.

¹³⁶ BUKOVSKÝ (pozn. 2) 72.

¹³⁷ PŘIBYL (pozn. 135) 8.

¹³⁸ WIRTH (pozn. 23) 30.

¹³⁹ KORČÁKOVÁ (pozn. 99)

¹⁴⁰ ŠEPVL | TŮRA ♥ DĚS FRAN. E VSEBII | COMITIS | A SORA | 7 APR : Citováno podle WIRTH (pozn. 23) 38.

¹⁴¹ Kompletnější soupis pokladu včetně některých dat viz WIRTH (pozn. 23) 29.

Vedle zmíněných liturgických předmětů či darů se v Hájku shromáždila také sbírka děkovných darů – obrázků, děkovných a pamětních tabulek a *ex vot*, která představovala např. stříbrné tepané oči, srdce, ruce aj.¹⁴² Tyto děkovné dary byly primárně umístovány po stěnách Santa casy, později pak přednášeny do „pokladnice“. Poklad byl totiž uložen v třetí cele kvardianátu v truhle se dvěma zámky, z nichž jeden byl visací.¹⁴³

Poklad se utěšeně rozrůstal až do josefinského redukčního dekretu z roku 1785. O čtyři roky později, když bylo rozhodnuto, že se klášter přemění na nemocnici, převezli úředníci loretánský poklad do Prahy. Když pak ze zrušení sešlo, část pokladu byla do Hájku vrácena.¹⁴⁴ O úplné „rehabilitaci“ poutního kláštera svědčí také velum, věnované do loretánského pokladu císařovnou Marií Terezií při její návštěvě v roce 1797.¹⁴⁵ Konec rozrůstání pokladu znamenalo až období napoleonských válek.¹⁴⁶

Na úrovni prostředního segmentu východního ochozu navazoval na ochoz přístavek, spojující křídlo s mariánským domkem. Přístavek nebyl původně s loretou propojen (pomineme-li segmentové okno na kůr), k proražení chodby mezi přízemní sakristií a Santa Casou došlo až v roce 1750 (přístavek byl realizován roku 1671). Došlo přitom k zakrytí kamene, připomínajícího založení kaple.¹⁴⁷ V sakristii bychom našli rokokové pontifikální křeslo¹⁴⁸ kamna a tři almary¹⁴⁹ na bohoslužebné náčiní, liturgické oděvy atp. Nábytek na kůr, umístěný v patře nad sakristií, byl pořízen v roce 1684, o sedm let později pak byly zakoupeny varhany.¹⁵⁰

¹⁴² BUKOVSKÝ 124. Podrobnější výčet darů a jejich podobu najdeme u Podlahy (pozn.) 235.

¹⁴³ BERÁNEK liter (pozn.) XXIV.

¹⁴⁴ WIRTH 31. Wirth uvádí také soupis převezeného pokladu. Letmým pohledem zjistíme, že se jedná jen o zlomek jeho skutečného rozsahu. *doplnit*

¹⁴⁵ WIRTH 31.

¹⁴⁶ PODLAHA (pozn.) 249.

¹⁴⁷ WIRTH 31.

¹⁴⁸ WIRTH 38.

¹⁴⁹ Loretánská kaple v Hájku – Katalog 10.

¹⁵⁰ WIRTH 30.

IV. 2.2 Klášter

Stavba areálu byla zhruba dokončena v roce 1684, definitivně pak roku 1689. Výzdoba a vybavení interiérů z peněz dárců pak probíhalo až do roku 1750.¹⁵¹

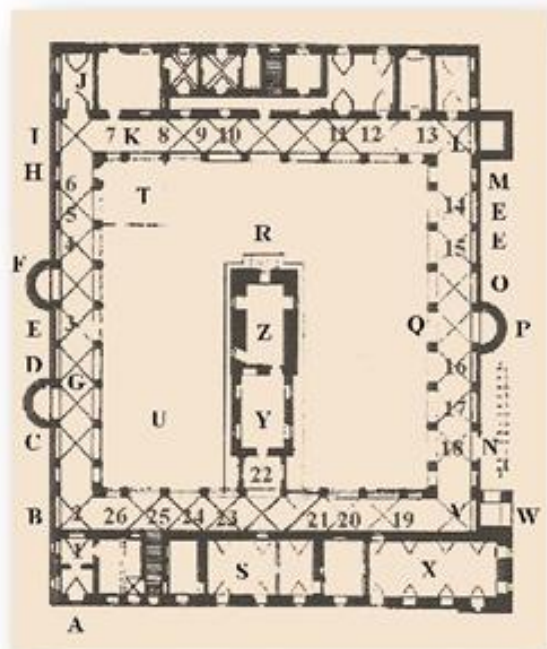

Obr. 17 Hájek, průčelí kláštera. Z publikace Z. Wirtha. Srov. Fig. 22.

Ochoz

Jak již bylo řečeno, oblouky klášterního ochozu byly částečně zazděny již záhy, konkrétně v roce 1750. Do dvora byly ponechány jen dva vchody z ambitu.

Po vstupu fortnou do klášterního ochozu měl poutník po levé ruce (v rohovém segmentu jižního a východního křídla ambitu) kapli Sv. Barbory a Sv. Kateřiny z roku 1695.¹⁵² První apsidovitý výklenek (v prvním segmentu od východu) byl od ochozu oddělen dřevěnými prosklenými dveřmi a skrýval oltář svatého Františka. Zdeněk Wirth popisuje kapli takto: „Dvěře čtyřkřídlé mají po stranách vřetenové sloupky a v nástavci řezbu prolamovaných akanthů. Ve výklenku oltář rozevřený široce v půdorysu; v koutech

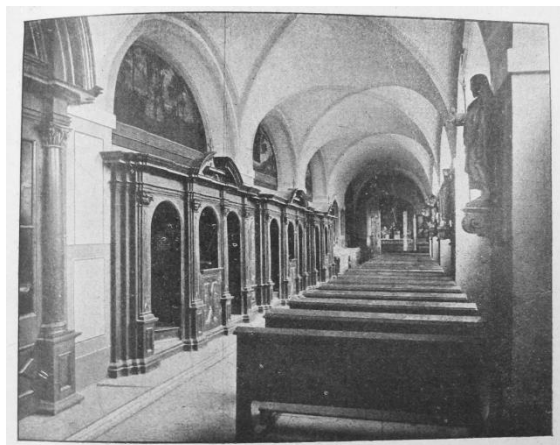
Do půdorysu kláštera zakresleno původní umístění oltářů, zpovědnic, kazatelen ... ■ A. fortna • B. oltář sv. Barbory a Kateřiny (1695) • C. oltář sv. Františka • D. kazatelna „německá“ • E. zpovědnice • F. oltář sv. Antonína Paduánského, 1676, J. J. Heinsch • G. chodba ambitu • H. oltář sv. Jana Nepomuckého, 1756 (socha starší) • I. oltář sv. Anny z r. 1853 • J. oltář sv. Kříže (od r. 1722) • K. sochařská kolekce pěti plastik z výjevu utrpení Krista • L. oltář Dvanáctiletého Ježíše v chrámě (1694) • M. oltář sv. Didaca (1756) • N. vstup do areálu • O. kazatelna „česká“ • P. martinický oltář – oltář Panny Marie Pasovské (1675) • Q. hrobka řeholníků • R. oltář sv. Archanděla Michaela • S. kuchyně • T. řádový hřbitůvek • U. sloup se sochou Panny Marie Immaculaty (1703) • V. oltář sv. Víta a Václava (1695) • W. mariánská studna • X. refektář • Y. sakristie • Z. Loreta •

Obr. 18 Chybný půdorys přízemí kláštera (srov. s Obr. 9!) se zakreslením místností, kaplí a vybavení. Převzato z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.

¹⁵¹ SEDLÁČEK (pozn. 126) 205.

¹⁵² *Nigra sum, sed formosa* (pozn. 75).

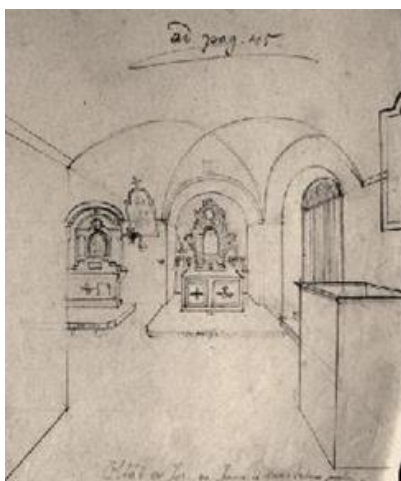
stojí dva páry sloupků, nesoucí kladí, uprostřed pěkný obraz sv. Františka (připisovaný tradici P. Brandlovi¹⁵³) v bohatém akanthovém rámu, v nástavci oko boží a sošky andělů v paprscích. Architektura pokryta řezbou ovoce a akanthů; v bocích dva oválné obrazy sv. Bonaventury a Ludvíka. Poč. XVIII. stol.¹⁵⁴ Obraz Brandlovy školy zachycoval Stigmatizaci svatého Františka.¹⁵⁵ Oltář byl pořízen v roce 1715.¹⁵⁶

Obr. 19 Pohled do jižního ambitu kláštera. Z publikace A. Podlahy.

Ve výklenku dalšího, druhého segmentu (od východu) byla umístěna tzv. německá kazatelna; v dalším segmentu pak zpovědnice.¹⁵⁷ Podle Wirtha byly všechny kazatelny a zpovědnice v ochozu stejné a zdobené podle stejného schématu: „*dřevěné, s ostrohranným kladím, zdobené lištami vroubkovanými a řezbou ovoce a mušlí.*“¹⁵⁸

Následující výklenek (čtvrtý segment od východu) zaujímal opět výklenková kaple.¹⁵⁹ Našli bychom zde oltář svatého Antonína Paduánského s obrazem v rocaillovém rámcí od Jana Jiřího Heintsche z roku 1687. Samotná mramorová architektura oltáře byla pořízena v roce 1705.¹⁶⁰ Také tato kaple byla od ochozu oddělena dřevěnými dveřmi: „*Dvěře jednoduché, s hladkými polosloupky, nástavec starší ze XVII. stol.*“¹⁶¹ Před oltářem byl v dlažbě umístěn mramorový náhrobní kámen Antonína Konštantina Kranze, poštmistra v Dušníkách, s nápisem.¹⁶²

Obr. 20 Prostor před kaplí Sv. Kříže, pohled ze západního ambitu. Kresba Anselma Spálenky. Uprostřed vidíme oltář Sv. Anny, Vlevo oltář Sv. Jana Nepomuckého.

¹⁵³ Moderní literatura určuje obraz ke „směru Petra Brandla“. Např. POCHE (pozn. 104) 194.

¹⁵⁴ WIRTH (pozn. 23) 34.

¹⁵⁵ PODLAHA (pozn. 25) 251.

¹⁵⁶ Ibidem 244.

¹⁵⁷ Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

¹⁵⁸ WIRTH (pozn. 23) 35.

¹⁵⁹ Kaple byla zřízena v roce 1676. Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

¹⁶⁰ WIRTH (pozn. 23) 30.

¹⁶¹ Ibidem 34.

¹⁶² František MELICHAR: Paměti okresu Unhošťského, Praha 1890, 115.

V menším výklenku valeně klenutého segmentu za sedmým segmentem jižního ochozu (od východu) se nacházel oltář svatého Jana Nepomuckého z roku 1756, zdobený

Obr. 21 Kaple Sv. Kříže. Z publikace A.Podlahy.

starší sochou¹⁶³ z roku 1694.¹⁶⁴ Před oltářem ležel v dlažbě náhrobní kámen Tomáše Kratochvíle, sládka v Jenči a jeho dcerušky Madlenky.¹⁶⁵ Vedle, v rohovém segmentu, bychom na jižní straně našli ještě výpravný oltář svaté Anny z roku 1853.¹⁶⁶ Na oltáři byl v barokním rámu z akantových rozvilin z počátku 18. století umístěn obraz od Emanuela Dítěte.¹⁶⁷ Po stranách obrazu stály „barokní reliquiáře s páskovými řezbami, v nástavci [oltáře] v oválném věnci srdce v paprscích.“¹⁶⁸ Oltáře byly opatřeny směrem do ambitu dřevěným stupněm, jak můžeme vidět na obrázcích Anselma Spálenky.¹⁶⁹ **[Obr. 20]**

Severní stranu rohového segmentu zaujímal kaple svatého Kříže, vysvěcená roku 1722.¹⁷⁰ **[Obr. 21]** Tato kaple je obdélná a je vlastně součástí vnějšího traktu západního křídla kláštera. „Oltář tvoří sousoší Kalvárie z pol. XVIII. stol., se sochami nevelké ceny.“¹⁷¹ V oltáři ve skleněné rakvi bylo vystaveno voskové tělo s ostatky svatého Justina¹⁷² – krev v ampuli a prsty v relikviáři. Tyto ostatky věnovala klášteru Marie Anna Františka Toskánská.¹⁷³ Část ochozu před kaplí byla ke kapli připojena a ohražena kovovou mříží. V tomto prostoru se nacházela kazatelna, harmonium a řada lavic.¹⁷⁴ **[Obr. 22]** Na fotografii také vidíme, že na pilířích ochozu nad řadou lavic byly na konzolách umístěny sochy světců.

¹⁶³ Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

¹⁶⁴ PŘIBYL (pozn. 135) 22.

¹⁶⁵ MELICHAR (pozn. 162) 115n.

¹⁶⁶ Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

¹⁶⁷ WIRTH (pozn. 23) 35.

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ Anselm Spálenka, františkán z Turnova, byl kvardiánem hájeckého kláštera v letech 1910 – 1916. Na svých kresbách zachycoval nejen interiéry, ale i okolí Hájeckého komplexu. Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

¹⁷⁰ WIRTH (pozn. 23) 30.

¹⁷¹ Ibidem 34.

¹⁷² MELICHAR (pozn. 162) 116.

¹⁷³ VEČEŘOVÁ (pozn. 71) 50n.

¹⁷⁴ PODLAHA (pozn. 25) 252.

V západním ambitu ve zdi poblíž kaple svatého Kříže byly nedaleko od sebe dvě mramorové tabulky. Šlo o náhrobní kameny z let 1699 a 1705. [CD 106, 107]

Při západní stěně západního ochozu zaujímaly pod okny místo sochařské výjevy utrpení Krista. Literatura se liší v údajích o počtu sousoší, který se pohybuje mezi pěti a sedmi.¹⁷⁵ Sousoší

dosahovala poloviny skutečné velikosti.¹⁷⁶ [Obr. 23] Na fotografii dále vidíme, že mezi sokly soch byly umístěny obrazy křížové cesty. Původní malby pocházely z let 1731 – 1733¹⁷⁷, roku 1774 byly nahrazeny novými od Jana Pfeiffera.¹⁷⁸ Pod výjevy křížové cesty vidíme klekátka. Všimněme si také lunetových mariánských obrazů, které byly, jak už bylo řečeno, rozmístěny v lunetách všech čtyř ambítů.

V severním konci západního ochozu, v rohovém segmentu, bychom našli oltář Dvanáctiletého Ježíše v chrámu z roku 1694.¹⁷⁹ O jeho vybavení nemáme podrobnější zprávu.

V prvním a druhém segmentu (od západu) severního ambitu stály zpovědnice, stejné jako v jižním křídle; ve třetím segmentu bychom pak našli tzv. českou kazatelnu.¹⁸⁰ [Obr. 24] Z fotografie je patrné, že kazatelna byla podepřena dvěma dřevěnými nohama a byla opatřena stříškou.

Obr. 23 Západní ambit kláštera, stav kolem roku 1940. Pohled od severu. Z publikace V. Příbyla.

Obr. 22 Pohled jižním ambitem ke kapli Sv. Kříže kolem roku 1940. Z publikace V. Příbyla.

¹⁷⁵ Sedm uvádí WIRTH (pozn. 23) 35, o pěti se hovoří na panelu výstavy Nigra sum. Na přiložené fotografii je patrné sedm soklů.

¹⁷⁶ WIRTH (pozn. 23) 35.

¹⁷⁷ Ibidem 31.

¹⁷⁸ PODLAHA (pozn. 25) 247.

¹⁷⁹ Nigra sum, sed formosa (pozn. 75).

¹⁸⁰ Ibidem.

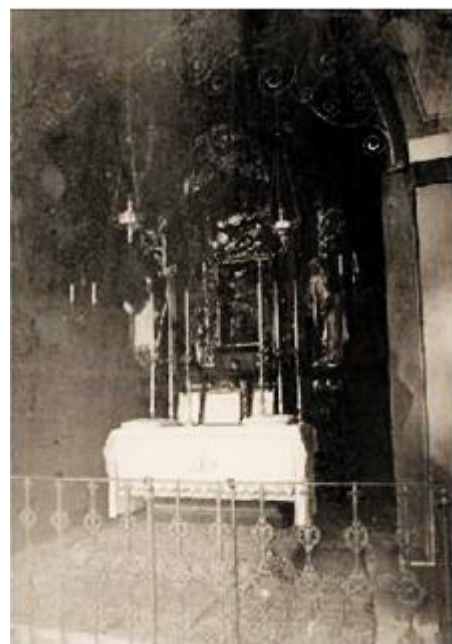

Obr. 24 Tzv. česká kazatelna u kaple Panny Marie Pasovské. Před 1950. Převzato z výstavy *Nigra sum*.

Ústřední místo v severním ochozu zaujímá výklenkový kaple s oltářem Panny Marie Pasovské či Pomocné nebo také tzv. martinickým oltářem. Tento oltář, který vznikl jako první v celém ambitu už v roce 1676, nechal zbudovat dědic Žďárských Maxmilián z Martinic.¹⁸¹ V roce 1731 sem velkovévodkyně Toskánská věnovala obraz Panny Marie Pasovské (obraz sem byl přenesen z farního kostela v Březně, v roce 1690 se do Března vrátil a v Hájku byl nahrazen kopií)¹⁸² a jejím nákladem byl zbudován nový oltář.¹⁸³ Tento oltář, opět oddělený od ambitu dřevěnými dveřmi, byl „skříňovitý s římsovým, sochami andělů, nasazenými řezbami a znakem velkovévod.

*toskánské, z r. 1733. Ve skříni obraz Panny Marie Pasovské s nasazenými kovovými korunkami, v rámu s ornamentem páskovým, po stranách sochy sv. Ludmily a Vojtěcha.*¹⁸⁴ [Obr. 25] V tomtéž výklenku bychom ještě našli menší oltářík svatého Didaka se soškou světce.¹⁸⁵ Pod oltářem v ambitu byla umístěna hrobka řeholníků.

V kapitole obecně popisující klášterní budovu jsme již hovořili o vysokých prosklených dřevěných dveřích mezi sedmým (od západu) a menším valeně klenutým segmentem v severního ochozu. V rohovém segmentu mezi severním a východním křídlem, ve výklenku v severní stěně, se pak nacházel oltář svatého Víta a Václava z roku 1695.¹⁸⁶

Obr. 25 Oltář Panny Marie Pasovské. Před 1950. Převzato z výstavy *Nigra sum*.

Ve východním křídle ambitu nebyly, podle všeho, umístěny žádné další oltáře. Na východní stěně ochozu bychom našli v lunetách klenby pokračování mariánského cyklu.

¹⁸¹ WIRTH (pozn. 23) 30.

¹⁸² PODLAHA (pozn. 25) 240.

¹⁸³ WIRTH (pozn. 23) 31.

¹⁸⁴ Ibidem 34.

¹⁸⁵ PODLAHA (pozn. 25) 252.

¹⁸⁶ *Nigra sum, sed formosa* (pozn. 75).

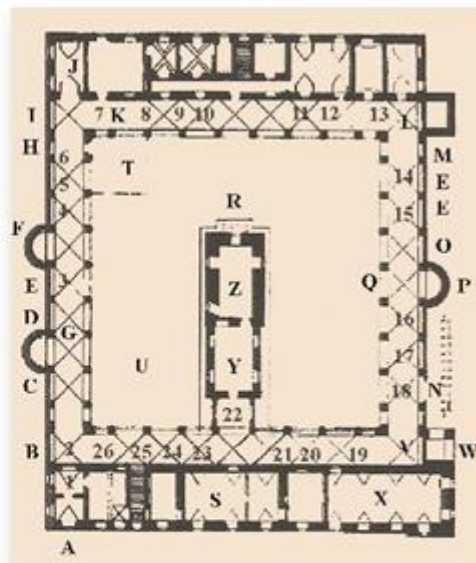
Na úrovni prostředního segmentu, směrem do dvora, navazoval na východní ochoz přístavek, spojující křídlo s mariánským domkem (viz dříve).

V lunetách jednotlivých segmentů klenby klášterního ochozu a v lunetě nad vchodem do sakristie bylo v roce 1686 rozmístěno celkem třicet čtyři mariánských obrazů.¹⁸⁷ Malby zachycovaly přední české i evropské zázračné sochy a obrazy.¹⁸⁸ Středem malby byl vždy posvátný obraz či socha Panny Marie, po stranách pak příslušné poutní místo nebo příběh, vztahující se k legendě. Pod obrazem pak byly umístěny nápisy s krátkou historií příslušného poutního místa, případně znaky nakladatelů obrazu.¹⁸⁹

První obraz byl umístěn už nad vchodem do ambitu, další pokračovaly v jižním ambitu po směru hodinových ručiček. Další byly umístěny v prvním patře na kruchtě loretánského domku. U Wirtha najdeme soupis osmadvaceti děl, přítomných v klášteře k roku 1907: 1. *Madonna Křtinská*. 2. *Ravenská*. 3. *Carnoetská ve Francii* (jinde Carnrotská)¹⁹⁰ 4. *de villa Vitiosa ve Španělich*. 5. *Brněnská* (také Svatolukášská)¹⁹¹ 6. *Vartenská* (či Wartská)¹⁹² 7. *de Sacro Cruore* nebo *Cuore*,¹⁹³ *Chlumská, Družecká*. 8.

Mariánskou hájčkou svatými doprovázela, tak jako na Svaté Hoře u Příbrami, vyobrazení soch a obrazů Panny Marie – v Příbrami to je sochařská výzdoba, zde malba v lunetách ambitu podle námětu Gumpenbergova díla – Atlas Marianus (obrázek vpravo dokumentuje stav na konci 19. století, z Mottlova rukopisu o klášteře v Hájku) ... obrazy v lunetách pocházely z roku 1686; po roce 1950 vše zaniklo.

- 1. Panna Maria Křtinská • 2. Panna Maria Ravenská • 3. Panna Maria Karnotenská • 4. Panna Maria de Villa Vitiosa • 5. Panna Maria Brněnská • 6. Panna Maria Vartenská • 7. Panna Maria od sv. Krve, Panna Maria Kulmská a P. Maria Družecká • 8. Panna Maria Hejnická, Panna Maria Kájovská a Panna Maria Kladrubská • 9. Panna Maria v Nezamyslicích, P. Maria v Seči a Panna Maria Svatojakubská • 10. Panna Maria ze Špýru • 11. Panna Maria Nicovská, Panna Maria Vyšehradská a Panna Maria v Pace u Loun • 12. Panna Maria z Března, Panna Maria Bechyňská a Panna Maria Doksanská • 13. Panna Maria z Einsiedeln • 14. Panna Maria z Częstochowa • 15. Panna Maria Celenská • 16. Panna Maria Svatohorská • 17. Panna Maria Staroboleslavská • 18. Panna Maria ze Svatého kopečka u Olomouce • 19. Panna Maria Candelarská (Chile) • 20. Panna Maria Kordubská • 21. Panna Marie Annicijská (Egypt) • 22. Panna Maria Castrenská • 23. Panna Maria Cereská • 24. Panna Maria Římská • 25. Panna Maria sv. Jana Damascenského (Benátky) • 26. Panna Maria Římská v Paderbornu •

Obr. 26 Chybný půdorys přízemí kláštera (srov. s Obr. 9!) se zakreslením lunetových obrazů. Převzato z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.

¹⁸⁷ WIRTH (pozn. 23) 30.

¹⁸⁸ Podlaha se domnívá, že malby byly vytvořeny podle Gumpenbergovy knihy *Atlas Marianus*, která poprvé vyšla v roce 1655. PODLAHA (pozn. 25) 242, SLÁDEK (pozn. 126) 7.

¹⁸⁹ WIRTH (pozn. 23) 37.

¹⁹⁰ PŘIBYL (pozn. 135) 21.

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Ibidem.

Hejnická, Kájovská, Kladrubská. 9. Nezamyslická, Svatojakubská (Praha),¹⁹⁴ Sečská. 10. Špýrská. 11. Svatoštěpánská, Klatovská, Vambeřická. 12. Nicovská, Vyšehradská, Novopacká. 13. Březnická, Bechyňská, Doxanská. 14. Einsiedlská (nebo Einsiedelnská)¹⁹⁵ 15. Čenstochovská. 16. Cellská (také Marizellská)¹⁹⁶ 17. Svatohorská. 18. Staroboleslavská. 19. Na sv. Kopečku (Olomúcká). 20. de Candelaria ve Španělich. 21. de S. Fonte ve Španělich (neboli od Svaté studánky v Kordobě)¹⁹⁷ 22. z Aniche (Anicien)¹⁹⁸ ve Francii. 23. z Caestre v Belgii. 24. ze s. Scalla na Sicilii. 25. de Pace v Benátkách (z Benedetto de Pace)¹⁹⁹ 26. Římská z Paderbornu. 27. z Czerska na Litvě, 28. Kutnohorská, Zbraslavská.²⁰⁰

Nevíme přesně, jakým způsobem byly jednotlivé obrazy zpracovány, zdá se, že na jedné luněťě mohlo být i několik mariánských obrazů – legend. Podle J. Royta bychom v Hájku mohli najít také další obrazy: Panna Maria Montserratská na Bezdězi, Pieta z Bohosudova, Panna Maria z Března, Panna Maria z Maestre, Panna Maria Jemnická, Panna Maria z Chlumu Sv. Máří, Panna Maria z Willemsdorfu, Panna Maria z Wisenthalu a Panna Maria Zelenohorská.²⁰¹

Na plánu, který zde předkládáme, a který je převzat z výstavy *Nigra sum, sed formosa*, některé názvy a číslování výjevů neodpovídají. Nenajdeme vlastně dva prameny, které by se ve výčtu a číslování výjevů shodovaly. Důvodem je patrně časová vzdálenost jednotlivých pramenů a snad také fakt, že obrazy mohly být v různých dobách vyvěšeny na různých místech, případně nebyť vyvěšeny vůbec, či přemístěny jinam.

¹⁹⁴ Ibidem.

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ Ibidem.

¹⁹⁹ ROYT (pozn. 1) 279.

²⁰⁰ WIRTH (pozn. 23) 36n.

²⁰¹ ROYT (pozn. 1) 278nn.

Východní křídlo

Východní, nejstarší křídlo, jak už bylo zmíněno, je dvoutraktové. Vnitřní dvorní trakt zaujímá klášterní ochoz, ve vnějším traktu najdeme sled místností, od severu to byl refektář, komora, kuchyně, světnička u kuchyně, dvě komory a světnička u fortny.²⁰² Na plánu, který nabídla výstava *Nigra sum, sed formosa* a v plánu publikovaném Zdeňkem Wirthem

Obr. 27 Pohled do refektáře. Před 1950. Z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.

počet místností nesouhlasí. Je to proto, že na obou plánech je zachycena přepážka v jižní části refektáře, která rozděluje tuto místnost na dvě. Nepodařilo se nám zjistit, z jaké doby tato příčka pochází, ale můžeme předpokládat, že zde původně nebyla. Mramorové lavabo (viz dále), které je v pramenech výslovně zmiňováno jako součást refektáře, by v případě příčky nebylo z refektáře ani vidět, ani by nebylo přímo přístupné. Zmíněné lavabo, popsané již dříve, nechal v roce 1686 zřídit Maxmilián z Martinic.²⁰³ Refektář byl dále vybaven „dřevěným opazením s rocaillovými řezbami a s bezcennými obrázky svatých ve výplních. Na stěně barokní krucifix z roku 1731²⁰⁴ a mušlovitá kropenka z šedého mramoru“²⁰⁵ [Obr. 27] Na stěnách vysely malované obrazy, první sada dvanácti děl byla

Obr. 28 Pohled do cely Anselma Spálenky. Z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.

pořízena roku 1684²⁰⁶, v roce 1731 je buď nahradily nebo spíše doplnily obrazy františkánských světců.²⁰⁷ bl. Jiljí, sv. Paskala, sv. Didaka a bl. Antonia de Strone.²⁰⁸ Počátkem 20. století bychom v refektáři mohli vidět také velký trojdílný obraz Svatého Krištofa a sedícího poustevníka od Viktora Förstera, darovaný klášteru roku 1906.²⁰⁹ Co se týče nábytku, byly v refektáři pochopitelně stoly a lavice, později (1754) dokonce kulečník, u okna stála malá katedra pro předčítání u jídla.

²⁰² MELICHAR (pozn. 162) 108.

²⁰³ Ibidem 109.

²⁰⁴ PŘIBYL (pozn. 135) 26.

²⁰⁵ WIRTH (pozn. 23) 38.

²⁰⁶ MELICHAR (pozn. 162) 109.

²⁰⁷ PODLAHA (pozn. 25) 245.

²⁰⁸ PŘIBYL (pozn. 135) 26.

²⁰⁹ PODLAHA (pozn. 25) 252.

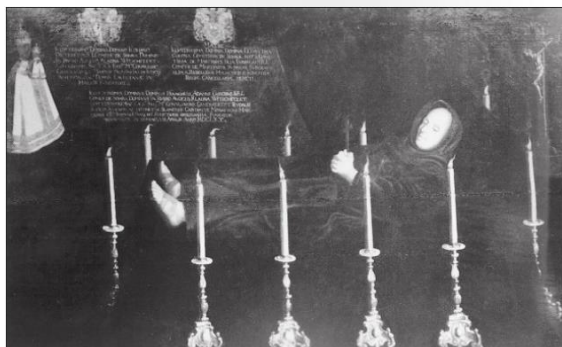
Patro východního křídla je třítraktové; dvě řady místností odděluje chodba uprostřed. Našli bychom tu dormitář, nad fortnou kvardianát, kde bydlel kvardián a nad refektářem provincialát, kde přebýval při návštěvě kláštera provinciál řádu. Celkem tak bylo v patře východního křídla 16 cel.²¹⁰

Západní křídlo

Západní křídlo bylo rovněž dvoutraktové, a to jak v přízemí, tak v patře. Vnitřní trakt přízemí zaujímal opět klášterní ochoz, ve vnějším traktu bychom našli kapli Svatého Kříže. O vybavení ani účelu dalších přízemních místností nemáme bližší zprávy.

Jinak je tomu u patra západního křídla. Jak již víme z obecného popisu, tvoří vnější trakt patra řada cel. Je známo, že zakladatel poutního místa hrabě Žďárský si vymínil pět světnic v jihozápadním rohu v patře pro svoji potřebu. Za pokoji hraběte pak následovalo směrem na sever schodiště a knihovna.²¹¹ Za knihovnou byl pak pokoj pro nemocné a poslední dvě cely zaujímal lékárna.²¹² Nábytek do klášterní knihovny byl pořízen v roce 1684.²¹³ Zdeněk Wirth ještě

mohl vidět „v knihovně pěkný barokní stůl oválný a skříně nástěnné, pilastry dělené, s řezanou římskou, z roku 1684; v oknech deštění. Celkem přes 3000 sv. (nejvíce theol. obsahu) a tři rukopisy.“²¹⁴

Obr. 30 Pohřební portrét zakladatele Františka Eusebia Žďárského († 1670).

Obr. 29 V patře západního křídla. Před 1950. Z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.

Lékárna byla v klášteře zřízena v roce 1768.²¹⁵ U Wirtha se o ní dále dočteme, že poslední hájecký lékárník zemřel v roce 1806 a zařízení bylo prodáno do Unhoště, kde z něj už počátkem 20. století nic nezbylo.²¹⁶

Na fotografii, zachycující chodbu

²¹⁰ PŘIBYL (pozn. 135) 26n.

²¹¹ Ibidem 28.

²¹² Ibidem.

²¹³ WIRTH (pozn. 23) 30.

²¹⁴ Ibidem 38.

²¹⁵ PODLAHA (pozn. 25) 246.

²¹⁶ WIRTH (pozn. 23) 38, poznámka pod čarou.

v patře západního křídla [Obr. 29] si na levém okraji snímku všimneme rozměrného plátna. Je to obraz, zachycující zesnulého zakladatele kláštera hraběte Františka Eusebia Žďárského na katafalku, oděného ve františkánském řeholním šatu. [Obr. 30] „Kolem vidíme svíce v cínových svícnech, v nohách P. Maria Hájecká, v hlavách krucifix. Nahoře znaky Martiniců a Žďárských a nápis.“²¹⁷

Budova kláštera, vstupní brána, věž

Z dalšího vybavení kláštera zmiňme hodiny o čtyřech cifernících, pořízené roku 1686, které byly umístěny na vížku ve středu východního křídla kláštera.²¹⁸

V areálu kláštera se nacházejí dvě studny. První byla vykopána v roce 1662, je to studna Panny Marie, přiléhající od severu k refektáři. Druhý pramen byl objeven v roce 1684 a pojmenován po svatém Antonínovi. Prostor kolem této studny, která se nachází v obdélné budově západně od klášterní budovy, tzv. poustevně, byl roku 1725 vyzdoben obrazy s výjevy ze života tohoto světce.²¹⁹ Druhá, větší místnost, sousedící bezprostředně s prostorem studny, sloužila jako noclehárna pro poutníky.²²⁰

Vstupní brána byla dokončena v roce 1684.²²¹

Podle dostupných zpráv vypadala a byla vyzdobena od počátku tak, jak ji můžeme vidět dnes. (Viz kapitola Obecný popis). Pouze mozaika s Pannou Marií Hájeckou je z počátku 20. století. Původně zde snad bylo umístěno zobrazení Panny Marie na plechu.²²² Ve stejném roce, jako budování vstupní brány, byla také provedena úprava zahrady.²²³

Brána do štěpnice, nacházející se severně od severního křídla kláštera, nesla z jižní, tedy čelní strany, ve výklencích sochy světců. Šlo o sochy svatého Jana Nepomuckého a světců řeholníků, Zdeněk Wirth je ve svém popisu hodnotí jako „neumělé“.²²⁴

Obr. 31 Pohled do klášterního nádvoří od severu. V popředí řádový hřbitůvek, v pozadí mariánský sloup. Převzato z publikace Z. Wirtha. Srov. Fig. 10.

²¹⁷ Ibidem 39.

²¹⁸ Ibidem 30.

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Dle informací p. Jana Maria Vianney Dohnala OFM, rektora klášterní kaple Navštívení Panny Marie v Hájků.

²²¹ Popis brány viz kapitola Obecný popis areálu.

²²² SLÁDEK (pozn. 126) 8.

²²³ WIRTH (pozn. 23) 30.

²²⁴ Ibidem.

IV. 3 Současný stav

V předchozích kapitolách jsme se pokusili načrtnout podobu a vybavení hájeckého kláštera tak, jak je snad mohl vidět návštěvník ještě na počátku 20. století. Dnešní podoba památky je však zcela odlišná. Zasloužilo se o to zejména využívání objektu k jiným než původním účelům. Víme, že ještě koncem 40. a začátkem 50. let minulého století byla funkce kláštera alespoň částečně zachována – konaly se poslední poutě a v klášteře pobývali řeholníci. Ti zde zůstali i po přeměně na internační tábor, jejich vliv na podobu a způsob užívání areálu a jeho vybavení se ale, samozřejmě, zcela ztratil. Ani armáda, která převzala klášter v další etapě, nepotřebovala ke svému působení nic spojeného s původní funkcí kláštera. V této kapitole stručně popíšeme, jak vypadá areál kláštera dnes, srovnáme situaci se stavem popsáním v předchozích kapitolách a nastíníme probíhající opravy památky. Pro lepší orientaci budeme při popisu postupovat podle stejného schématu, jako v kapitole Obecný popis.

IV. 3.1 Loreta

Samotné jádro poutního místa, loretánský domek, se, jak se zdá, zachoval v porovnání s ostatními částmi areálu v nejlepším stavu. Patrně nebyl díky svému nepraktickému prostoru a omezenému přístupu ve druhé polovině 20. století příliš využíván a jestli ano, pak maximálně jako kůlna. Zachování hmoty stavby se však pochopitelně nerovná zachování vybavení.

Mariánský domek je dnes omítnut okrovou omítkou, sokl je naznačen omítkou šedou. **[Fig.9, CD 001, 003]** Po celé ploše se omítka ve velkých kusech odlupuje a opadává, pod omítkou můžeme vidět drobné záseky (špicování) v podkladu. Střecha lorety je ponechána v původním tvaru, byla opravena v roce 2007 včetně spadlých říms.²²⁵ Kamenná ostění otvorů jsou dobře dochovaná a očištěná, plně dřevěné dveře s kováním i tabulová okna jsou opravená.

Kamenný „chodníček“ kolem mariánského domku je dochován, stejně jako kamenná mensa se stupni při západní stěně. **[CD 004]** Kameny jeví důsledky povětrnostních vlivů (změna barvy, lišejník atp.), ale nejsou vážněji poškozeny.

²²⁵ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

Interiér loretu je dnes již po základní rekonstrukci. Cihlové zdivo je z valné většiny odhalené, neomítnuté, omítnutá je pouze mohutná, několikanásobně profilovaná římsa, která obíhá celý prostor domku v úrovni paty valené klenby. [CD 006] Také ostění všech otvorů a prostor nik je proveden v bílé omítce. Zachován je falešný zazděný vchod v severní stěně s trémovým překladem. V nikách vchodů pro věřící (blíže západní stěně) jsou zapuštěny drobné kamenné kroupky. [CD 108] V ose západní stěny je v hmotě zdi při podlaze vyhlouben hlubší pravoúhlý výklenek. Ve stejné ose uvidíme ještě drobný obdélný výklenek nad římsou, při vrcholu lunety. Segmentové okno v lunetě východní stěny je dnes zamřížováno jednoduchou mříží bez ozdob. Z protější místnosti (z kůru) je v otvoru osazeno tabulové okno. Dlaždicová podlaha Santa Casy je rovněž renovována, kámen kryjící srdce zakladatele Floriána Jetřicha Žďárského je zachován a písmena pravděpodobně nově vyložena. [Obr. 14]

Jak už bylo zmíněno v kapitole věnované obecnému popisu, stěny kaple pod římsou jsou v nepravidelných rozestupech a tvarech omítnuté a zdobené nástěnnými malbami ze života Panny Marie. Zprávy o výmalbě máme z roku 1689²²⁶, podle restaurátorských průzkumů pocházejí nejstarší z let 1625 a 1630.²²⁷ Restaurování těchto maleb probíhaly postupně v letech 2006 - 2007.²²⁸ Po odstranění ztmavých olejových přemaleb z 19. století²²⁹ se objevily původní fresky.²³⁰ Na stěnách hájecké kaple tak můžeme vidět celkem sedm torzálních maleb, které podle restaurátorů vznikaly v dvou etapách a rukama několika umělců. Starší jsou provedeny technikou all secco, mladší malbou do vlhké omítky.²³¹ Způsob provedení maleb, jejich zlomkovitost i ikonografický program vychází, stejně jako samotná stavba, z nápodoby italského originálu Santa Casy. Malby v Loretu zachycují Pannu Marii s Ježíškem a svaté: Sv. Jiřího, Sv. Antonína, Sv. Bartoloměje, Sv. Linhartu z Limoges a Ludvíka Svatého. Program hájeckého mariánského domku se s italským vzorem rámcově shoduje a je ještě obohacen o osobní přání zakladatelů a prvky františkánské spirituality.²³²

Nestarší malby najdeme na jižní stěně mariánské kaple. Vidíme tu vlevo (na východě) výjev Panny Marie se stojícím Ježíškem v náručí, dále opět postavu Panny Marie s Ježíškem a s klečícím malým donátorem – Floriánem Jetřichem Žďárským, dále Sv.

²²⁶ WIRTH (pozn. 23) 30.

²²⁷ KORČÁKOVÁ (pozn. 99).

²²⁸ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

²²⁹ KORČÁKOVÁ (pozn. 99).

²³⁰ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

²³¹ KORČÁKOVÁ (POZN. 99).

²³² Ibidem.

Bartoloměje s nožem a zcela vpravo (na západě) Sv. Antonína se zvonkem a knihou. Vedle Sv. Antonína je patrná spára, oddělující starší fresky (na východ od spáry) od novějších.²³³ Na nové omítce (napravo od spáry) je patrná hlava koně a dále pak postava jezdce se štítem, snad Sv. Ludvík nebo Sv. Linhart z Limoges.²³⁴ [CD 109]

Výzdoba západní stěny je rozdělena výklenkem okna na dvě části, obě však spolu významově souvisí. Vpravo (blíže severní zdi) je provedena celá postava Panny Marie s Ježíškem a Sv. Antonín, pod nimi byla odhalena malá postava zakladatelky Alžběty Korony z Martinic se synkem. [CD 110] Vlevo (blíže jižní zdi) pak stojí opět Panna Maria s Ježíškem, po jejím boku Sv. Alžběta Durynská (patronka zakladatelky) nebo Sv. Dorota (patronka dobrých porodů), mezi nimi se vznáší okřídlená andílčí hlavička.²³⁵ [CD 111]

Na severní straně Svaté chýše vidíme pouze dvě scény: vpravo, blíže oltářní stěny, je to trůnicí Madona se Sv. Kateřinou Alexandrijskou s palmovou ratolestí a kolem v ornamentálním rámci, vedle stojí setník – kat; v levé části pak vidíme poprsí Panny Marie a Ježíška a dvě okřídlené andílčí hlavičky. [CD 112, Fig. 31 / CD 113] Tento výjev byl původně překryt dvěma vrstvami novějších maleb, nejprve polopostavami Panny Marie s Ježíškem, anděla a blíže neurčeného františkánského světce a ještě později malbou

Obr. 32 Panna Maria Hájecká, kolem roku 1920.

s výjevem Narození Páně. Až restaurátorský průzkum odkryl původní fresku, která také nejlépe odpovídá výjevu v italské Loretě.²³⁶

Vedle restaurovaných fresek můžeme dnes v loretánském domku vidět také milostnou sochu Panny Marie Hájecké. Soška zde není umístěna natrvalo, podobně jako řada dalších bohoslužebných předmětů je přivázena z „domovského“ kláštera při kostele Panny Marie Sněžné v Praze pouze při příležitosti bohoslužeb a poutí. Soška, stejně jako celá loreta, kopíruje italský vzor: jde o stojící postavu Panny Marie zahalenou v plášti, na levé ruce nese Ježíška držícího sféru. Obě postavy mají tmavý inkarnát a jsou korunovány. Zdá se, že soška, užívaná dnes v Hájkě, není původní soškou z první poloviny 18. století, ale

²³³ Ibidem.

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ Ibidem.

²³⁶ Zlatica DOBOŠOVÁ: Restaurování nástěnných maleb v nejstarší české Loretě v Hájkě, Z výstavy „O průběhu restaurování maleb v Loretě“, KORČÁKOVÁ (pozn. 99).

její další variantou z 19. století.²³⁷ Stejně jako v minulosti, i dnes je soška, umístěvaná v prostředním výklenku východní stěny kaple na nízký dřevěný podstavec a oblékána do zdobných pláštíků.

Z dalšího skromného vybavení najdeme dnes v kapli nové, spíše provizorní liturgické vybavení (přenosný oltář, stolec, pultík, křesla). Ve výklenku v severní stěně poblíž oltáře stojí nové vysoké, dřevěné, oblé sanktuárium se zlatým křížem navrchu. [CD 114] Nad oknem v západní stěně visí malovaný kříž. [CD 115] Při západní zdi pod oknem je umístěno několik starších lavic pro věřící. [CD 116]

O původním bohatém vybavení loretánského domku jsme pojednali v kapitole věnované vybavení. Část vybavení, která je zde zmíněna, se dochovala a v současné době je uchovávána v klášteře při kostele Panny Marie Sněžné v Praze a prochází restaurováním. Jde o rokokový oltář – sanktuárium z roku 1712, zdobené postříbřeným plechem, reliéfy a pozlacenými torčovanými sloupky, zakončený segmentově prohnutou římsou a se zlatě vyvedenými nápisy MARIA a IHS na dvířkách; dále vyložení niky pro loretánskou sošku ze zlatého plechu, vykládaného stříbrem a umělými drahokamy, včetně rámu v podobě zlaté svatozáře s barevnými skličky a konečně bohatě reliéfně zdobené antependium ze zlaceného a postříbřeného plechu.²³⁸ [CD 118, 119, 120 srov. Obr. 15] U pražských františkánů jsou uchovávány také svícny a relikviáře. Restaurování oltáře jako celku probíhá od roku 2007.²³⁹ Tyto památky čekají na svou opravu a navrácení na původní místo, předpokladem je však bezpečnost hájeckého areálu.

V kapitole věnované vybavení kláštera jsme se zmínili také o loretánském pokladu. Dlouhou dobu se dařilo uchovávat poklad v jeho celistvosti a to i v letech válečných. A. Podlaha např. uvádí, že v letech 1741 – 1744 byl poklad ukryt „v dávno již neužívaném a zvenčí zazděném komíně kůru mnišského.“²⁴⁰ V roce 1786, kdy bylo rozhodnuto o zrušení kláštera, odvezla vládní komise poklad do Prahy. Protože ke zrušení kláštera fakticky nikdy nedošlo, začal se při loretu pomalu hromadit poklad nový. Na jeho ztenčení a postupném rozplynutí se ale záhy podepsaly napoleonské války – roku 1809 muselo být všechno stříbro, včetně bohoslužebného náčiní, odevzdáno do mincovny.²⁴¹

K východní stěně lorety přiléhá spojnice s východním křídlem klášterního ochozu, jak jsme ji popsali v předchozích kapitolách. Vnější fasáda přístavku je provedena stejně,

²³⁷ Loretánská kaple v Hájků – Katalog dochovaného zařízení. Autor neuveden, rok neuveden. Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. O 351.

²³⁸ Ibidem.

²³⁹ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

²⁴⁰ PODLAHA (pozn. 25) 245.

²⁴¹ Ibidem 249.

jako fasáda mariánského domku. [CD 009, 010] Fasáda samotného „přístavku“ na jižní straně plynule navazuje na fasádu lorety, fasáda „předsíně“ je mírně odsazena. Na severní straně pozorujeme napojení „přístavku“ k loretě a dále „předsíně přístavku“ k přístavku samotnému zevně pouze v odskočení zdiva, respektive fasády. Takto vzniklá nároží nejsou nijak zdůrazněna. Jediným členícím prvkem fasády přístavku je horizontální lisena mezi přízemím a patrem, která je zvýrazněna světlou omítkou. Okrová omítka se odlupuje po celé ploše, odlišení soklové části jinou barvou již není patrné, protože celá „soklová“ část omítky je opadaná. V přízemí „předsíně“ vidíme v jižní stěně velký, půlkruhově zaklenutý výklenek s pásky v patě oblouku, výklenek je až k tomuto místu zazděn a omítnut, samotný oblouk tvoří tabulové okno. Obdobný výklenek najdeme i v protější severní stěně, uprostřed jsou však proraženy dveře na dvůr. Obě části „přístavku“ jsou zakryty taškovou valbovou, resp. sedlovou střechou plynule navazující na západě na střeche lorety a na východě na střeche klášterní budovy.

Přízemní místnost „předsíně“ je zcela otevřená do východního ochozu. Pod segmentovým oknem jižní stěny stojí dvě dřevěné sochy františkánských světců v nadživotní velikosti: Sv. František a Sv. Antonín.²⁴² [CD 011] Na severovýchodním pilíři je umístěn středně velký zvonek v kovovém zdobeném rámcí s táhlem. [CD 121] Navazující sakristie, přístupná opraveným kamenným portálem z „předsíně“, je opravená a bíle vymalovaná. [CD 013] Najdeme tu několik kusů nábytku různého stáří, opět patrně spíše provizorní vybavení (skříně, židle, stůl). Průchod do loretánského domku v severní části západní stěny není opatřen dveřmi, prostory odděluje pouze závěs. V předsíni, napravo (na sever) od dveří do sakristie, najdeme při podlaze nevelká dřevěná dvířka v kamenném ostění – sloužila pro přikládání do kamen v sakristii. [CD 122]

Také prostor v patře „přístavku“ je restaurován a bíle vymalován. „Předsín“ a kůr jsou dnes spojeny do jedné místnosti, přístupné z chodby prvního patra skrze opravený kamenný portál. [CD 014] Jde o portál s ušima a kapkami a dvojité profílovanou lištou, supraportu tvoří obdélné okno o stejné šířce jako dveře, v ostění s ušima a kapkami a opět dvojité profílovanou lištou. Kůr je od prostoru loretánského domku oddělen otevíratelným proskleným tabulovým oknem. Z původního vybavení kůru se zřejmě nic nezachovalo. Za působení armády byl tento prostor do výšky cca 2 m obložen zelenými obkladačkami a sloužil jako opravna radiostanic.²⁴³ Dnes je kůr upraven pro příležitosti setkávání a

²⁴² Sochy byly původně určeny pro klášter Čtyři Dvory u Českých Budějovic. PŘIBYL (pozn. 135) 57.

²⁴³ Za tuto informaci děkuji P. Janu Maria Vianney Dohnalovi OFM, rektorovi klášterní kaple Navštívení Panny Marie v Hájku.

společného jídla: je tu umístěn velký nový stůl a řada židlí, u průhledu do kaple stojí nové harmonium, při severní stěně za dveřmi malá kamínka. [CD 015]

IV. 3.2 Klášter

Ochoz

O nádvoří fasádě klášterního ochozu můžeme říci totéž, co o fasádě loretánského domku a přístavku. Je provedena v okrové barvě, kamenná ostění oken jsou ponechána v přírodní barvě, architektonické prvky (pilastry, liseny) jsou omítnuty bíle. Také na vnější fasádě omítka opadáva ve velkých plochách. [Fig. 10, 11, 12] Odlišení soklové části jinou barvou omítky (šedou) je patrné jen místy, omítka je ve velké míře opadaná, pod omítkou vidíme odhalené zdivo a stopy stoupající vlhkosti. V nikách v rozích nádvoří fasády stojí kamenné sochy českých patronů, zhotovené A.D. Havlem. Jejich jména jsou uvedena na soklech. Od jihovýchodního nároží po směru hodinových ručiček tu vidíme Sv. Metoděje, Sv. Cyrila, Sv. Norberta, Sv. Benedikta, Sv. Prokopa, Sv. Anežku (uvedena ještě jako blahoslavená), Sv. Víta a Sv. Václava. [CD 123 - 130] Sochy jsou v dobrém stavu, pouze znečištěny povětrnostními vlivy.

Mariánský domek i všechna křídla, kromě západního, mají novou taškovou střechu. Západní křídlo má střechu plechovou.

Mariánský sloup, stojící v jihovýchodním rohu dvora, je opraven, hvězdová svatozář Panny Marie je pozlacená. [CD 008, 019]

Malý řádový hřbitůvek v jihozápadním rohu dvora je obklopen nízkou cihlovou zídkou s kamennou stříškou. [Fig. 11] Omítka zídky ve velké míře opadáva a odhaluje zdivo. Původní železná mříž již na svém místě není. Vedle prvního pilíře prvního segmentu (od jihu) západního ochozu je v prostoru hřbitůvku na moderním kamenném soklu umístěn jednoduchý železný liliový kříž s pozlacenou postavou Krista. [CD 131] Před křížem, uprostřed prostoru, vymezeného zídkou, leží v trávě kámen s kruhem, zakrývající vchod do krypty. [CD 132] Hřbitůvek je přístupný dveřmi s dřevěným ostěním, proraženými pod segmentovým oknem posledního segmentu (od východu) jižního ochozu.

Výmalba, která původně zřejmě zdobila všechna křídla ambitu, se dochovala pouze torzálně, a to ve čtvrtém, pátém, šestém a sedmém segmentu (od východu) jižní části

ochozu a dále ještě v rohovém segmentu mezi jižním a západním křídlem ochozu. [CD 133 - 136] Dekorace je provedena v jemných pásových lineárních, geometrických či rostlinných ornamentech, v pastelových barvách. Na mnoha místech je výmalba narušena záseky po elektrickém vedení. Dle charakteru malby se však jedná zřejmě o malbu novější (druhá polovina 19. století). Na jižní straně ochozu se však torzálně zachovaly i další, snad dokonce původní malby, pojednáme o nich postupně.

Podlaha ochozu byla ve druhé polovině 20. století přelita vrstvou betonu. To způsobilo nemalé škody na celé budově kláštera, která začala trpět vzlínáním vlhkosti – stopy působení vlhka a plísně vidíme dosud na všech stěnách ochozu, místy až do výšky téměř 1 m; projevuje se opadáním omítky až na zdivo a zelenavým zabarvením stěn i podlah. [CD 137] Odvodnění kláštera bylo provedeno už v roce 1998, vybourávání betonových podlah v prostorách ambitu však trvalo až do roku 2010.²⁴⁴ Část betonového překryvu můžeme ještě vidět v jižní části východního ambitu, při nádvorní stěně ochozu.

Malá mramorová kropenka ve tvaru misky a mušle, zapuštěná do stěny hned vedle dveří z fortny na ochoz, se dochovala ve velmi dobrém stavu. [CD 026, 138] Po oltářích, které byly přistaveny k jižní straně ochozu, se, až na výjimky, nedochovalo vůbec nic.

Na jižní stěně jihovýchodního rohového segmentu, kde se původně nacházel oltář Sv. Barbory a Sv. Kateřiny, odhalí pozorovatel drobné pozůstatky nástěnné malby a to v oblouku klenby a na klenebním pasu. [CD 140] Na samotné klenbě nad pasem můžeme zahlédnout zbytky nápisu. Pravý (západní) pilíř tohoto výklenku je opatřen kovovým hranolem proti otlučení, jde o pozůstatek z druhé poloviny 20. století.

Jihovýchodní rohový segment a první (od východu) segment jižního ochozu odděluje provizorní stěna, zřízená zřejmě také v době užívání objektu armádou. [CD 141] Stěna je sestavena z několika patrně umakartových desek a zaujímá celý prostor od země až k pasu klenby. Uprostřed je ponechán široký otvor pro dvoukřídlé dveře, jejich rám je po celém obvodu opatřen žlutočerně pruhovanou bezpečnostní značkou.

Na jižní straně prvního (od východu) segmentu jižního ochozu vidíme vodorovný pas, spojující pásy pilířů. Pod tímto páskem, provedeným v omítce, je nehluboký obdélný výklenek. Nad páskem vidíme stopy po povrchovém vedení elektřiny. [CD 142]

K druhému segmentu (od východu) jižního ochozu přiléhá směrem na jih první apsidovitá výklenková kaple, byla to kaple s oltářem Svatého Františka. Kaple byla oddělena od ochozu dřevěnými prosklenými dveřmi, které se, v relativně neporušeném

²⁴⁴ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

stavu, zachovaly. [CD 144, 145] Jsou to jednoduché, čtyřkřídle tabulové dveře s bohatým kováním, horní dvě třetiny každého křídla jsou prosklené, dolní třetina je vyplněna profilovanou kazetou. Skleněné výplně jsou rámovány úzkým oblým páskem s rostlinným motivem. Uprostřed mezi dvojicemi křídel je umístěn plochý, řezbářsky provedený sloupek. Křídla jsou rámována dvěma nízkými pilíři, na kterých původně zřejmě stály „*vřetenové sloupky*“, jak je popisuje Z. Wirth.²⁴⁵ Nahoře jsou dveře zakončeny jednoduše profilovanou římsou a termálním oknem. Segmentový rám okna je zdoben plastickými květinami. Dřevěné části dveří jsou, až na drobné plastiky dolních kazet dveří a zmíněné sloupky, dobře dochované. Skleněné číré tabulky jsou ve dveřích vyměněny za mléčné, jedna tabulka chybí. Dřevěný stupeň přede dveřmi je na svém místě, ale ve velmi špatném stavu.

Z. Wirth nám poskytuje zevrubný popis bohatého oltáře, který se skrýval za dveřmi. (viz kapitola Vybavení) Nahlédneme-li do apsidy kaple, uvidíme v jejím středu pozůstatky tohoto oltáře – nízký omítnutý hranol s širší římsou a s malým červcovým výklenkem v přední stěně. [CD 146 – 148] Před oltářem je představeno dřevěné klekátko. Na pasu, lemujícím hned za dveřmi celou apsidu jsou patrné, hlavně na levé (východní) straně, zbytky malby ve zlato-červené barvě na modrém pozadí. [CD 149 – 150]

Ve výklenku dalšího, třetího segmentu (od východu) byla umístěna tzv. německá kazatelna. Dochovala se z ní pouze stříška, která je stále na svém místě. [CD 151, 152] Druhá, tzv. česká kazatelna, která stála v severním ambitu, se nedochovala.

Jižní strana čtvrtého segmentu (od východu) je dnes prázdná. Na zemi leží provizorně několik kamenných fragmentů z různých část kláštera, mimo jiné také náhrobní kámen z růžového mramoru s nápisem. [CD 153]

Následující výklenek (pátý segment od východu) zaujímá opět výklenková kaple, zasvěcená Sv. Antonínu Paduánskému. Dřevěné dveře, oddělující kapli od ochozu, jsou na svém místě. [CD 155, 156] Jejich struktura je podobná, jako u dveří kaple Sv. Františka, ale výzdoba je jednodušší, provedená v profilovaných římsách a lištách. Po stranách dveří stojí na podstavcích hladké polosloupky, na podstavci uprostřed stojí profilovaný pilíř s korintizující hlavicí. Dřevěný stupeň přede dveřmi je zachován jen torzálně.

Podle Z. Wirtha byl v kapli mramorový oltář s obrazem od Jana Jiřího Heintsche. (viz kapitola Vybavení) Nahlédneme-li do prostoru apsidy, uvidíme mramorovou tumbu s bohatou římsou a křížem na čelní straně, plocha stěny za tumbou je obložena

²⁴⁵ WIRTH (pozn. 23) 34.

mramorovými deskami. Nad mensou se tyčí mramorový nástavec z růžového a bílého kamene, bohatě členěný, na mense stojí kamenné sanktuárium ve stejných barvách, s torzem dřevěných dvířek. Kamenné prvky jsou dobře dochovány. Před mensou je představeno dřevěné klekátko. [CD 157 - 161] Na stěnách apsidy vidíme pozůstatky výmalby, patrně z pozdější doby. Za oltářem jsou na růžovém pozadí provedeny drobné bílé a červené květy, snad pomocí šablony. Výmalba sahá až k vrcholu oltářního nástavce, kde je ukončena jemným reliéfním páskem, dále pokračuje jednobarevná modrá výmalba. [CD 162] Na pasu, lemujícím celou apsidu, stoupají až k pásku pilířů vertikální červené, žluté a modré pruhy na bleděmodrém pozadí, nad pásy navazuje výmalba imitující mramor. [CD 163] Výklenky jsou vymalovány bíle.

Náhrobní kámen poštmitra Kranze přede dveřmi dnes nenajdeme, snad se jedná o kámen opřený v předchozím výklenku (viz výše), jeho nápis je nečitelný.

Protější nádvorní stěna téhož segmentu je zazděná, zakončená segmentovým oknem. Pod oknem se otevírají dvoukřídlé dveře, od nichž vede kamenný chodníček k loretánskému domku, k jižnímu vchodu pro věřící. [CD 164, 165] Dveře jsou zřejmě původní, s bohatě zdobeným kováním, výplně jsou zdobeny jednoduchými plochými kazetami.

Od segmentu kaple Sv. Antonína Paduánského dále na západ vidíme na klenbách zachované části výmalby (viz výše).

Vnější nádvorní stěna sedmého segmentu je opět zazděná, se segmentovým oknem a dveřmi. Jednoduše zdobené dvoukřídlé dveře s bohatým kováním vedou do prostoru hřbitůvku v jihozápadním rohu nádvoří. [CD 166]

Ve spojovací segmentu s valenou klenbou (mezi sedmým segmentem jižního ochozu (od východu) a rohovým jihozápadním segmentem) byl ve výklenku v jižní stěně umístěn oltář Sv. Jana Nepomuckého se sochou. [Fig. 13] Z oltáře dnes na místě nenajdeme nic, na stěně jsou však dobře viditelné fragmenty malby. Na pasu, spojujícím pásy obou krajních pilířů, který se prohýbá v souladu se segmentovým zaklenutím oltářního výklenku, vidíme ornamentální žlutočervený pás. Plocha výklenku byla v horní polovině plně vymalována, dnes vidíme jen tmavočervené pozadí a setřené zbytky šedých, snad iluzivních architektonických prvků. Klenba výklenku je zdobena geometrickými vzory, odpovídajícími typově i barevností výzdobě klenby segmentu. Spodní polovina oltářního výklenku je vymalována bíle, až na malý obdélný výklenek, který je uvnitř vymalován tmavočerveně. Polokruhová nika, zaujímající celou střední část horní poloviny výklenku, je vymalována bíle, nad jejím vrcholem se tmavočerveném pozadí zřetelně

rýsuje zlatá busta korunované Panny Marie s Ježíškem na modrém pozadí v oblačném rámu. [CD 167 - 169]

Před oltářem ležel v dlažbě náhrobní kámen Tomáše Kratochvíle, sládka v Jenči a jeho dcerušky Madlenky, najdeme ho dnes na svém místě. [CD 170]

Jižní stěna rohového jihozápadního segmentu je probrána mělkým výklenkem, býval tu umístěn oltář Sv. Anny s obrazem Emanuela Dítěte. V prázdném výklenku dnes stojí jednoduchý černý dřevěný kříž. [CD 171]

Směrem na západ je tento segment otevřen do kaple Sv. Kříže. Do kaple vstupujeme po dvou nízkých kamenných stupních. Podlaha v kapli je pokryta dekorativními dlaždicemi, snad jde o úpravu ze začátku 20. století. [CD 172] Máme k dispozici podrobný popis vybavení kaple včetně fotodokumentace (viz kapitola Vybavení), srovnáním snadno odvodíme, že se z původního vybavení na svém místě nic nedochovalo, snad kromě dřevěného stupně oltáře. Dnešní novější oltář je tvořen mramorovou deskou, nesenou po stranách vždy dvojicí jemných oblých sloupků a jedním mohutnějším hranolem s motivem kříže a listů vinné révy uprostřed. [CD 173] Nástavec je tvořen pozlaceným polokruhovým obloukem se svatozáří, vyplněným kovovými tepanými listy vinné révy a pozlacenými hrozny. Sanktuárium je zdobeno zlatými dvířky s beránkem a na vrcholu nese mohutný bílý kříž. Po pravé straně oltáře stojí jednoduchý rozložitý svícen.

Náhrobní kameny, zasazené do západní stěny západního ochozu poblíž kaple Sv. Kříže jsou stále na svém místě. [CD 106, 107, 176b]

V západním ambitu byly původně rozmístěny výjevy křížové cesty a sochařská zobrazení Kristova utrpení. Z těchto artefaktů nenajdeme dnes v západním ambitu nic; křížová cesta je nahrazena jednoduchými drobnými dřevěnými křížky s přípisy na papíře, které jsou rozmístěny na vnějších pilířích po celém prostoru ochozu. [CD 174]

Mezi menším segmentem s valenou klenbou a prvním segmentem (od jihu) západního ochozu si můžeme v pasu klenby všimnout nepatrného zbytku rámu dřevěných dveří, které původně oddělovaly obě části ochozu. [CD 174, 175]

Všechna kamenná ostění otvorů, vedoucích do západního ambitu, jsou vyčištěná a opravená. [CD 176]

Na severozápadní rohový segment navazuje v severním směru pravoúhlý výklenek, kde byl umístěn oltář Dvanáctiletého Ježíše v chrámu. Dnes je toto prohloubení výklenku zazděno, při podlaze vidíme malá kovová dvířka. [CD 177]

V navazujícím segmentu severního ochozu, který má valenou klenbu, najdeme v severní stěně obdobný výklenek, jako v protilehlém segmentu jižního ochozu; není však zaklenut segmentově, ale rovně. **[CD 178]** Omítka je tu značně poškozena nejrůznějšími výseky a opětovným zazdíváním. Malý zbytek malby můžeme vidět vpravo nad výklenkem.

V prvním druhém segmentu severního ochozu byly umístěny zpovědnice. Žádná ze zpovědnic se dnes nenachází na původním místě. Jedna poškozená zpovědnice je uložena v severní rohové místnosti vnějšího traktu západního křídla (viz také dále), nemůžeme však posoudit, zda se jedná o zpovědnici původní nebo jinou.

Prostřední segment severního ambitu byl původně vybaven oltářem Panny Marie Pasovské. Jak jsme již popsali, nika apsidy prostupuje obě patra, proto byla v době užívání objektu armádou přebudována na nákladní výtah. V hloubce niky byl probourán otvor, propojující prostor výtahu se severní přístupovou cestou ke klášteru a v těchto místech byla zevně k fasádě přistavěna betonová rampa (více viz dále). Vybavení výklenku včetně maleb a dřevěných dveří, oddělujících kapli od ochozu, vzaly při těchto úpravách za své. Teprve v nedávné době se podařilo prostot prostředního a sousedních dvou segmentů opravit, nika byla růžově vymalována upravena na venkovní oltář Panny Marie (v roce 2011)²⁴⁶. Všechny tři segmenty jsou propojeny nízkým dřevěným segmentově zaobleným stupněm, další stupeň vyzdvihuje oltářní mensu v prostředním segmentu. Nad oltářem visí obraz Navštívení Panny Marie. **[Fig. 32 /CD 179, 180]**

Vstup do hrobky řeholníků, nacházející se před oltářem, je nově zakryt dřevěnou deskou.

V severní stěně posledního segmentu (od západu) severního ochozu najdeme také vjezd z přístupové cesty na sever od kláštera na klášterní dvůr. **[CD 032, 181]** Výklenek je na mnoha místech poničen záseky, původní dveře jsou nahrazeny plechovými dvoukřídlými vraty. Podlaha tohoto západního segmentu až do rohového severovýchodního segmentu se zřejmě nedochovala, je vysypána hrubým šterkem.

Mezi sedmým segmentem (od západu) severního ochozu a segmentem s valenou klenbou dále na východ jsou velké dřevěné dveře. **[CD 031, 182 - 184]** Jejich popisu jsme se věnovali v kapitole věnované obecnému popisu. Dveře jsou na svém místě, kvůli absenci podlahy ochozu však chybí práh. Bohatě členěné ostění dveří je opět po celém obvodu poznamenáno žlutočerně pruhovanou bezpečnostní značkou.

²⁴⁶ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

V navazujícím segmentu s valenou klenbou a v severovýchodním rohovém segmentu můžeme ve výšce cca 250 cm stále vidět zasekané, avšak nezazděné elektrické vedení. [CD 185]

Do východního ochozu vede opět řada oken a dveří z přiléhajícího vnějšího traktu. Některá ostění jsou opravená, u řady zejména dveřních otvorů se však nedochovaly původní dveře a otvory tak byly zřejmě upraveny. Kromě dveří do refektáře, na schodiště do patra a do fortny tu tak vidíme skupinu nesourodých, prostě do stěny vsazených dveří, tu umakartových, tu dřevěných, s výplněmi nebo bez. [CD 033, 186] Některé dveře ještě nesou označení jako „Sklad materiálu“ apod. Téměř po celé východní stěně východního křídla je vedeno nezakryté elektrické vedení. Dveře do refektáře v současnosti kvůli opravám chybí zcela, dále na jih následují troje okrově zbarvené moderní dveře, dále umakartové dveře na WC v kamenném ostění, natřeném světlezeleně. Rovněž dveře na schody do prvního patra mají světlezelenou barvu, umělohmotnou kliku a je před nimi představen dřevěný stupeň. Okno napravo (jižně) ode dveří, osvětlující původně vchod do sklepa, je zazděné a i s ostěním okryté omítkou. Dvířka od kamen ve valeně klenutém segmentu jsou opět světlezelená. [CD 187 - 190]

Prostřední segment východního ochozu je namísto do dvora otevřen do „předsíně“ přístavku, propojujícího klášter s loretou, jak jsme popsali již výše.

Co se týče série mariánských obrazů, umístěných v lunetách kleneb klášterního ochozu, na svém místě se nedochoval žádný.

Východní křídlo

Východní křídlo je v přízemí dvoutraktové. Vnitřní dvorní trakt zaujímá klášterní ochoz, ve vnějším traktu najdeme sled místností, od severu to byl refektář, komora, kuchyně, světnička u kuchyně, dvě komory a světnička u fortny.

Největší místnost vnějšího traktu, refektář, prochází v současnosti druhou rekonstrukcí. První rekonstrukce proběhla v roce 2000, místnost přitom byla opravena, vymalována a upraveno jako kaple.²⁴⁷ V roce 2013 však bylo zjištěno, že v podlaze refektáře je dřevomorka. V současné době je proto refektář bez podlahy a jsou zde odhaleny základy celé místnosti. [CD 035, 036, 191, 192] Z vybavení můžeme vidět pouze lavabo uprostřed jižní stěny, dochovalo se v dobrém stavu. Napravo (západně) od lavaba

²⁴⁷ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

byla v roce 2012 umístěna nová kachlová kamna.²⁴⁸ Nad lavabem je na zdi nové elektrické světlo. Z nástěnných maleb se nic nezachovalo.

Dveřmi po levé (východní) straně lavaba vstoupíme do navazující místnosti, snad komory. [CD 037] Místnost je vyčištěná a slouží jako úložiště náradí pro práci v refektáři. Další dvě místnosti jsou nepřístupné, slouží patrně podobnému účelu.

V šestém segmentu (od severu) východního ochozu najdeme dveře do vnějšího traktu; místnost je rozdělena probouranou přepážkou na dva prostory. Zadní část je spojena dveřmi v kamenném ostění v severní stěně se sousední místností. Pravděpodobně se jedná o dvě komory za světličkou u kuchyně. Prostor je dnes upraven jako WC, na pravé (jižní) straně jsou umístěny čtyři oddělené toalety, na levé (severní) straně jsou v přední (severní) části dvě umývadla a bojler. [CD 188, 193, 194]

Předposlední místnost (od severu) východního vnějšího traktu je „světlička u fortny“, která je přístupná dveřmi v kamenném ostění přímo z fortny. [CD 195]

Fortna je rozdělena stěnou s velkým segmentově zaklenutým otvorem na dvě části. Vstupní (východní) část má na jižní straně okno, po obou stranách okna jsou umístěny skříňe elektrického vedení. [CD 039] Severní stěna východní části fortny je bez členění. Západní část fortny má opět směrem na jih okno, severní stěnu zaujímají dveře do „světličky u fortny“. Na stěnách této západní části jsou v omítce odkryta torza historických nápisů. [CD 196, 197]

Západní křídlo

Západní křídlo je v přízemí také dvoutraktové a vnější trakt tvořen sledem místností. Do západního ochozu ústí z vnějšího traktu západního křídla několik dveří a řada oken, kamenná ostění všech otvorů jsou očištěna a opravena.

První místnost v jižním konci vnějšího traktu je kaple Svatého Kříže, jejíž současný stav jsme popsali výše. Předposlední místnost vnějšího traktu (od jihu), je úzká komůrka s valenou klenbou. [CD 043] Dnes je tato místnost hrubě vyčištěna a slouží jako kůlna na náradí. Následující, poslední (od jihu) místnost je v lepším stavu – je vyčištěna a bíle vymalována. [CD 044] Ve výklenku a po celé ploše západní stěny je instalována umělá kamenná stěna – grotta, ve výklenku stojí asi 100 cm vysoká socha Panny Marie Lurdské. Místnost ale v současnosti jako lurdská jeskyně zcela jistě nefunguje - až ke zmíněné kamenné stěně je zaplněna nepoužívanými dřevěnými lavicemi a dalším nábytkem, při

²⁴⁸ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

severní stěně můžeme zahlédnout rozbitou zpodědnici, snad původem z klášterního ochozu (viz výše).

Patro

Patro klášterní budovy bylo vyhrazeno pro klauzuru. Pouze ve východním a západním křídle najdeme obytné i užitkové místnosti, jižní a severní křídlo sloužilo v patře pouze jako spojnice mezi oběma budovami. Jižní a severní „chodbová“ křídla jsou jednotraktová, západní křídlo je dvoutraktové, východní třítraktové.

Patro kláštera tvoří další, samostatný významový celek, proto ho zde pojednáme jako samostatnou jednotku. V současnosti pomalu opět nabývá své někdejší funkce a významu, i když stopy po zásazích ve druhé polovině 20. století jsou stále více než patrné.

V nejlepším stavu je patro východního křídla, přístupné po dřevěném schodišti ze sedmého (od severu) segmentu východního ochozu. [CD 198] Schodiště je dřevěné, složené z nízkých stupňů a ze dvou rovnoběžných ramen. Stupně jsou natřeny silnou vrstvou krycí světlehnědé barvy. Druhé schodištní rameno (vedoucí od východu k západu) ústí přímo do nových, dvoukřídlých, prosklených dveří, vedoucích na chodbu prvního patra. Podlaha v patře je opět dřevěná, z mohutných prken, očištěných od nánosů barvy.

Nalevo od schodiště (jižně) ve vnějším traktu se dříve nacházely dvě místnosti kvardianátu. [CD 049] Dnes jsou tyto místnosti upraveny pro potřeby bratří, kteří zde příležitostně pobývají a jsou vybaveny moderním nábytkem. Napravo (severně) od schodiště navazují další dvě místnosti, původně cely. První (jižní) místnost je dnes upravena jako WC, navazující jako kuchyně. Za kuchyní směrem na sever navazuje ve vnějším traktu otevřený prostor, který tvoří protiváhu volnému prostoru vstupu na kůr na protější (západní) straně. [CD 048] Tento prostor je prázdný a bývá využíván pro společné jídlo a jiné akce. Naproti schodišti, ve vnitřním traktu, najdeme sled tří cel. Místnosti jsou vyčištěny, ale dosud nevybaveny. U krajní, jižní místnosti jsou původní dveře a kamenné ostění nahrazeny umakartovými dveřmi se železnými zárubněmi. Tato část východního křídla byla upravována v letech 2003 - 2008.²⁴⁹

Mezi dvojicemi cel vidíme vždy při podlaze menší dřevěná dvířka v kamenném ostění. [CD 199] Sloužila pro obsluhu kamen, jež měla komín společný vždy dvěma celám

²⁴⁹ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

a tak je zároveň vytápěla.²⁵⁰ Podobná dvířka najdeme u všech cel východního i západního křídla.

Při vstupu z vnitřního traktu na kůr procházíme krásně opraveným dvoudílným portálem. Dolní část je tvořena kamenným ostěním s ušima a kapkami a jednoduchou lištou, supraportu tvoří okno o stejné šíři jako dveře, okno je rámováno stejně provedeným ostěním jako dveřní otvor. **[CD 014]**

Chodba, přiléhající k volnému prostoru před kůrem, je od další severní části chodby oddělena zděnou přepážkou s dveřmi, horní část přepážky v oblouku klenby tvoří segmentové nečleněné okno. Severní část patra východního křídla ještě není opravena, pouze vyklizena.

V severním závěru chodby východního křídla navazuje v západní stěně křídlo severní. Je odděleno plechovými posuvnými dveřmi, které snad nahrazují někdejší dveře dřevěné. (viz kapitola Vybavení) **[CD 200]**

Severní křídlo je zatím jen vyčištěno. Na podlaze vidíme nakoso kladené bílé a červené čtvercové dlaždice. **[CD 045a]** Uprostřed chodby je na podlaze dvěma žlutými čarami vyznačen asi 100 cm široký pruh, tento pruh podlahy je pokryt tenkou vrstvou betonu.

Po celé severní stěně severního křídla se táhne povrchové vedení elektřiny, z vedení vycházejí vždy na pilíři klenby odbočky k vrcholu pasu, kde je spuštěno lucernové průmyslové světlo. Jedinou opravenou částí je koncha přízemní kaple v prostředním segmentu severního ochozu, která sem z přízemí proniká a stejně jako v přízemí je vymalována růžově.

Poslední místnost severního křídla, místnost nad přízemní kaplí Dvanáctiletého Ježíše v chrámu, byla ve druhé polovině 20. století upravena na sprchy.

Obdobnou úpravu podlah a el. vedení najdeme i ve vnitřním traktu západního křídla. **[CD 046]** Do kamenných ostění dveří cel jsou tu vsazeny železné zárubně, v nich umakartové dveře. Z původního vybavení jsou dochovány dřevěné dveře na půdu a řada dvířek mezi celami, obsluhující kamna. **[CD 047, 201]**

Jedinou místností západního křídla, na jejíž opravě se pracuje, je první cela (severně) vedle schodiště – byla zde instalována původní renovovaná barokní knihovna z roku 1684. **[CD 202]** Restaurování knihovny proběhlo v letech 2009 - 2010.²⁵¹ Inventář

²⁵⁰ Dle informací p. Jana Maria Vianney Dohnala OFM, rektora klášterní kaple Navštívení Panny Marie v Hájků.

²⁵¹ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

knihovny se z valné části zachoval a je prozatím uložen v klášteře při kostele Panny Marie Sněžné v Praze.²⁵²

Jižní spojovací křídlo je nepřístupné, je však ve velmi podobném stavu, jako křídlo severní. Okna v patře klášterního areálu, mimo obývané a užívané místnosti ve východním křídle, nejsou ještě opraveny ani vyměněny, často chybí skleněné tabulky.

Z dalšího vybavení, zachyceného na dobových fotografiích z počátku 20. století, se nic nedochovalo.

Vnější fasáda klášterní budovy

Vnější fasáda budovy kláštera je v poněkud lepším stavu, než fasáda nádvoří. V čelní, východní fasádě vidíme opravená ostění oken a opravená okna. **[Fig. 22, CD 051]** V jižní části přízemí se pak nachází vstupní portál, krásně opravený v roce 1997.²⁵³ Omítka je, stejně jako na nádvoří straně, okrová s šedě odlišenou soklovou částí, také na vnější fasádě se omítka odlupuje, avšak v menších plochách. Také na vnější fasádě pozoruje stopy po povrchovém vedení elektřiny. Věž nad střední částí východního křídla je restaurována a natřena na červeno.

Vnější fasáda severního křídla je ve velmi špatném stavu, omítku téměř postrádá. **[Fig. 24, CD 203]** Po celé délce fasády vidíme stopy povrchového vedení elektřiny, někdy i v několika řadách nad sebou. Prostor studny Panny Marie je od severu zahrazen dřevěným plaňkovým plotem, od západu rezavou zdobně kovanou mříží. **[CD 057]** V apsidě někdejší kaple Panny Marie Pasovské vidíme zazděný otvor do někdejšího nákladního výtahu, nad zazděným otvorem zůstává průmyslové světlo. **[CD 204]** Pod otvorem a dále na východ od apsidy jsou na fasádě patrné stopy po již odstraněné betonové rampě (odstraněna v roce 2010)²⁵⁴. Vystupující část vnitřního traktu západního křídla s kaplí Dvanáctiletého Ježíše v chrámu a sprchami v patře má omítku opadanou v celé dolní polovině, na mnoha místech odhaluje zdivo a na několika místech je i zdivo poškozené. **[CD 207]** V rohu na východ od vystupující části leží při zdi křídla objemný bojler, napájející nevzhlednými trubkami sprchy v patře. **[CD 208]**

Obdobný je i stav západní vnější fasády, ta postrádá omítku zejména ve své horní polovině. Odhalené zdivo však není významněji poškozeno. **[CD 061]**

²⁵² Dle informací p. Jana Maria Vienney Dohnala OFM, rektora klášterní kaple Navštívení Panny Marie v Hájků.

²⁵³ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

²⁵⁴ Ibidem.

Jižní vnější fasáda je zachována nejlépe. [CD 061, 063] Barevná omítka se odlupuje jen v menších plochách, až na výjimky neodhaluje zdivo, poškození po el. vedení jsou jen malá. Dřevěná pavlač, přiléhající k apsidě kaple Sv. Františka, je zhroucená, zbývá z ní jen podlaha na krakorcích, střecha se zbytky tašek a západní zakončení pavlače, vše ve velmi špatném stavu, hrozícím úplným zřícením. Dřevěné dveře na pavlač ani jejich ostění nejsou neopravené. [CD 062]

Další budovy v areálu

Západně od budovy kláštera, přístupná po cestě, obíhající severní křídlo, je podlouhlá budova se studnou Svatého Antonína, tzv. poustevna. [Fig. 26] Z původní zdi, spojující oba rohy poustevny na severu s hospodářskou budovou na jih se se severozápadním nárožím kláštera, se zachovalo jen torzo (viz dále).

Omítka z budovy poustevny dnes z valné části již opadala, kamenné zdivo s cihlovými prvky je odhalené. Tašková sedlová střecha větší budovy i valbová střecha menší budovy jsou opravené (2001)²⁵⁵. Na zdobném štítu mezi oběma budovami se uchycují náletové dřeviny. [CD 067]

Severovýchodní stěna větší budovy je dřevěná. V severní části západní fasády můžeme vidět cihlami zazděný polokruhově klenutý vstupní otvor. Interiér budovy je hrubě vyklizen. Nad velkou nikou v jižní stěně jsou patrné zbytky štukové výzdoby. [CD 073] Z nástěnných maleb není nic patrné. Budova je nepřístupná a slouží jako úschovna nářadí a strojů.

Vstup do menší budovy je chráněn novou kovou mříží. [CD 066] Nalevo od vchodu je umístěna nová lucernová lampa. Okna nejsou opravena, pouze zevně zamřížována. Interiér prostoru studny je hrubě vyklizena a opatřen elektrickým osvětlením. Opět je tu uloženo nářadí. Na mohutném pilíři, tvořícím severní stěnu místnosti, jsou patrné zbytky dobových rytých nápisů. Na obou stranách pilíře jsou průchody do sousední větší místnosti.

Západně od budovy kláštera, jižně od poustevny, dnes najdeme ještě jednu menší budovu na téměř čtvercovém půdorysu. [CD 209] Byla vybudována za působení armády a sloužila jako veterinární stanice pro místní psy.²⁵⁶ Jižně a západně od budovy bývaly

²⁵⁵ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

²⁵⁶ Dle informací P. Jana Maria Vienney Dohnala OFM, rektora klášterní kaple Navštívení Panny Marie v Hájku.

umístěny kotce, jejichž torza můžeme ještě na místě vidět. Budova je zanedbaná, prázdná, volně přístupná.

Vstupní brána do štěpnice byla opravena v roce 2005.²⁵⁷ [Fig. 27] Má novou okrovou omítku, vystupující architektonické prvky a niky jsou bílé. Sochy v nikách nejsou.

Altán ve štěpnici je v havarijním stavu. [Fig. 28, CD 076 - 084] Střecha a krov byly opraveny v roce 2003,²⁵⁸ ostatní části ještě ne. Fasáda je poničená povětrnostními vlivy, opadaná omítka odhaluje zdivo. Volné schodiště i terasa, na kterou vedlo, jsou zříceny. V jižní fasádě v přízemí je rozměrný pravouhlý vstupní otvor bez dveří, opatřený mříží. V patře nad otvorem je rozměrné dvoukřídlé okno. V přízemí východní fasády, pod někdejší terasou, jsou osazeny umakartové dveře v železné zárubni. V patře nad nimi vidíme dřevěné dveře se skleněnou tabulí bez zárubní. V severní fasádě je rozměrné čtyřúhelné dvoukřídlé okno, zvenku zamřížované. Přízemní místnost altánku je volně přístupná, omítka je opadaná a odhaluje zdivo. Malé obdélné okna směřující na západ je zamřížované zevnitř. V prostoru jsou uloženy zbytky včelařských úlů. [CD 085 - 088]

Poslední stavbou v areálu kláštera je hospodářská budova, která leží na sever od severního křídla kláštera. [CD 089, 090] Na obou užších koncích obdélné budovy vidíme nízké obdélné cihlové přístavky, kryté plechovou střechou, jde o moderní doplňky. Samotná hospodářská budova si uchovala původní dřevěné dveře, i když byly natřeny načerveno a opatřeny bílými nápisy. V prostorách je uloženo náradí a stavební materiál.

Pro pořádek musíme zmínit ještě nevzhlednou dřevěnou budovu, která vznikla pro armádní účely vpravo (východně) od vstupní brány kláštera. Budova je v dezolátním stavu a není využívána. [CD 210]

Ohradní zeď a vstupní brána

V areálu hájeckého kláštera najdeme hned několik ohradních zdí. První nízká zídka ohrazuje okrasnou zahradu, tzv. zahradu Sv. Antonína, kterou najdeme hned za vstupní branou do kláštera, mezi branou a jižním klášterním křídlem. [CD 092] Tato zídka byla ještě v nedávných letech téměř zcela rozbořena, v roce 2013 byla ale kompletně opravena včetně dřevěného plotu mezi kamennými sloupky. Prostor zahrádky je zatím jen zatravněn.

Další zeď vymezovala bezprostřední okolí kláštera. [CD 093 – 095, 211] Z této zdi se do současnosti zachovalo jen torzo. Od vstupní brány směrem na sever nenajdeme po zdi žádné stopy, stejně tak již neexistuje východní část zdi od severovýchodního rohu

²⁵⁷ <http://hajek.ofm.cz/opravy.html> 11.6. 2014.

²⁵⁸ Ibidem.

k hospodářské budově. Od hospodářské budovy k poustevně vede torzální zbytek zídky, místy zcela zhroubené, místy se zhroubenými výklenky. Z poslední části této zdi, mezi poustevnou a severozápadním nárožím kláštera, se dochoval pouze náběh v nároží poustevny.

Zed' štěpnice je opravená v západní části (v roce 2005)²⁵⁹, na východě a západě je dochována v relativně dobrém stavu. Jižní část, oddělující štěpnici od hájku se dochovala jen částečně v úseku západně od vstupní brány do štěpnice. **[CD 212 - 214]**

Zed', obklopující celý areál kláštera a hájku, se dochovala po celém obvodu. **[CD 096 – 098, 215]** Na několika místech můžeme pozorovat zhroubení horní části, zed' je však vždy zachována minimálně do výšky cca 170 cm. Na mnoha místech je poškozena tašková stříška, mnohdy chybí úplně. Úplný průlom ve zdi je patrný ve východní části zdi, ohrazující přístup k vstupní bráně kláštera; otvor je zahrazen drátěným pletivem. Nově opravenou část zdi včetně stříšky najdeme na jihovýchodním nároží zdi přístupové cesty a zdi rovnoběžné se silnicí.

Vstupní brána do areálu byla opravena v roce 1999.²⁶⁰ **[CD 099 - 101]**

²⁵⁹ Ibidem.

²⁶⁰ Ibidem.

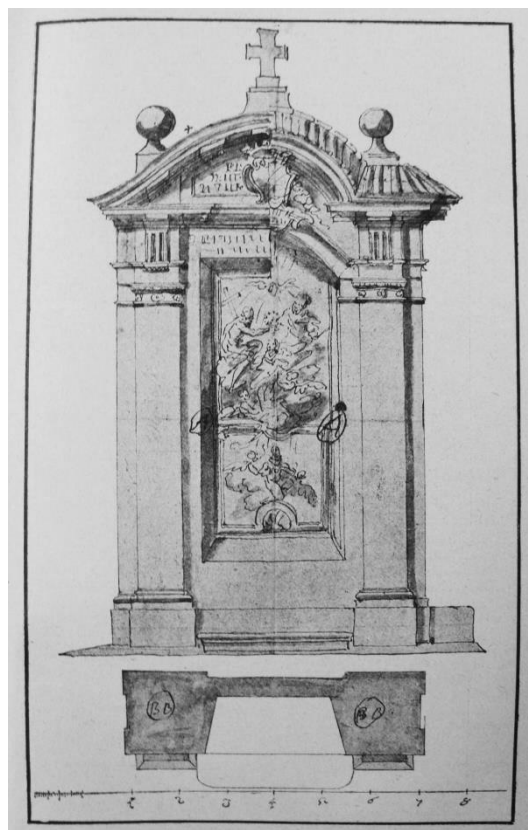
IV. 4 Poutní cesta

Obliba poutního místa prudce rostla a do Hájku putovalo velké množství poutníků nejen z okolí, ale i z Prahy a vzdálenějších měst. O významu Hájku jako poutního cíle svědčí fakt, že v letech 1720 – 1724²⁶¹ vzniklo ve směru z Prahy do Hájku dvacet výklenkových kaplí poutní cesty.²⁶² Důvodem byl, vedle probíhajících oslav stého výročí založení lorety, pravděpodobně právě poutnický provoz a potřeba duchovního provázení či přípravy poutníků, vycházejících z Prahy. Sled kaplí lemoval starou Karlovarskou silnici, někdejší zemskou cestu do Německa; jednotlivá zastavení byla rozmístěna v rozstupech 600 – 1100 m.²⁶³

Výstavba jednotlivých kapliček byla financována z darů šlechticů a měšťanů, kteří věnovali jak sumu na výstavbu kaple, tak částku na její udržování.²⁶⁴ Výstavbu provedli postupně zednický mistr F. Fortýn²⁶⁵ a kameník Herstorff.²⁶⁶ V práci A. Podlahy najdeme návrh dvou řešení výklenkových kaplí, realizována byla varianta vlevo. [Obr. 33]

Všech dvacet kaplí je řešeno obdobně. Kaple poutní cesty má hranolový tvar a je otočena obdélným výklenkem směrem k cestě. Výklenek lemuje dvojice pilastrů. Kaple je završena ořímsovaným štítem se segmentovou, na obou stranách symetricky konkávně vyhnutou střechou, na vrchu je kříž a po stranách hranolové podstavce s koulemi.²⁶⁷

Ve výklenku každé kapličky bychom původně mohli vidět obrazy malované na

Obr. 33 Původní návrh na stavbu kapliček při cestě z Prahy do Hájku. Z knihy A. Podlahy.

²⁶¹ Wirth uvádí data 1720 – 1726. WIRTH (pozn.23) 30. Podlaha uvádí jako data realizace poutní cesty roky 1720 – 1724. PODLAHA (pozn. 25) 252. Jinde se dozvíme, že byly stavěny v letech 1720 – 23 a jejich výzdoba byla dokončena v roce 1734. <http://poutnicestahajek.cz/historie-poutni-cesty/> 7.6.2014.

²⁶² WIRTH (pozn. 23) 30.

²⁶³ Ibidem 32. Trasa někdejší poutní cesty a dnešní stav kaplí viz http://hajek.ofm.cz/pout_cesta.html 14.7.2014.

²⁶⁴ PODLAHA (pozn. 25) 254.

²⁶⁵ VEČEŘOVÁ (pozn. 71) 51. Šlo snad o italského mistra Fortiniho. PŘIBYL (pozn. 135) 39.

²⁶⁶ PODLAHA (pozn. 25) 254.

²⁶⁷ Dnešní podoba kaplí viz <http://poutnicestahajek.cz/kaple/> 14.7.2014

omítce. Každý obraz byl horizontálně rozdělen na dvě části – dole byl výjev ze života Svatého Františka a v horní části paralelní výjev ze života Panny Marie. Pod římsou byl vymalován znak dobrodince, který stavbu kaple financoval.²⁶⁸ Dále doplňovalo malbu věnování a příslušné citáty z Písma.²⁶⁹ Autorem maleb byl malíř Jan Ferdinand Schor,²⁷⁰ od roku 1727 pak ve výzdobě pokračoval Karel Moravec.²⁷¹

Podrobný popis jednotlivých vyobrazení včetně donátorů najdeme u A. Podlahy:

1. První kaple vybočovala z výše popsaného schématu: jako jediná nesla nedělený výjev, a to „vyobrazení Hájku, nad nímž zobrazení dva andělé nesoucí Loretánský domek; po stranách sv. František a sv. Antonín. Zbudováno nákladem arcibiskupa Ferdinanda hraběte z Khüenburga.“²⁷² Nad Hájkem byla zobrazena postava Panny Marie a kolem její hlavy byl nápis „Jsem černá a krásná“ (*Nigra sum, sed formosa*) a dále „Přijďte ke mně všichni, kdo po mně toužíte“ a „Jděte, poutníci, pozdravte Syna a Matku. Řekněte a hned vám každý vyšlapanou cestu ukáže.“²⁷³

2. Nahoře: Očekávání narození Panny Marie Joachimem a Annou; dole: Opat Joachim O.S.B předpovídá narození sv. Františka. Nákladem hraběte z Vrtby, nejvyššího purkrabí král. Českého.

3. Nahoře: Neposkvrněné početí Panny Marie; dole: Sv. František obklopený klečícím zástupem svých duchovních synův. Nákladem Antonína Jana hraběte Nostice, nejv. hofmistra.

4. Nahoře: Narození Panny Marie a v pozadí jakoby v mlhách narození Pána Ježíše; dole: Narození sv. Františka. Nákladem Josefa hraběte z Valdštýna, nejv. maršálka, a manželky jeho.

5. Nahoře: Tříletá Panna Maria uvedena do chrámu, aby Bohu sloužila; dole: Sv. František odkládá před biskupem Asisským světský šat svůj a zříká se světa. Nákladem hraběte Jana Arnošta Antonína Schaffgotsche, král, místodržitele, a manželky jeho.

6. Nahoře: Panna Maria zasnoubena se sv. Josefem; dole: Sv. František skládá slib v ruce Innocence III. a tak sebe a syny své zasubuje Bohu. Nákladem Františka Josefa hraběte Černína, král. místodržícího.

²⁶⁸ Ibidem 252.

²⁶⁹ VEČEŘOVÁ (pozn. 71) 51.

²⁷⁰ PODLAHA (pozn. 25) 254.

²⁷¹ PŘIBYL (pozn. 135) 39.

²⁷² PODLAHA (pozn. 25) 252.

²⁷³ BERÁNEK (pozn. 80) XXIV.

7. Nahoře: Zvěstování Panny Marie; dole: Sv. František dostává na přimluvu Panny Marie od Pána Ježíše odpustky porciunkule. Nákladem hraběte Františka Josefa Schlika a manželky jeho.

8. Nahoře: Panna Maria pozdravuje sv. Alžbětu; dole: Sv. František potkává a pozdravuje se se sv. Dominikem. Nákladem hraběte Jana Filipa ze Sickingenu, polního maršálka a velitele pražského, a manželky jeho.

9. Nahoře: Narození Páně; dole: Sv. František přijímá Jesulátko z rukou Panny Marie. Opětne nákladem nejv. hofmistra hraběte Nostice.

10. Nahoře: Klanění se sv. Tří králů; dole: Sv. František rozesílá bratry své kázati evangelium. Opětne nákladem Frant. Josefa hraběte Černína a manželky jeho.

11. Nahoře: Očišťování Panny Marie; dole: Sv. František válí se v trní, aby čistotu zachoval. Nákladem bratří hraběte Františka Karla z Clary-Aldringen, nejvyššího lovčího král. Českého, a Jana Filipa z Clary-Aldringen, král. místopředsího.

12. Nahoře: Útěk do Egypta; dole: Sv. František ubírá se do Egypta, aby tam kázal před sultánem. Nákladem Josefa Františka z Goltze, král. místopředsího.

13. Nahoře: Ježíšek v domácnosti dlí s Pannou Marií a sv. Josefem; dole: Sv. František a sv. Klára rozjímají spolu o věcech Božských. Nákladem nejmenovaného.

14. Nahoře: Dvanáctiletý Ježíš uprostřed učitelův a zákonníků ve chrámě; dole: Papež ve snách zří, kterak sv. František podpírá basiliku Lateránskou, hrozící sesutím. Nákladem magistrátu Starého města Pražského.

15. Nahoře: Ježíš loučí se svou matkou Marií, aby nastoupil utrpení; dole: Sv. František rozjímá o utrpení Páně. Nákladem velkovévodkyně toskánské Anny Marie Františky.

16. Nahoře: Kristus Pán na kříži, po stranách Panna Maria a sv. Jan; dole: Sv. František na hoře Alvernii stigmatizován. Nákladem hraběte Františka Arnošta z Valdštýna a manželky jeho.

17. Nahoře: Seslání Ducha sv. na Pannu Marii a apoštoly; dole: Sv. František na ohnivém voze; žáci prosí, aby naplněni byli duchem jeho. Nákladem knížete z Lobkovic.

18. Nahoře: Smrt Panny Marie; dole: Smrt sv. Františka. Nákladem hraběte Františka Damiana ze Šternberka.

19. Nahoře: Nanebevzetí Panny Marie; dole: Sv. František po smrti stojí vzpřímen. Nákladem hraběte Karla Joachima z Bredy a manželky jeho.²⁷⁴ Dvojvýjev byl doplněn

²⁷⁴ PODLAHA (pozn. 25) 252nn.

nápisem „*Zemřel otec, avšak jako by nezemřel nikdy, neboť ni život, ni smrt nemá moci nad ním.*“²⁷⁵

20. [mylně značeno jako 22.] *Nahoře: Korunování Panny Marie; dole: Sv. František ve slávě nebeské. Nákladem hraběte Jarla Joachima z Bredy.*²⁷⁶ Tento poslední výjev byl doplněn nápisem „*Jsi, Panno, korunována, ale i tohoto po osudech života korunuj!*“²⁷⁷

Námět k ikonografii v kaplích vytvořil františkán Ondřej Bartečko (Partečko), dochovala se část konceptu z roku 1721.²⁷⁸ Dr. Pařízková uvádí, že inspirací maleb by mohl být spis Matthaea Hemmera *Vita et admiranda historia Seraphici S.P. Francisci ordinis minorum fundatoris* z roku 1694, která byla doplněna rytinami.²⁷⁹

V letech 1751 – 1752 byly všechny kaple opraveny, znovu pak roku 1773 - 1774, kdy byly i nově vymalovány obrazy.²⁸⁰ V dalším období ale kaple asi spíše chátraly. Za Josefa II. bylo konstatováno, že jsou velice sešlé a byly jim odejmuty nadace na udržování.²⁸¹

Wirth v roce 1907 konstatuje, že „*čís. 15 již úplně zbořeno*“.²⁸² Hovoří také o opravě posledních pěti kaplí (v letech 1899 – 1900)²⁸³, při které již malby na omítce nebyly obnoveny, ale nahrazeny novými malbami na plechu od malíře J. Scheiwla z Prahy.²⁸⁴ Tyto obrazy už nebyly dělené a představovaly pouze výjevy s Pannou Marií.²⁸⁵ Anselm Spálenka, kvardián hájeckého kláštera, o kaplích ve druhém desetiletí 20. století poznamenal: „*...všechny nalézáme nyní v prabídném stavu, mnohé z nich hrozí sesutím, malby a nápisy jsou většinou již dávno k nepoznání, kaple č. XV zcela již pobořena, takže ani památky se po ní nenalézá.*“²⁸⁶

Během 20. století potkal hájeckou poutní cestu stejný osud, jako většinu ostatních náboženských památek. Některé byly zbourány buď pro svůj špatný stav (např. č.13 bylo strženo v roce 1950)²⁸⁷ nebo pro to, že překážely, další byly ze stejného důvodu přeneseny

²⁷⁵ SLÁDEK (pozn. 126) 7.

²⁷⁶ PODLAHA (pozn. 25) 252nn.

²⁷⁷ BERÁNEK minul (pozn.) XXIV.

²⁷⁸ <http://poutnicestahajek.cz/kaple/> 8.6.2014

²⁷⁹ Kateřina PAŘÍZKOVÁ: Poutní cesta do Hájku... zapomenutá barokní památka, přednáška; předneseno 3.10.2013 v KC Šlejnická v Praze.

²⁸⁰ PODLAHA (pozn. 25) 254.

²⁸¹ WIRTH (pozn. 23) 32.

²⁸² Ibidem, pozn. pod čarou.

²⁸³ PODLAHA (pozn. 25) 254.

²⁸⁴ WIRTH (pozn. 23) 32.

²⁸⁵ PAŘÍZKOVÁ (pozn. 278)

²⁸⁶ Citováno podle PŘIBYL (pozn. 135) 40.

²⁸⁷ PAŘÍZKOVÁ (pozn. 278)

na jiné místo (případ kaple č. 8 na Bílé Hoře)²⁸⁸, ostatní dále chátraly. I samotná cesta ve svém významu komunikace částečně vymizela, když byl úsek za Hostivicí, procházející poli, v roce 1950 rozorán.

Tyto změny byly koncem 20. století opět navraceny k původnímu stavu, řada kaplí už ale nenávratně zmizela. Do dnešních dnů se jich zachovalo jen jedenáct.²⁸⁹ Ještě v nedávné době byly k vidění zbytky sesutého zdiva několika kaplí v polích za Hostivicí – Litovicemi. Jedenáct zachovaných kaplí stojí v různém stavu dochovaní na původních či nových místech. K nejjachovalejším a opraveným patří kaple na území Prahy mezi Strahovem a silničním okruhem před Hostivicí a dále poslední dvě kaple před Hájkem. Tyto kaple jsou většinou omítnuty, i když barevnost je různá (na území Prahy obvykle okrová omítka hmoty a růžová omítka plastických architektonických prvků, jinde bílá omítka hmoty s růžovou až červenou omítkou prvků). Výklenky všech dochovaných kaplí jsou prázdné, pouze na první se dochovaly fragmenty barokní fresky (zachoval se obraz Panny Marie s nápisem *Nigra sum, sed formosa*).²⁹⁰

V roce 2013 vzniklo občanské sdružení Poutní cesta Hájek, které se snaží znovu rozšiřovat povědomí o poutní cestě a ve spolupráci s obecními úřady se zasazuje o opravu a udržování zachovalých kaplí a obnovu kaplí zaniklých.

²⁸⁸ Ibidem.

²⁸⁹ P.VLČEK, P.SOMMER, D.FOLTÝN (pozn. 40).

²⁹⁰ PŘIBYL (pozn. 135) 40.

V. Závěr - Význam hájeckého areálu v minulosti a dnes

V minulých kapitolách jsme se podrobně věnovali popisu areálu hájeckého kláštera. Ukázali jsme, že je složen z několika samostatných objektů, které spolu souvisí v různých významových rovinách. Z tohoto věcného popisu je patrné, že význam hájeckého areálu netkví v jeho podobě, struktuře, výzdobě nebo v originálním pojednání tématu. Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná o objekt docela nezajímavý. V jednotlivostech ani v areálu jako celku nenacházíme z hlediska stavebního, technického ani uměleckého nic výjimečného. Struktura či, chceme-li, hmotová sestava areálu je zcela konvenční. Podoba a architektonická výzdoba jednotlivých objektů je i přes přítomnost význačných architektů (Carlo Lurago je autorem řady jezuitských kolejí i chrámů, přestavby Lobkovického paláce v Praze na Hradčanech, dómu Sv. Štěpána v Pasově aj., Domenico Orsi je mj. autorem Theologického sálu pražské Strahovské knihovny), zcela standardní. Ideové pojednání poutního místa se v ničem neliší od celé řady dalších poutních míst.

Několik výjimek objevíme až na „druhý pohled“, po podrobném studiu. Souvisí však spíše než se stavebními či výzdobnými prvky s historií a poutnickým provozem Hájku.

Na první „zajímavost“ narazíme obvykle ve všech člancích, pojednávajících o hájeckém poutním místě a bývá také jediným důvodem, proč je Hájek v encyklopediích a přehledech zmiňován. Týká se samotného loretánského domku a jeho stáří.

Kopie loretánských domků se začaly šířit po Evropě už od 16. století a to jednak díky loretánské legendě, která začala být rozšiřována i tiskem, jednak díky popisům loretánské kaple z per jejích návštěvníků.²⁹¹ V Loretu působil jako zpovědník Petr Canisius, který později pobýval také v Praze, poznámky o loretánském poutním místě najdeme v cestopisech českých šlechticů, např. Kryštofa mladšího z Lobkovic (navštívil Itálii v roce 1584) i Bedřicha z Donína, navštívili je Heřman i Humprecht Černín z Chudenic, kardinál Dietrichstein i zakladatel hájecké kaple Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru a mnozí další.²⁹² Po návratu do Čech iniciovala řada těchto návštěvníků založení lorety na svých statcích.

Nejstarší loretánskou kaplí na Moravě je loreta v Mikulově, založená roku 1622 již zmíněným kardinálem Dietrichsteinem. Uvádí se, že nejstarší kaplí na území Čech byla kaple založená už v roce 1584 v Horšovském Týně již také zmíněným Kryštofem mladším

²⁹¹ ROYT (pozn. 1) 151.

²⁹² Ibidem 153.

z Lobkovic.²⁹³ Tento domek byl však v roce 1787 zrušen a následně zbořen.²⁹⁴ Autorem stavby byl Ital Augustino Galli a zdá se, že její půdorys měl tvar oválu nebo centrály. Tato podoba je ale značně vzdálená od italské předlohy a připomeňme, že právě na věrném zachování zejména vnitřní podoby byl kult tohoto poutního místa založen. Nepřesnosti v podobnosti byly ostatně zřejmě také důvodem velice časně přestavby loretu hájecké. V případě horšovskotýnské loretu existují tedy jisté pochybnosti, šlo-li opravdu o loretu v pravém slova smyslu.

Za druhou nejstarší loretu na území Čech je označována právě námi studovaná loretu v Hájků u Červeného Újezda, založená v roce 1623. Na základě pochybností o kapli v Horšovském Týně bývá někdy uváděna jako zcela první loretánský domek na tomto území a v každém případě jí náleží prvenství, co se týče nejstarší dochované loretu v Čechách.

Pozoruhodnou součástí hájeckého poutního místa tvoří poutní cesta z pražského Strahova, resp. soustava výklenkových kaplí, které ji lemují. Přestože tato cesta není bezprostřední součástí hájeckého areálu, souvisí s ním zcela bezprostředně ideově a pro pražské poutníky byla nedílnou součástí celku. Hodnotu poutní cesty opět nenalezneme v architektonické kvalitě jednotlivých kaplí. Její význam tkví v jedinečnosti poutní cesty jako celku.

V Čechách fungovala v období baroka řada poutních cest. Některé byly lemovány kaplemi, jiné ne. Jen některé z nich svoji délkou nebo architekturou významně zasahovaly do krajiny. Nejstarší z nich je tzv. Březnická z roku 1649, která vedla od jezuitské koleje v Březnici u Příbrami na Svatou Horu u Příbrami a byla lemována šestnácti kaplemi. Kapličky byly vyzdobeny mariánskými výjevy. Druhá poutní cesta je spojena s nejvýznamnějším poutním místem na území Čech, Starou Boleslaví. Tato tzv. Svatá cesta, vystavěná v letech 1674 – 1680, byla lemována čtyřiačtyřiceti výklenkovými kaplemi. Výzdobný program spojoval kult mariánský a svatováclavský a podtrhoval také příslušnost Habsburské vládnoucí dynastie k „rodině Sv. Václava“.²⁹⁵ Nejmladší z trojice je pak hájecká poutní cesta. Její ikonografický program jsme podrobně popsali v kapitole věnované poutní cestě. Vytváření obrazových paralel výjevů ze života Panny Marie a Sv. Františka je i v kontextu výzdoby ostatních poutních cest zcela ojedinělé a pozoruhodné.

²⁹³ Nově je mezi prvními českými loretami zmiňována kaple v Jílovém u Prahy, založená roku 1616, podobně jako horšovskotýnská ani jílovská loretu se nedochovala. SLÁDEK (pozn. 126) 2, pozn. pod čarou.

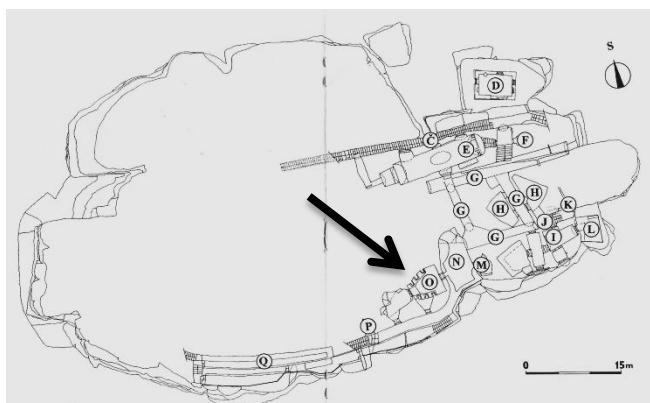
²⁹⁴ ROYT (pozn. 1) 153.

²⁹⁵ Ibidem 63 a 96.

Také fakt, že byl Hájek vůbec opatřen poutní cestou, svědčí o nebývalé oblibě tohoto poutního místa a o velkém poutnickém provozu. Řadí tak Hájek mezi tři nejvýznamnější poutní místa Čech.

Hovoříme-li o ikonografickém programu, musíme se také zastavit u výzdoby klášterního ambitu, konkrétně u série lunet, zobrazujících významná naše i evropská mariánská poutní místa. Podobným sériím vyobrazení říkáme mariánské atlasy; existovaly jak v podobách psaných, tak obrazových, jako právě v Hájku. Podrobný soupis psaných mariánských atlasů sestavil J. Royt.²⁹⁶ V kapitole věnované vybavení poutního místa jsme vedle výčtu vyobrazení již uvedli, že pravděpodobnou inspirací pro hájecké lunety byl *Atlas Marianus* jezuitů Wilhelma Gumppenberga. Samotný „hájecký atlas“ byl pak citován v dalších atlasech a soupisech mariánských zobrazení, např. v knize Jindřicha Labe *Hájek svatý Milosti Boží a velikými dobrodiními B. Panny Marie krásně se zelenající* aj. Takovéto malované (či jinde kamenné reliéfní) mariánské atlasy najdeme pouze na českých poutních místech a Hájek byl jedním z nich.²⁹⁷

Pozoruhodným prvkem hájeckého areálu je také tzv. poustevna. Na první pohled nás vůbec neupoutá, je to prostá kamenná budova, zarazí nás snad jen nepřítomnost oken. Více odhalíme při pohledu na půdorys poustevny, resp. její části, která bývá označována jako noclehárna. Jak jsme již uvedli v kapitole věnované popisu, půdorys

Obr. 34 Sídlo Sloup, řez skalním sukem, střední úroveň. Šipkou je označeno místnost „O“ – divadlo.

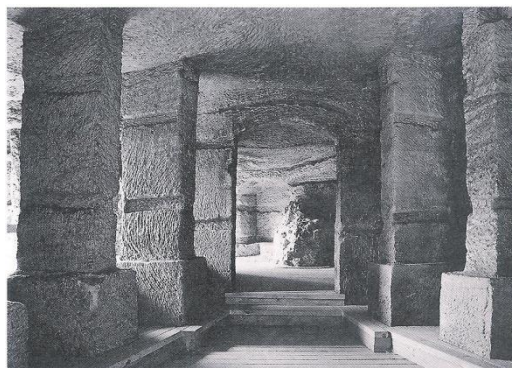
noclehárny (větší místnosti) není obdélný, ale lichoběžný, sbíhající se mírně k místnosti se studnou Sv. Antonína. Tento zvláštní a na první pohled ničím neodůvodnitelný půdorys má překvapující paralelu v jiném františkánském klášteře, totiž ve „skalním hradu“ Sloupu v severních Čechách.²⁹⁸ Tento nedokončený komplex z konce 17. století byl vyhlouben do skalního masivu, čnicího nad rybníkem. Vedle všech nezbytných klášterních prostor, jako je kostel, přílehlý ambit, cely, atd., tu najdeme i místnost označenou jako „divadlo“. **[Obr. 34, 35]** Divadlo má rovněž lichoběžný půdorys a „využívalo v pohledu sbíhavé

²⁹⁶ Ibidem 157.

²⁹⁷ Ibidem.

²⁹⁸ Za upozornění na tuto podobnost děkuji vedoucímu práce, Ing. Petru Mackovi PhD.

perspektivy barokního kukátkového divadla²⁹⁹. Později byla v tomto prostoru umístěna Golgota.³⁰⁰

Prostory na Sloupu včetně „divadla“ nebyly nikdy dokončeny a nevíme tedy, jakému účely měly doopravdy sloužit. Ani pro hájeckou noclehárnu nemáme, kromě údaje o ubytování poutníků, žádnou podrobnější zprávu o jejím

Obr. 35 „Kukátkové divadlo“ na Sloupu.

využití. Zdá se však, že pouze jako noclehárna prostor nesloužil a pokud ano, pak ne po celou dobu své existence. Svědčí o tom podivuhodný polokruhový vysoký výklenek zakončený konchou v jižní stěně noclehárny. V prostoru sloužícím jako ubytovna nemá podobný výklenek své opodstatnění. Při bližším pohledu jsou navíc zřetelně vidět zbytky štukové výzdoby kolem niky, připomínající výzdobu oltářní.

Můžeme uvažovat o souvislosti s křížovou cestou, která, jak víme, se rozvíjela na ohradní zdi mezi severní hospodářskou budovou a poustevnou, resp. právě noclehárnou. S přihlédnutím k využití podobného prostoru na Sloupu bychom mohli v nice noclehárny očekávat Golgotu, vyvrcholení křížové cesty. Teorie divadla, představená právě na Sloupu, by umožňovala uvažovat o inscenaci paraliturgických her nebo živých obrazů, snad právě opět v souvislosti s přilehlou křížovou cestou. Bylo by však velice zvláštní, že by se o takové „atrakci“ nedochovaly žádné poznámky ve vzpomínkách poutníků.

Při odhadování původní funkce noclehárny se pohybujeme zcela na poli dohadů a fabulací. Snad další bádání odhalí o poustevně-noclehárně více.

Posledním prvkem, zasluhujícím pozornost v hájeckém areálu, je překvapivě prvek nejprostší, a to ohradní zeď. Víme již, že její vznik je spojen s pohnutkami zcela praktickými, totiž ohrazením nově vznikajícího lesíka proti proniknutí zvěře. Nové využití hájku jako poutního místa však přineslo nový smysl i ohradní zdi. Barokní poutní místo obvykle využívá krajinu jako kulisu, tvoří její dominantu nebo se jí nechává doplňovat; krajina hraje v barokní době důležitou roli. Ohražené a od okolí i krajiny uzavřené poutní místo, skryté pohledům poutníků až do poslední chvíle ve vzrostlém stromoví je v našem prostředí výjimečné. Jak ukážeme dále, dokázali barokní kazatelé této původně

²⁹⁹ František GABRIEL, Kamil PODROUŽEK, Pavel ZAHRADNÍK: Skalní sídlo u Sloupu, 2001, 11.

³⁰⁰ Ibidem.

nezamýšlené zvláštnosti poutního místa bezchybně využít a bravurně je vysvětlit i z hlediska teologického.

Pokusili jsme se zachytit několik nikoli zanedbatelných stavebních, uměleckých a historických prvků, které tvoří z Hájku výjimečné místo. Skutečný význam tohoto pozoruhodného místa však nikdy nesetřával v materiálních kvalitách ani v ideách s nimi spojených. Jeho význam byl vždy v první řadě duchovní – Hájek byl poutním místem, posvátným prostorem, klášterem, modlitebnou, místem rozjímání a duchovního usebrání, místem setkání s Bohem. Dnešnímu člověku je tento rozměr často velice vzdálen. Začátkem 17. století, v době začínající protireformace, v pobělohorské době, kdy vznikla hájecká loreta, to však bylo úplně jinak.

Začněme u samotné pohnutky založit poutní místo. Poutní místa, často spojená i s milostným obrazem či sochou, u nás samozřejmě existovala už od středověku. Reformace znamenala jakýsi ústup tohoto fenoménu, protireformace a baroko však obnovují poutnictví s novým zápalem, novým rozměrem a novou silou. V této době také dochází k nárůstu počtu jak „originálních“ domácích poutních míst, tak importovaných kultů. K posledně zmíněným řadíme i početnou skupinu našich loret. Jak jsme ukázali v kapitole věnované italskému Loretu, původ tohoto kultu, spojeného s domkem Panny Marie, pochází zcela původně z Blízkého východu a přes jižní Evropu se právě v období protireformace rozšířil dále po starém kontinentu. O starobylosti hájecké loretky jsme pohovořili výše.

Jak již víme, původně vznikla v hájeckém areálu pouze loretánská kaple, a to jako dík za narození syna a za zachování statků během bělohorských událostí. Poutní místo tu tedy nevzniklo na základě zjevení, zázračného objevení obrazu nebo zázračného uzdravení, jak se stávalo na jiných místech. Hájek nebyl (z hlediska duchovního) místem nijak odlišným od ostatních. V literatuře se dočteme, že se na tomto místě nikdy háj nenacházel, jeho vysazení prosadil až právě Florián Jetřich Žďárský. Stalo se tak ale o několik desítek let dříve, než došel k úmyslu založit zde loretu. Beckovský ve své *Poselkyni* vypráví, že se v nově usazeném hájku usazovalo mnoho ptactva, které ničilo úrodu na okolních polích.³⁰¹ Mohli bychom z toho snad odvozovat, že si hrabě Žďárský vysadil Hájek pro čížbu. Se spojením oblíbeného loveckého revíru s následnou výstavbou sakrální stavby se ostatně setkáme např. i u hraběte Šporka a jeho sídla Bon repos. Pozdější umístění loretky v lesíku – hájku bylo záhy mistrně využito a vyloženo barokními kazateli. Hájek je tak často pojat

³⁰¹ Jan BECKOVSKÝ: *Poselkyně starých příběhův českých*, II. díl, svazek první, 1879, 230nn.

jako mariánská zahrada či mariánský ráj.³⁰² Paralelou pro loretánský domek v Hájků se stala také rajská zahrada, zahrada duše (*Hortulus animae*, název modlitební knihy oblíbené i v českém prostředí), otevřená zahrada z Písňe Písni, kam zve Kristus duši, aby s ní rozmlouval, nebo uzavřená zahrada (*hortus conclusus*) coby symbol Panny Marie.³⁰³ Originální je pojetí Hájků jako božské honitby, kde jsou loveni hříšníci a zasahování šípy obrácení a víry. Tento obraz *duchovního lovu* rozvinul již dříve Jindřich Labe, který se inspiroval středověkým spisem *Mariale Arnesti*.³⁰⁴ Panna Maria a Ježíšek jsou tak v kázáních představeni jako Diana a Apollón, kteří svými šípy loví v hájků hříšníky.³⁰⁵

„Jaké jest to tvé jméno? Les nebo hájek, svatý hájek, veselý hájek, lovecký hájek, hájek mariánský, kde ona Maria, v honbě a lovu obzvláštní potěšení mající, na místě tomto sobě myslivost oblíbila a zde jednu výbornou loveckou leč vyzdvíhla a náramnou silu těch nejdivočejších zvířat jest schytala. Jakož tedy již od sta lét Maria v tomto místě v myslivosti a lovu stále se obveseluje, tak tohoto přítomného roku 1723 v tom sobě velmi příjemném reviru jednu obzvláštní honbu skrze celých osm dní trvající ustanovila (osmidenní oslavy stoletého výročí poutního místa – pozn. autora), tu tak výbornýma loveckýma nástrojma a přípravama zaopatřila, aby všelikerá zvěř, čtvernohá i pernatá a co jenom zvíře slouti může, lapená byla. Má ale tato mariánská leč a honba to nadání, že žádná chycená neb honěná zvěř smrti strachovati se nemá, jenom samého okrocení, nebo v tom má své největší potěšení, když nejzůřivější zvěř může ukrotiti, pročež čím zůřivější zvěř po stopě ji šlakuje, tu tím dychtivěj a žádostivěj honbou následuje, aniž neustane, pokudž neuloví.“³⁰⁶

Hájecká loreta, se soškou Loretánské Panny Marie – nyní Hájecké, kterou sem nechal Florián Jetřich Žďárský umístit poté, co byla posvěcena dotýkáním s loretánským originálem, se stala záhy oblíbeným poutním místem. Podle zpráv arcibiskupské kanceláře z roku 1722 navštěvovalo Hájek ročně průměrně 60 000 poutníků.³⁰⁷ Cestovali sem jednak za plnomocnými odpustky (nadace z roku 1625), jednak kvůli řadě zázraků, jimiž začínalo být míst proslulé. (Viz též kapitola Historie)³⁰⁸ A zázraky jako motiv k hájeckému putování a obrácení se objevily v barokních kázáních, jako například v proslovu jezuita Jiřiho Františka Procházky de Lauro, proneseném při hájecké jubilejní slavnosti v roce 1723:

³⁰² Z kázání Jiřiho Františka Procházky, 1723, in SLÁDEK (pozn. 126) 14.

³⁰³ Ibidem 18.

³⁰⁴ Ibidem 15n.

³⁰⁵ Z kázání Jana Nepomuka Steydla, 1723, in SLÁDEK (pozn. 126) 14.

³⁰⁶ Ibidem 25.

³⁰⁷ BERÁNEK (pozn. 80) XVIII.

³⁰⁸ Pro další zázraky viz např. BERÁNEK (pozn. 80) XIXnn.

„Když se slyšelo, že vozem řebřinovým šesti osobami, ano, i truhlami a jiným nákladem obtíženým přejetu jest vejpulky aneb křížem přes záda jedenáctileté děvčátko (Helena Procházková), an i kolo v náhlém koni zadrženo na ní se pozastavilo a krev z úst (jak by jinak býti mohlo?) hned se vylila, kdo by byl neřek: Dej Pán Bůh dobrou noc! potěš Pán Bůh rodiče! nebude víc ubohé děvče ani okolo Berouna, ani okolo Telče trávy šlapat. (...) Nešťastná pouť! řekl některý studený katolík, hle, mohla živa a zdráva být, kdyby byla doma seděla, nyní vyputovala sobě jámu u Matky Boží (...). Ale umlkní, nevěrné a k Boží Rodičce nedůvěrné pokolení! Zdalíž se domníváš, že Královna svatohájecká nechá ten svůj titulární radostný den, v který v před léty ještě v životě zavřenému Janovi neobyčejně plesání svou přítomností způsobila, ten den, v který od tolika tisícův poutníkův, pod mateřský její plášť se utíkajících, pobožně vzývána byla, nechá a dovolí nějakým zármutkem se pošmouřiti a zakaboniti? (...) Dictum factum, jak se řeklo, tak se stalo. Znamení sice po těle jedoucího kola pro větší nepochybně jistotu udělené milosti zamodralé se spatřilo, zlámání však žádné s nemalým feldscharův podivením se nezaznamenalo a brzy zase povstala a běhala dobrodiním mariánským věčně zavázaná svatohájecká poutnice.³⁰⁹

Vděční uzdravení poutníci projevovali svůj vděk a úctu nejen děkovnými poutěmi, ale často také věnováním různých devocionálií či votivních tabulek.³¹⁰ Mezi těmito *ex-voty* se často vyskytovala zpodobnění uzdravených částí těla:

„Roku 1630 Vojtěch Novotný, měšťan Pražský, zbaven byv obtížné nemoci srdeční, na poděkování kapličku Hájeckou pobožně navštívil a srdce stříbrné obětoval; Jan Merburg a Barbora manželka jeho v Praze v poděkování za uzdravení dcerušky své obětovali stříbrné děťátko; Jan Berkovský, z Prahy rozený, za osvobození od bolesti hlavy věnoval do kaple stříbrnou hlavu; (...) Lidmila Malinovská za uzdravení od rakoviny prsní stříbrný prs věnovala a Václav Mašek, měšťan Pražský, zbaven byv neduhu očního, dvě stříbrné oči obětoval.“³¹¹

Hájecká Madona byla také vyhledávanou ochránkyní před morem.

S rostoucím poutnickým provozem bylo třeba poutní místo rozšířit. Podobně jako na jiných místech bylo v Hájku přistoupeno k vybudování ambitu, zde doplněného dvěma obytnými křídly. Hájku se tak vedle významu poutního místa dostalo i role sídla františkánů, kteří byli pověřeni jeho správou. Trvalý pobyt několika (v některých dobách i

³⁰⁹ Z kázání Jiřího Františka Procházky de Lauro, 1723, in Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století, 2000, 44n.

³¹⁰ ROYT (pozn. 1) 120.

³¹¹ PODLAHA (pozn. 25) 235.

desítek) bratrů obohatil místo zejména o možnost téměř neomezeného poutnického provozu, včetně poskytnutí noclehu a občerstvení poutníkům. Neopominutelná je také sociální role nově vzniklé hájecké komunity, např. v období morové epidemie (1625) či hladomoru a následných nemocí (1771, 1772).³¹²

V průběhu méně než století tak můžeme pozorovat proměnu místa zcela nevýznamného v centrum barokního kultu. V ne příliš rozsáhlém lesíku, snad původně určeném pro čižbu, vzniká drobná sakrální stavba, loretánský domek. Brzy je rozšířen o ambit, ke kterému jsou připojena dvě obytná křídla, z prostého poutního místa se tak stává klášter a příležitostná rezidence. V prostoru vymezeném ohradní zdí vznikají také užitkové plochy a v neposlední řadě i profánní prvky – okrasná zahrada s altánem. Klášter a poutní místo tak přijímají i něco z dobové módy skryté reprezentace a pohodlí. S podobným vývojem se u poutních míst setkáváme zcela ojediněle.

Pro barokního poutníka byla celá pouť i návštěva poutního místa jedním velkým zážitkem – divadlem, umocňovaným zpěvem, modlitbami, obraznými kázáními. V pozadí takových poutí a procesí nacházíme lidskou touhou po harmonii a duchovních ctnostech, kde se iluze, vytvořená na tomto světě, stává předobrazem nebeské slávy.³¹³ Příležitostí ještě zvětšit tento účín byly mimořádné slavnosti, např. každoroční slavnosti o všech mariánských svátcích.

Dojem, který v poutníkovi zanechal samotný hájecký areál a zážitek z pouti a poutní mše, umocňovala také samotná poutní cesta (z Prahy), lemovaná výklenkovými kaplemi. Procesí se obvykle u jednotlivých kaplí zastavovalo, kněz pronesl krátkou promluvu k výjevu, zachycenému na příslušné malbě a zakončil ji modlitbou. Taková cesta představovala duchovní přípravu na samotnou poutní slavnost, která pak následovala v Hájků. Samotnou pobožnost z pohledu jednoho z pražských poutníků zachycuje A. Podlaha:

„A tu ihned poutníci plným houfem se hrnou do svatého Háječku, kdežto kázání se koná, na to zpívají se litanie loretánské a požehnání se dává s velebnou Svátostí Oltářní. Tu jest slyšeti z hlubokého srdce vzdychání, vroucné modlitby, pobožné zpěvy; viděti jest, kterak jiní z hříchův svých zkroušeně se vyznávají, jiní okolo svaté kaple nahými koleny po čtvermo lezou s pokáním a ponížeností, stěny sv. kaple líbají, Rodičce Boží Panně Marii dárky přinášejí a obětují. Zatím přichází soumrak a noc; však pobožnost nepřestává, zpěv nábožných celou noc v lese se rozléhá, od ohňův celý svatý Háječek jest jako v plamenu.

³¹² PODLAHA (pozn. 25) 234 a 246.

³¹³ SLÁDEK (pozn. 126) 7.

*Celou noc kněží zpovídají a hojnou žeň duchovní mají. Když jest na úsvitě, tu lidé i ptáci Královně Nebeské prozpěvují, od rána až do poledne mše svatě trvají, některý prelát koná mši svatou zpívanou, potom následuje české i německé kázání; odpoledne zase kázání se koná, litanie loretánské se zpívají a poutníkům chtějícím odejítí dává se požehnání s velebnou Svátostí. Když se k večeru schyluje, Pražané ze svatého Hájku domů se navracejí.*³¹⁴

Součástí hájeckých pobožností byla snad také křížová cesta; víme, že obrazy křížové cesty byly umístěny ve výklencích ohradní zdi, spojující hospodářskou budovu severně od budovy kláštera s poustevnou. Některé možnosti využití poustevny-noclehárny v rámci křížové cesty jsme načrtli výše. Obrazy křížové cesty byl také rozmístěny v klášterním ambitu. Na křížovou cestu „v Háječku okolo domečka lauretánského“ upozorňuje ve svém kázání i již citovaný Jiří František Procházka:

*„Aniž ještě na tom dosti nemá Maria Panna, nýbrž ještě užitečnější nástroje k přivábení a polapení zhovadilosti lidské, v tom svatém Háječku okolo domečka lauretánského vyobrazené nástroje a tajemství umučení přehořkého svého nejmilejšího syna, představuje. Ach! přístup, hříšniku a hříšnice, patří spoluoutrpnýma srdce tvého očima na dobrodiní, kterému se divili všickni anjelský kůrové, které pohnulo všecko stvoření k spoluoutrpnosti. Hle, tuto Kristus v zahradě jatej, aby vazbu d'ábelskou v zahradě, ráji rozkoše, na tebe, ó hříšnice, uvrženou zkazil a roztrhal, aby tebe přivedl k svobodě synův Božích, tamto nelítostivě ubičovaný, by tvou nepravost chlipného těla shladil skrze krev vylitou, obnažený leží, abys ty oděný byl rouchem spasení věčného, jinde trnovou korunou přeukrutně na své nejsvětější hlavě zbodený, aby tvou nezřízenou velkomyslnost, tebe do hlubin pekelných vedoucí, zapudil a shladil.*³¹⁵

Zvláštní a mimořádnou slavností pak byla velkolepá, již několikrát zmíněná oslava stoletého výročí založení mariánského domku v roce 1723. Při této osmidenní slavnosti byl vstup ke klášteru před branou mezi zdmi vyzdoben šestnácti slavobránami, které se podle perspektivy směrem k bráně zmenšovaly. Vstupní portál byl dozdoben chronogramy, připomínajícími důvod slavnosti. Slavobránami z chvojí a ovoce byly vyzdobeny i ambity. V osmi výklencích v rozích ambitu byli umístěni géniové s nápisy, v oknech ambitu byly štíty s mariánskými symboly. Chvojím, ovocem a nápisy byla ověncena i loretánská kaple.

Význam většiny poutních míst zanikl spolu s místy samotnými (resp. jejich původní funkcí) během josefínských reforem. Fakt, že ani přes zrušovací dekrety nedošlo

³¹⁴ PODLAHA (pozn. 25) 241n.

³¹⁵ Z kázání Jiřího Františka Procházky de Lauro (pozn. 309) 31.

ke zrušení v případě Hájků, a že zachovány zůstaly i poutě, svědčí o velké oblibě a zejména velkém významu tohoto poutního místa.

Co nedokázaly josefínské reformy, podařilo se ve 20. století. Význam Hájků jako poutního místa se vytratil hned začátkem 50. let, kdy byl areál přeměněn na sběrný tábor a později na armádní stanici. Tato doba zanechala na podobě poutního místa těžké stopy, načrtli jsme je v kapitole věnované současnému stavu. Není však nutné tuto dějinnou epizodu z dějin areálu zcela vymazat, naopak: Hájek se stal svědkem historických událostí, lidských osudů a ilustrací vztahu komunistického režimu nejen ke kulturním, potažmo církevním památkám, ale k životu společnosti obecně. I v tom tkví nový, historický význam tohoto místa.

V naší práci jsme se pokusili odhalit zapomenuté dějiny a zašlou slávu kdysi velice významného poutního místa Hájek. Podali jsme stručný historický exkurz, který naznačil historické pozadí vzniku tohoto místa, včetně pohnutek, které k němu vedly, a odhalil také jeho postupné rozrůstání až do dnešní podoby. Zjistili jsme, že přestože se stavby účastnili významní stavitelé, areál nevykazuje žádné pro ně zcela typické nebo jinak ojedinělé prvky ani v jednotlivostech, ani v celku. Zhodnotili jsme několik zajímavých stavebně-historických celků (poutní cesta, poustevna, ohradní zeď), které jsou z jistého pohledu ojedinělé a naznačili jsme jejich dobový význam i současnou umělecko- a stavebně-historickou hodnotu. Doložili jsme také, že hlavní význam areálu spočíval po celá staletí v jeho ideovém významu coby poutního místa, které zároveň plnilo roli kulturní a sociální.

Srovnáním popisu areálu na počátku 20. století a dnes jsme poukázali jednak na žalostný současný stav památky, jednak na nový historický otisk, který do ní vložilo posledních 50 let minulého století. Konstatovali jsme, že valná většina výzdoby a vybavení areálu byla zničena, některé části však byly uchovány a nyní procházejí rekonstrukcí.

Pokusili jsme se ukázat, že areál poutního místa Hájek není ani zdaleka tak nezajímavý, jak by se na první pohled mohlo zdát. Je pravda, že mnohý dojem zatím zůstává jen v návštěvníkově fantazii, přesto – nebo právě proto – však Hájek stojí za nejen za návštěvu, ale zasloužil by si větší badatelskou a památkářskou pozornost.

VI. Résumé

Le complexe du monastère Hájek est situé dans la région de la Bohémie centrale, sur la localité de Červený Újezd. Il est composé de plusieurs bâtiments: la maison de loreto entourée de la galerie de couvent avec les deux ailes résidentielles, l'ermitage, le bâtiment de ferme et des jardins, l'un avec une maison d'été.

L'histoire du lieu est liée avec le comte Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru, le maître de cette domaine à la fin du 16e et au début du 17e siècle. Pendant la période de la bataille de Bílá Hora, ce noble catholique a fait un voyage autour de l'Europe. Il a visité aussi le lieu de pèlerinage à Loreto en Italie et il a décidé de fonder un loreto en Bohémie, dans sa domaine.

En 1623, la maison de loreto a été fondée près de Červený Újezd, sur un lieu d'un bosquet entouré d'un mur. Ce bosquet a été fondé par Žďárský quelques années avant, il paraît que pour la chasse aux oiseaux. Selon les sources, la maison de loreto ne correspondait parfaitement à son modèle italien, c'est pourquoi elle a été rebâtie. Ce bâtiment est resté jusqu'à nos jours – c'est un type de loreto de bloque, selon la qualification de Bukovský. L'extérieur est donc tout simple, sans décoration.

La maison, dotée d'une copie de la statuette de la Vierge Marie de Loreto touchée avec l'original (qui est maintenant nommée la Vierge Marie de Hájek), est devenue très tôt le lieu de pèlerinage bien populaire et fréquenté. C'était aussi grâce aux guérisons miraculeuses par l'intercession de la Vierge Marie de Hájek, dont nous racontent les sources de l'époque.

Le comte Žďárský a donc décidé d'élargir le lieu en construisant la galerie de couvent autour de la maison. Son fils, František Adam Eusebius, qui a continué la construction après la mort de Florián Jetřich, a invité des franciscains pour administrer le lieu. Les premiers frères venus de Jindřichův Hradec habitaient l'ermitage à côté de couvent, mais très tôt, Adam Eusebius a décidé d'élargir encore une fois le complexe. Il a appelé Carlo Lurago et Domenico Orsi, des célèbres architectes de l'époque, pour les faire construire deux ailes résidentielles, chacune faisant partie d'un côté de la galerie de couvent. L'aile de l'est aurait été consacrée aux moines, l'aile de l'ouest aurait compris des chambres pour des besoins personnels du comte.

Après la mort de la famille Žďárský, c'est la famille Martinic qui a repris l'administration du lieu et qui l'a encore élargi et amélioré. Cette époque a été consacrée surtout à l'achèvement du complexe et à l'équipement. En 1675 le nouveau autel de la

Vierge Marie de Passau au centre de la galerie du nord a été consacré. En 1686 on a fini la série des peintures – lunettes, représentant des lieux de la dévotion mariale particulière tchèques et européens – un *Atlas Marianus*. Entre les années 1720 et 1726, on a fait construire une série de chapelles, qui bordent le chemin de pèlerinage de Strahov à Prague vers Hájek. Les niches de ces chapelles ont été décorées par des peintures, représentant des parallèles de la vie de la Vierge Marie et de St. François.

Pendant la règne de Joseph II, l'époque des grandes réformes, le monastère de Hájek aurait être supprimé. Mais les pèlerinages continuaient et même Marie-Thérèse (la soeur de l'empereur František II) a visité le loreto et elle a offert une robe pour la statuette de la Vierge comme l'expression de sa faveur de ce lieu. Des pèlerinages, des grandes fêtes, des processions continuaient, la popularité de Hájek n'était pas affaibli, même pendant la Deuxième guerre mondiale sous le Protectorat allemand. Tout ça jusqu'au début des années 50 du 20e siècle, où la communauté franciscaine a été dispersée et le monastère a été changé au camp pour les prêtres. Plus tard le complexe a été utilisé par l'armée, jusqu'à 1996. En 1958 il a été proclamé un monument historique classé. Aujourd'hui il est encore habité et administré par les franciscains, qui, pas à pas, le reconstruisent et la vie y revient.

L'objet de notre travail, c'était décrire ce lieu de pèlerinage assez particulier et l'évaluer en contexte historique et artistique. Pour la description, on a divisé le travail en plusieurs parties. Dans la première, on a essayé de reconstruire l'apparence du complexe au début du 20e siècle. Pour cela, on a utilisé surtout la littérature secondaire: la description d'Antonín Podlaha dans son livre *Posvátná místa království českého* de 1913 et l'oeuvre de Zdeněk Wirth *Soupis památek historických a uměleckých* de 1907. En compilant ces deux sources, on a créé un image très détaillé mais fictif de l'état et de l'inventaire avant les grands changements des années 50.

Tout le complexe de Hájek est concentré autour de la Santa Casa (la maison mariale). La Santa Casa est simple, sans décoration en extérieur. Le plan suit le modèle italien, on y trouve deux portes pour les fidèles à l'ouest et une porte pour le prêtre à l'est. C'est la même chose pour l'intérieur, celui-là est en brique, avec un mur d'autel à l'est, les autres murs sont décorés par des fresques, représentant des scènes de la vie de la Vierge Marie et des Saints franciscains. Sur le mur d'ouest, on y trouve aussi des images des fondateurs.

La Santa Casa est reliée à l'aile de l'est avec un annexe. Dedans, on y trouve une sacristie au rez-de-chaussée et un chœur au premier étage. Ce chœur est lié avec l'espace de la Santa Casa par une fenêtre.

La Santa Casa est donc entourée par une galerie de couvent, au plan rectangulaire. La galerie était originellement ouverte dans le cour, plus tard on a muré plusieurs segments. Autour de la galerie, on pouvait voir des autels, des chaires et des confessionnals. Dans la partie du sud, on trouve deux niche demi-circulaires, séparées de couloir par une porte vitrée. On pouvait y voir l'autel de Saint François et de Saint Antoine. L'aile d'ouest de la galerie est lié avec la partie résidentielle. On y trouvait la chapelle de Saint Croix. Dans la partie du nord de la galerie, au milieu, on voyait encore une niche demi-circulaire, elle comportait l'autel de la Vierge Marie de Passau. Tout autour de la galerie, des tableaux du *Atlas Marianus* étaient placés dans les lunettes des voûtes.

Dans la partie résidentielle d'est, on trouvait au rez-de-chausée un réfectoire, une cuisine, des chambre et la partie d'entrée. Au premier étage, il y avaient des cellules des moines et des supérieurs et aussi l'entrée au choeur. A l'est, le rez-de-chausée était relié avec la galerie; au premier étage il y étaient situées les chambres privées de Žďárský et encore des cellules. Le premier étage de la partie sud et nord servaient comme des couloirs.

La façade du complexe est très simple. La façade du cour est plus importante, elle est donc un peu plus décorée: on y voit des hautes pilastres, qui passent de rez-de-chausée au premier étage et qui sont achevés par des chapiteaux simples et la corniche. Les deux étages sont sur la façade séparés par une lisène continue. Dans les coins, on voit des paires des niches, remplies par des statues des Saints patrons tchèques. La façade d'extérieur est encore plus simple. A l'est, on voit le portail principal, orné par le blason d'alliance des fondateurs. Puis suit des fenêtres du rez-de-chausée et du premier étage. Au nord, on y trouve le puits de la Vierge Marie, il est couvert et fait partie de l'aile d'est. Puis on voit la grande porte d'entrée au cour (pour des chars) et le dos de la niche demi-circulaire. Le même on voit au sud, ici, à côté d'une des niches, est situé un balcon en bois, accessible de premier étage.

Au nord du couvent, on trouve le bâtiment de ferme et au nord-ouest, l'ermitage et le puits de Saint Antoine. Le complexe comporte deux jardins; l'un petit, dit jardin décoratif, il est situé entre le coin sud-est du couvent et la porte principale du complexe, l'autre, le parc, est situé au nord du couvent et il possède son propre mur avec une porte d'entrée. Au milieu de ce parc, on y trouve une gloriette (maison d'été).

Tout le complexe de Hájek est entouré par un mur, haut de 2,5 m approx. Ce mur est interrompu seulement à l'entrée, où il forme un long couloir vers la porte d'entrée. La porte d'entrée a trois passages, l'un pour des chars au centre et deux pédestres aux côtés.

Au-dessus du passage principal, on voit une mosaïque de la Vierge Marie de Hájek. Le toit de la porte est décorée par des statues de Saint François et de Saint Antoine et une croix franciscaine au milieu.

Pour la partie suivante de notre travail, on a utilisé surtout la photodocumentation de l'auteur elle-même et l'exploration personnelle de celle-là: on a fait une description détaillée du complexe de Hájek tel qu'on peut le voir aujourd'hui. On a constaté que presque tout l'inventaire a disparu, sauf quelques détails. La Santa Casa est déjà renouée, même que beaucoup de l'inventaire manque encore. Les fresques aux murs sont bien restaurées. La galerie de couvent avait été détruite, le sol a avait été couvert de béton, ce qui a causé des endommagements par l'humidité. La niche d'autel de la Vierge Marie de Passau avait été transformée à l'élévateur. Le chœur, à côté de la Santa Casa servait comme un atelier de réparation des radios. Ces endommagements sont déjà réparés, mais ils restent encore d'autres, comme par exemple le champignon des charpentes au réfectoire. L'état du bâtiment est mauvais mais pas catastrophique, on arrive le sauver, pas à pas. Mais, en comparaison avec l'état du début du 20e, il reste encore beaucoup pour l'imagination des visiteurs.

Le dernier chapitre de notre travail est consacré à l'évaluation de complexe de Hájek. On a constaté que, malgré la présence de Carlo Lurago et Domenico Orsi, l'architecture de ce bâtiment ne propose presque rien de particulier. Dans les encyclopédies, on trouve Hájek surtout grâce à la maison de Loreto. Cette maison de Hájek est le plus ancien Loreto préservé en Tchéquie, et il est encore possible que c'est le plus ancien en générale (ce primauté est attribué à Loreto de Horšovský Týn, mais on n'est pas sûr de la forme de celui-là). Une autre partie remarquable du complexe représente la série de chapelles décorées de Prague à Hájek, surtout l'iconographie de cette décoration. Ce chemin de pèlerinage était à l'époque l'un des chemins les plus populaires de la région. Avec le chemin de Stará Boleslav et de Březnice, il constitue l'un des chemins particuliers par sa longueur et par son intervention dans le paysage.

Pour l'iconographie, il faut encore mentionner la décoration de la galerie du couvent par le sousmentionné *Atlas Marianus*, une forme de décoration assez particulière et intéressante.

Dans le cadre de la construction, on a aussi retrouvé quelques points d'intérêt. Premièrement, c'est l'ermitage. La partie de sud, avec le puits de St. Antoine, fonctionnait comme la maison des premiers moines franciscains, venus à Hájek. La partie de nord, plus grande, est plus intéressante. Le plan de ce bâtiment est un peu spécifique – ce n'est pas un

rectangle mais une trapèze. En plus, on n’y trouve pas de fenêtres. On trouve une chambre d’un plan ressemblant à Sloup, une monastère construit en massif du rocher en Bohémie de nord. La chambre ici et appelée « le théâtre » et on y pense aux jeux paraliturgiques. Peut-être c’était aussi possible à Hájek, mais on n’a pas de sources. Officiellement, cet endroit est décrit comme un asile de nuit pour les pèlerins, mais en consultant des photos faites par l’auteur, qui montrent la décoration en stuc autour de la niche, cette explication est insuffisante.

Finalement c’est le mur, qui entoure tout le complexe, qui exige lui aussi une attention. Les lieux de pèlerinage de l’époque baroque, en générale, comptent avec le paysage – ils l’utilisent comme un décor, ils le complètent, ils en profitent etc., toujours pour le but de se faire voir. Dans le cas de Hájek, c’est le contraire. Ce complexe se trouve dans une rase campagne, en plus il est caché parmi des arbres taillés et en plus il est fermé derrière le mur. Ce phénomène est lié plutôt avec des maisons de plaisance de la noblesse. C’est peut-être d’où vient cette apparence exceptionnelle de Hájek – souvenons-nous, qu’au début le comte a choisi le lieu pour se détendre. Plus tard, la forme inhabituelle de ce lieu de pèlerinage a permis aux prédicateurs de le comparer au jardin de paradis, au *hortus conclusus*, *hortus animae*, et même au forêt, dans lequel Marie avec Jésus, comme Diane et Apollo, chassent les âmes des pécheurs.

Même si on a reconnait quelques particularités artistiques ou architecturales, il faut souligner, que la valeur la plus importante du complexe de Hájek résidait toujours non dans sa beauté ou ses qualités artistiques, mais dans son rôle culturel, sociale et surtout religieux. Ce lieu de pèlerinage, couvert par des légendes et des histoires des guérisons miraculeux, doté par la présence de la Vierge Marie et par un *genius loci* incommutable et irremplaçable, faisait partie de la vie des gens de la région, représentait pour eux un lieu de calme, de tournement, de l’espoir. On a montré sur plusieurs extraits des sources de l’époque, soit des sermons à l’occasion de l’anniversaire de cent ans de Hájek, soit des témoignages simples et immédiats des pèlerins, quel était l’atmosphère à Hájek et pourquoi il était tellement populaire. L’impression, que le pèlerin a rencontré à Hájek et qu’il a apporté avec-soi chez lui, c’est la vraie valeur de ce lieu.

Tout ça a été violemment détruit et perdu dans la deuxième moitié du 20e siècle. Hereusement, on peut dire qu’aujourd’hui, non seulement le côté de construction et du patrimoine architectural, mais aussi l’atmosphère et l’esprit de ce lieu est restauré.

VII. Seznam použité literatury a pramenů

a) Literatura

- BECKOVSKÝ Jan: Poselkyně starých příběhův českých, II. díl, svazek první, Praha 1879
- BERÁNEK Karel: Historie kláštera, <http://klasterhajek.ic.cz/Historie.html>
- BERÁNEK Karel: Z minulosti františkánského kláštera v Hájku in: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000
- BOHÁČ Zdeněk: Poutní místa v Čechách, Praha 1995, heslo Hájek
- BUKOVSKÝ Jan: Loretánské kaple v Čechách a na Moravě, Praha 2000
- DABROWSKI P. Antonín Klaret: Poutní místo Hájek u Prahy in: Zpravodaj Pražské arcidiecéze, č.8, roč. 21, Praha 2013
- GABRIEL František, PODROUŽEK Kamil, ZAHRADNÍK Pavel: Skalní sídlo u Sloupu, Praha 2001
- MELICHAR František: Paměti okresu Unhošťského, Praha 1890
- PODLAHA Antonín: Posvátná místa království českého VII, Praha 1913
- POCHE Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech I, Praha 1977, heslo Červený Újezd
- PŘIBYL Vladimír: Jako jabloň mezi lesními stromy, místo neuvedeno, 2010
- ROYT Jan: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století, Praha 2011
- SEDLÁČEK August: Místopisný slovník historický království českého, Praha 1908, heslo Hájek
- SLÁDEK Miloš: Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí in: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000
- VEČEŘOVÁ Petra: Navštivte kláštery v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Praha 2005
- VLČEK P., SOMMER P., FOLTÝN D.: Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997
- WIRTH Zdeněk: Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský, Praha 1907, 29.

b) Prameny

- DOBOŠOVÁ Zlatica: Restaurování nástěnných maleb v nejstarší české Loretě v Hájku, Z výstavy „O průběhu restaurování maleb v Loretě“
- FANTA Rudolf: Klášter „Hájek“ – stavební zaměření, 1992, v Archivu NPÚ Středočeský kraj, iv. č. Z 3641.
- Jeruzalémská Bible, Praha 2009.
- Katastr nemovitostí:
- <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=621200&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>
- Klášter Hájek <http://hajek.ofm.cz/opravy.html>
- Klášter Hájek – Orientační průzkum, agentura Nautilus, 1999, Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. 333.
- Loretánská kaple v Hájku – Katalog dochovaného zařízení. Autor neuveden, rok neuveden. Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. O 351.
- Občanské sdružení Poutní cesta Hájek <http://poutnicestahajek.cz/>

- PAŘÍZKOVÁ, Kateřina: Poutní cesta do Hájku... zapomenutá barokní památka; přednáška, předneseno 3.10.2013 v KC Šlejnická v Praze
- RINEŠ Jindřich: Statický posudek zahradní brány a altánu na pozemku kláštera Hájek u Hostivic, Praha 2003, Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. 3777
- RINEŠ Jindřich: Technická zpráva k 1. etapě obnovy „poustevny“ v areálu kláštera Hájek u Hostivic, Praha 2001, Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. 3778
- Ústřední seznam kulturních památek monument.npu.cz:
 - <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=148650&oKodKr=21&oNazSidOb=%C8erven%FD+%DAjezd&Uz=B&PrirUbytOd=03.05.1958&PrirUbytDo=28.04.2014&Limit=25>
 - <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Kr&HiZe=%C8&VybUzemi=1&sNazSidOb=%C8erven%FD+%DAjezd&Adresa=&Com=&Pamatka=&CiRejst=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=28.4.2014&KodKr=21>
 - <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=137474&oKodKr=21&oNazSidOb=%C8erven%FD+%DAjezd&Uz=B&PrirUbytOd=03.05.1958&PrirUbytDo=28.04.2014&Limit=25>
- Z výstavy „O průběhu restaurování maleb v Loretě“, připravila Mgr. Veronika Korčáková, vystaveno v září 2013 v areálu kláštera v Hájku.
- Z výstavy „Nigra sum, sed formosa“ k 350. výročí založení kláštera, umístěné v hájeckém ambitu. Panely výstavy dostupné na http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=529 .

VII. 1 Zdroje obrázků

- Obr. 1** Legendické přenesení loretánského Svatého domku, kresba z Cestopisu Bedřicha z Donína. Reprodukce z knihy: Jan ROYT: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011, 146.
- Obr. 2** Prostorové schéma vstupu do grotty v bazilice Zvěstování Panny Marie v Nazaretu, s vyznačením tří zdí Santa Casy, přenesených do Loreta. Reprodukce z knihy: Jan BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, 13.
- Obr. 3** Závěrová středověká stěna Santa Casy v Loretu, za archeo-logického výzkumu v roce 1922. Reprodukce z knihy: Jan BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, 16.
- Obr. 4** Půdorys Santa Casy v Loretu, opatřené mramorovým obalem, dle stavu před požárem Santa Casy v roce 1921. Reprodukce z knihy: Jan BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, 12.
- Obr. 5** Madonna z italského Loreta.
http://www.santuarioloreto.it/internal_standard.asp?body=as01&sezione=as, 3.7. 2014.
- Obr. 6** Znak Floriána Jetřicha Žďárského a Elišky Korunky z Martinic. Reprodukce z: Karel BERÁNEK: *Z minulosti františkánského kláštera v Hájku* in: *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000, XXI.
- Obr. 7** Klášter v Hájku, frontispis knihy J. Labeho *Hájek svatý, milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající, 1690*. Reprodukce z: Vladimír PŘIBYL: *Jako jabloň mezi lesními stromy*. Místo neuvedeno, 2010, 3.
- Obr. 8** Půdorys přízemí kláštera, kresba italského stavitele Fr. Fortina z roku 1724.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=532, vyhledáno 4.7. 2014.
- Obr. 9** Půdorys přízemí hájeckého kláštera. Plán Z. Wirtha s doplněním směrové růžice a upravenou polohou apsid jižního ambitu. Úpravy autorka.
- Obr. 10** Hájek. Dispozice kláštera, zahrad a lesíku podle Z. Wirtha. Reprodukce z knihy: Zdeněk WIRTH: *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský*, Praha 1907, 31.
- Obr. 11** Františkánský klášter v Hájku. Dobová rytina se signaturou F. B. Wernher. Přibližně 1. polovina 18. století. Reprodukce z knihy: Jan BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, 105.
- Obr. 12** Čtyři základní dispoziční typy loretánských kaplí podle J. Bukovského: celoplášťový (Kosmonosy), poloplášťový (Dolní Římov), čtvrtplášťový (Česká Lípa) a bezplášťový (Hořovice). Reprodukce z knihy: Jan BUKOVSKÝ: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, 65.
- Obr. 13** Půdorys loretánské kaple s přístavkem. Částečná reprodukce (detail) z knihy: Zdeněk WIRTH: *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský*, Praha 1907, 32.
- Obr. 14** Dlaždice, pod kterou je uloženo srdce zakladatele loretě, Floriána Jetřicha Žďárského.
http://hajek.ofm.cz/hist_klaster.html, vyhledáno 4.7. 2014.
- Obr. 15** Oltář v loretánské kapli Hájecké z publikace A. Podlahy. Reprodukce z knihy: Antonín PODLAHA: *Posvátná místa království českého VII*, Praha 1913, 250.
- Obr. 16** Loretánská kaple, interiér kolem roku 1920. Reprodukce z: Vladimír PŘIBYL: *Jako jabloň mezi lesními stromy*, místo neuvedeno, 2010, 13.
- Obr. 17** Hájek, průčelí kláštera. Z publikace Z. Wirtha. Reprodukce z knihy: Zdeněk WIRTH: *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský*, Praha 1907, 33.
- Obr. 18** Chybný půdorys přízemí kláštera (srov. s Obr. 9!) se zakreslením místností, kaplí a vybavení. Převzato z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=533, vyhledáno 6.7. 2014.
- Obr. 19** Pohled do jižního ambitu kláštera. Z publikace A. Podlahy. Reprodukce z knihy: Antonín PODLAHA: *Posvátná místa království českého VII*, Praha 1913, 241.
- Obr. 20** Prostor před kaplí Sv. Kříže, pohled ze západního ambitu. Kresba Anselma Spálenky. Uprostřed vidíme oltář Sv. Anny, vlevo oltář Sv. Jana Nepomuckého.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=535, vyhledáno 6.7. 2014.
- Obr. 21** Kaple Sv. Kříže. Z publikace A. Podlahy. Reprodukce z knihy: Antonín PODLAHA: *Posvátná místa království českého VII*, Praha 1913, 251.
- Obr. 22** Pohled jižním ambitem ke kapli Sv. Kříže kolem roku 1940. Z publikace V. Příbyla. Reprodukce z: Vladimír PŘIBYL: *Jako jabloň mezi lesními stromy*, místo neuvedeno, 2010, 25.

- Obr. 23** Západní ambit kláštera, stav kolem roku 1940. Pohled od severu. Z publikace V. Příbyla. Reprodukce z: Vladimír PŘIBYL: Jako jabloň mezi lesními stromy, místo neuvedeno, 2010, 6.
- Obr. 24** Tzv. česká kazatelna u kaple Panny Marie Pasovské. Před 1950. Převzato z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=534, vyhledáno 6.7. 2014.
- Obr. 25** Oltář Panny Marie Pasovské. Před 1950. Převzato z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=534, vyhledáno 6.7. 2014.
- Obr. 26** Chybný půdorys přízemí kláštera (srov. s Obr. 9!) se zakreslením lunetových obrazů. Převzato u výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=533, vyhledáno 6.7. 2014.
- Obr. 27** Pohled do refektáře. Před 1950. Z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=534, vyhledáno 6.7. 2014.
- Obr. 28** Pohled do cely Anselma Spálenky. Z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=535, vyhledáno 6.7. 2014
- Obr. 29** V patře západního křídla. Před 1950. Z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=534, vyhledáno 6.7. 2014.
- Obr. 30** Pohřební portrét zakladatele Františka Eusebia Žďárského († 1670). Z publikace V. Příbyla. Reprodukce z: Vladimír PŘIBYL: Jako jabloň mezi lesními stromy, místo neuvedeno, 2010, 6.
- Obr. 31** Pohled do klášterního nádvoří od severu. V popředí řádový hřbitůvek, v pozadí mariánský sloup. Převzato z publikace Z. Wirtha. Reprodukce z knihy: Zdeněk WIRTH: Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský, Praha 1907, 36.
- Obr. 32** Panna Maria Hájecká, kolem roku 1920. Reprodukce z: Vladimír PŘIBYL: Jako jabloň mezi lesními stromy, místo neuvedeno, 2010, 11.
- Obr. 33** Původní návrh na stavbu kapliček při cestě z Prahy do Hájků. Z knihy A. Podlahy. Reprodukce z knihy: Antonín PODLAHA: Posvátná místa království českého VII, Praha 1913, 253.
- Obr. 34** Sídlo Sloup, řez skalním sukem, střední úroveň. Šípkou je označeno místnost „O“ – divadlo. Reprodukce z: František GABRIEL, Kamil PODROUŽEK, Pavel ZAHRADNÍK: Skalní sídlo u Sloupu, 2001, 12n.
- Obr. 35** „Kukátkové divadlo“ na Sloupu. Reprodukce z: František GABRIEL, Kamil PODROUŽEK, Pavel ZAHRADNÍK: Skalní sídlo u Sloupu, 2001, 15.

Příloha

Seznam vyobrazení a jejich zdroje – Obrazová příloha práce

- Fig. 1** Rytina hájeckého kláštera, signovaná A. Brandl fec., z přelomu 17. a 18. století, s chronogramem FILIVS MEUS DILECTVS. Reprodukce z: kol. autorů: Františkánský klášter v Hájků v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, titulní strana.
- Fig. 2** J. Arnold, Loretánská kaple v Hájků u Prahy, mědiryt, pol. 18. století. Reprodukce z knihy: Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století, Praha 2011, 151.
- Fig. 3** Pohled na Hájek asi z roku 1770. (Dle rytiny Řehoře Baltzera.) Reprodukce z knihy: Antonín PODLAHA: Posvátná místa království českého, díl VII, Praha 1913, 237.
- Fig. 4** Hájek. Klášter s kaplí Panny Marie. Půdorys. Nesprávný plán podle Z. Wirtha (Obr.26, str. 32). Reprodukce z knihy: Zdeněk WIRTH: Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátků XIX. století XXVI – politický okres kladenský, Praha 1907, 32.
- Fig. 5** Půdorys přízemí konventu františkánů v Hájků, stav na počátku 20. století. Nesprávný půdorys podle Encyklopedie českých klášterů (str. 195). Reprodukce z knihy: P.VLČEK, P.SOMMER, D.FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, 195.
- Fig. 6** Nesprávný půdorys se zakreslením vybavení z výstavy *Nigra sum, sed formosa*.
http://pamatky.slany.cz/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=58&func=detail&id=533, vyhledáno 4.7.2014
- Fig. 7** Letecký pohled na hájecký areál. Na severu přiléhá štěpnice s altánem, na jihovýchodě areál statku.
<https://www.google.cz/maps/place/%C4%8Cerven%C3%BD+%C3%9Ajezd/@50.0693684,14.1880254,972m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x470bb973ccf991e9:0x400af0f6614dda0>, vyhledáno 4.7.2014.
- Fig. 8** Letecký pohled s průmětem katastrální mapy.
<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=621200&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>, vyhledáno 7.6.2014.
- Fig. 9** Loreta. Pohled na západní roh lorety a jižní fasádu „přístavku“. Pohled od jihozápadu ze západního ambitu. Foto autorka.
- Fig. 10** Jihovýchodní roh nádvoří, nádvorní fasáda. Pohled od západu. Foto autorka.
- Fig. 11** Jihozápadní roh nádvoří, nádvorní fasáda. V popředí řádový hřbitůvek. Pohled od severovýchodu. Foto autorka.
- Fig. 12** Jižní křídlo, nádvorní fasáda. Pohled od severozápadu. Foto autorka.
- Fig. 13** Jižní ambit kláštera, valeně klenutý segment před rohovým jihozápadním segmentem, jižní stěna. Detail výklenku oltáře Sv. Jana Nepomuckého. Foto autorka.
- Fig. 14** Západní křídlo, vnější trakt, kaple Sv. Kříže. Pohled z ambitu od východu. Foto autorka.
- Fig. 15** Západní ambit kláštera. Pohled od jihu. Foto autorka.
- Fig. 16** Východní ambit kláštera. Pohled od severu. Foto autorka.
- Fig. 17** Východní křídlo, vnější trakt, refektář. Pohled od jihu. Foto autorka.
- Fig. 18** Východní křídlo, vnější trakt, refektář. Pohled na jižní stěnu místnosti s lavabem a kachlovými kamny. Foto autorka.
- Fig. 19** Severní křídlo, první patro. Pohled od východu. Foto autorka.
- Fig. 20** Západní křídlo, první patro, vnitřní trakt. Pohled od schodiště směrem na jih. Vpravo dveře do pokojů zakladatele Floriána Jetřicha Žďárského. Foto autorka.
- Fig. 21** Východní křídlo, první patro, prostřední trakt. Pohled od schodiště směrem na sever. Na konci chodby vlevo vstup na kůr. Foto autorka.
- Fig. 22** Východní křídlo, vnější fasáda. Pohled od jihovýchodu. Foto autorka.
- Fig. 23** Vstupní portál do budovy kláštera v jižním rohu východního křídla. Detail supraporty. Foto autorka.
- Fig. 24** Severní křídlo, vnější fasáda. Pohled od severovýchodu. Foto autorka.
- Fig. 25** Západní křídlo, vnější fasáda. Pohled od severozápadu. Foto autorka.
- Fig. 26** Poustevna. Pohled od jihovýchodu. Foto autorka.
- Fig. 27** Brána do štěpnice. Pohled od jihu. Foto autorka.
- Fig. 28** Altán. Pohled od jihozápadu. Foto autorka.
- Fig. 29** Hospodářská budova severně od budovy kláštera. Pohled od východu. Foto autorka.
- Fig. 30** Vstupní brána do areálu kláštera, čelní strana, pohled od jihu. Foto autorka.
- Fig. 31** Loreta, interiér. Detail malby v západní části severní stěny nade dveřmi: Poprsí Panny Marie s Ježíškem a dvě okřídlené andělčí hlavičky. Foto autorka.
- Fig. 32** Severní ambit, čtvrtý segment (od západu), výklenková kaple s oltářem Navštívení Panny Marie. Pohled od jihu. Foto autorka.

Seznam vyobrazení a jejich zdroje – přiložené CD

Není-li uvedeno jinak, autorem fotografií je autorka práce. Fotografie byly pořízeny v prvním pololetí roku 2014.

- 001** Loreta. Pohled na západní roh lorety a jižní fasádu „přístavku“. Pohled od jihozápadu ze západního ambitu.
- 002** Loreta. Severní fasáda.
- 003** Loreta. Pohled na západní fasádu od západu.
- 004** Loreta, západní fasáda. Detail přestaveného kamenného oltáře. Pohled od jihozápadu.
- 005** Loreta, interiér. Detail oculu ve vrcholu klenby.
- 006** Loreta, interiér. Východní stěna. pohled od západu.
- 007** Loreta, interiér. Východní část jižní stěny s dveřním otvorem dveří pro duchovního. Pohled od severozápadu.
- 008** Loreta a západní část přístavku, vnější fasáda. Pohled od jihovýchodu.
- 009** Přístavek loretánského domku, severní fasáda. Pohled od severu.
- 010** Přístavek, jižní fasáda. Pohled od jihu.
- 011** „Přístavek“, přízemní „předsíň“. Pohled od severovýchodu z východního ambitu.
- 012** Východní ambit, čtvrtý segment, západní strana, „předsíň“ přístavku před sakristií.
- 013** Pohled do sakristie od východu.
- 014** Východní křídlo, první patro, vnitřní trakt. Vstup z východního křídla na kůr.
- 015** Kůr. Pohled z „předsíň“, od východu. Foto: http://hajek.ofm.cz/pics/2013_11_brigady/index.html, vyhledáno 4.7. 2014.
- 016** Jihovýchodní roh nádvoří, nádvorní fasáda. Pohled od západu.
- 017** Jihozápadní roh nádvoří, nádvorní fasáda. V popředí řádový hřbitůvek. Pohled od severovýchodu.
- 018** Jižní křídlo, nádvorní fasáda. Pohled od severozápadu.
- 019** Východní křídlo, jižní část, nádvorní fasáda. V popředí mariánský sloup. Pohled od západu.
- 020** Západní křídlo, jižní část, nádvorní fasáda. Pohled od východu.
- 021** Západní křídlo, severní část, nádvorní fasáda. Pohled od jihovýchodu.
- 022** Severní křídlo, střední a východní část, nádvorní fasáda. Pohled od jihozápadu.
- 023** Jižní křídlo, nádvorní fasáda. Detail čtvrtého segmentu ochozu. Pohled od severu.
- 024** Mariánský sloup v jihovýchodním rohu nádvoří. Pohled od severozápadu.
- 024a** Nádvoří klášterního ambitu, jihovýchodní roh. Detail soklu mariánského sloupu. Pohled od západu.
- 024b** Nádvoří klášterního ambitu, jihovýchodní roh. Detail sochy Panny Marie na mariánském sloupu. Podhled od severozápadu.
- 025** Řádový hřbitůvek v jihozápadním rohu dvora. Pohled od severovýchodu.
- 026** Kropenka vedle vstupních dveří z fortny do ambitu.
- 027** Jižní ambit kláštera. Pohled od východu.
- 028** Jižní ambit kláštera, valeně klenutý segment před rohovým jihozápadním segmentem, jižní stěna. Detail výklenku oltáře Sv. Jana Nepomuckého.
- 029** Západní křídlo, vnější trakt, kaple Sv. Kříže. Pohled z ambitu od východu.
- 029c** Západní křídlo, vnější trakt, kaple Sv. Kříže. Detail východního okna vedoucího na jih.
- 029d** Západní křídlo, vnější trakt, kaple Sv. Kříže. Detail západního okna vedoucího na jih. Pohled od severovýchodu.
- 029e** Západní křídlo, vnější trakt, kaple Sv. Kříže. Detail severozápadního rohu kaple.
- 030** Západní ambit kláštera. Pohled od jihu.
- 031** Severní ambit. Dřevěné dveře oddělující sedmý a západní rohový segment. Pohled od jihozápadu.
- 032** Severní ambit, sedmý segment. Detail vrat, vedoucích ze dvora kláštera k hospodářským budovám a polnostem. Pohled od jihu.
- 033** Východní ambit kláštera. Pohled od severu.
- 034** Východní ambit, sedmý segment (od severu), východní stěna. Dveře na schodiště do prvního patra.
- 035** Východní křídlo, vnější trakt, refektář. Pohled od jihu.
- 036** Východní křídlo, vnější trakt, refektář. Pohled na jižní stěnu místnosti s lavabem a kachlovými kamny.
- 037** Východní křídlo, vnější trakt. Pohled na západní stěnu místnosti s vchodem z ambitu.
- 038** Východní ambit, sedmý segment. Detail zazděného okna vedle dveří na schodiště.
- 039** Východní křídlo, přízemí, vnější trakt, východní část fortny. Detail okna vedoucího na jih.

- 040** Východní křídlo, přízemí, vnější trakt, západní část fortny. Detail okna vedoucího na jih. Pohled z východní části fortny, od severovýchodu.
- 041** Východní křídlo, přízemí, vnější trakt, západní část fortny. Detail okna vedoucího na jih.
- 042** Východní křídlo, vnější trakt, fortna. Pohled do fortny z rohového segmentu ambitu, od západu.
- 043** Západní křídlo, vnější trakt, sedmý segment. Pohled na západní stěnu místnosti od východu.
- 044** Západní křídlo, vnější trakt, severní rohový segment. Detail západní stěny místnosti s lurskou jeskyní a sochou Panny Marie. Pohled od východu.
- 045a** Severní křídlo, první patro. Pohled od východu.
- 045b** Jižní křídlo, první patro, východní část. Pohled z jihovýchodního rohu na západ.
- 046** Západní křídlo, první patro, vnitřní trakt. Pohled od schodiště směrem na jih. Vpravo dveře do pokojů zakladatele Floriána Jetřicha Žďárského.
- 047** Západní křídlo, první patro, vnější trakt. Vlevo (na jihu) dveře na schodiště do přízemí, vpravo (na sever) dveře na schodiště na půdu. Pohled od východu.
- 048** Východní křídlo, první patro, prostřední trakt. Pohled od schodiště směrem na sever. Na konci chodby vlevo vstup na kůr.
- 049** Východní křídlo, první patro, jižní část. Pohled od schodiště na jih.
- 050** Východní křídlo, vnější fasáda. Pohled od jihovýchodu.
- 051** Vstupní portál do budovy kláštera v jižním rohu východního křídla. Pohled od východu.
- 052** Vstupní portál do budovy kláštera v jižním rohu východního křídla. Detail supraporty.
- 053** Východní křídlo, vnější fasáda, jižní část. Vpravo dveře do sklepa pod schodištěm. Pohled od východu.
- 054** Severní křídlo, vnější fasáda. Pohled od severovýchodu.
- 055** Východní křídlo, severní vnější fasáda. Pohled od severu.
- 056** Východní křídlo, severní vnější fasáda. Pohled od severu. Vpravo prostor studny Panny Marie.
- 057a** Východní křídlo, severní vnější fasáda. Detail dřevěné mříže prostoru studny Panny Marie. Pohled od severu.
- 057b** Východní křídlo, severní vnější fasáda. Detail kované mříže prostoru studny Panny Marie. Pohled od západu.
- 057c** Východní křídlo, vnější fasáda. Detail prostoru studny Panny Marie. Pohled do prostoru od západu.
- 058** Východní křídlo, severní vnější fasáda. Detail kované mříže prostoru studny Panny Marie.
- 059** Severní křídlo, vnější fasáda, východní část. Vrata na klášterní nádvoří. Pohled od severu.
- 060** Severní křídlo, vnější fasáda, západní část. Přístavek za oltářem Dvanáctiletého Ježíše v chrámu. Pohled od severovýchodu.
- 061a** Západní křídlo, vnější fasáda. Pohled od severozápadu.
- 061b** Západní křídlo, vnější fasáda, střední část. Pohled od západu.
- 061c** Západní křídlo, vnější fasáda. Pohled od jihozápadu.
- 062a** Jižní křídlo, vnější fasáda, západní část. Dřevěná pavlač. Podhled z jihozápadu.
- 062b** Jižní křídlo, vnější fasáda, západní část. Dřevěná pavlač. Podhled od jihu.
- 062c** Jižní křídlo, vnější fasáda. Detail fragmentů dřevěné pavlače, přiléhající od západu k apsidě kaple Sv. Antonína. Pohled od jihozápadu, podhled.
- 062d** Jižní křídlo, vnější fasáda. Detail fragmentů dřevěné pavlače, přiléhající od západu k apsidě kaple Sv. Antonína. Pohled od jihovýchodu, podhled.
- 062e** Jižní křídlo, vnější fasáda. Pohled od jihozápadu.
- 063** Jižní křídlo, vnější fasáda. Před klášterem vidíme opravenou zídku okrasné zahrady s plotem. Pohled od jihovýchodu.
- 064a** Poustevna. Pohled od jihovýchodu.
- 064b** Poustevna. Pohled od jihovýchodu.
- 064c** Poustevna. Pohled od jihovýchodu.
- 065a** Poustevna. Vstupní severní část. Pohled od východu.
- 065b** Poustevna. Pohled od východu.
- 065c** Poustevna, jižní fasáda, severovýchodní nároží. Pohled od jihu.
- 065d** Poustevna, jižní fasáda. Detail zazděného otvoru.
- 066a** Poustevna, jižní menší budova. Pohled od východu.
- 066b** Poustevna, menší budova. Pohled od jihozápadu.
- 067** Poustevna. Detail štítu mezi budovami. Pohled od jihu.
- 068** Poustevna, menší budova. Interiér od východu. Vpravo studna Sv. Antonína.
- 069** Poustevna, menší budova. Interiér od jihu. Vpravo zadní strana niky.
- 070** Poustevna, menší budova. Pohled z menší místnosti průchodem napravo od pilíře do místnosti větší.
- 071** Poustevna, menší budova. Interiér. Detail horní části pilíře v severní stěně.
- 071b** Poustevna, menší budova, severní stěna, pilíř mezi místnostmi. Detail nápisů.

- 072** Poustevna. Průhled vraty do poustevny od východu. Interiér jižní části.
- 073** Poustevna. Průhled vraty do poustevny od východu. Interiér severní části
- 074** Brána do štěpnice. Pohled od jihu.
- 075** Brána do štěpnice, zadní průčelí. Pohled ze štěpnice, od severu.
- 076** Altán. Pohled od jihozápadu.
- 077** Altán ve štěpnici. Pohled od jihu.
- 078** Altán, hlavní průčelí. Pohled od jihu.
- 079** Altán, jihozápadní nároží. Pohled od jihovýchodu.
- 080** Altán, západní fasáda. Pohled od západu.
- 081** Altán, severozápadní nároží. Pohled od severozápadu.
- 082** Altán, severní fasáda. Pohled od jihu.
- 083** Altán, severozápadní nároží. Pohled od severovýchodu.
- 084** Altán, jihozápadní nároží. Pohled od jihozápadu.
- 085** Altán, interiér přízemí. Pohled na východní stěnu přízemní místnosti od západu.
- 086** Altán, interiér přízemí. Pohled na východní stěnu přízemní místnosti od jihozápadu.
- 087** Altán ve štěpnici. Interiér přízemí, pohled na severní stěnu. Pohled od jihu.
- 088** Altán, interiér přízemí. Pohled na západní stěnu přízemní místnosti s dveřmi. Pohled od západu.
- 089** Hospodářská budova severně od budovy kláštera. Pohled od východu.
- 090a** Hospodářská budova s přiléhající ohradní zdí, oddělující bezprostřední okolí kláštera od hájku. Vpravo severozápadní nároží klášterní budovy. Pohled od jihozápadu.
- 090b** Hospodářská budova. Pohled od jihozápadu.
- 090c** Hospodářská budova, jižní fasáda, střední část. Pohled od jihu.
- 091** Hospodářská budova. pohled do východní místnosti od jihu.
- 092** Okrasná zahrada mezi vstupní branou a jižním křídlem. Pohled od severovýchodu.
- 093** Ohradní zeď bezprostředního okolí kláštera. Část mezi hospodářskou budovou a poustevnou. Pohled od východu.
- 094** Ohradní zeď bezprostředního okolí kláštera. Část mezi hospodářskou budovou a poustevnou. Detail niky.
- 095** Ohradní zeď bezprostředního okolí kláštera. Část mezi hospodářskou budovou a poustevnou. detail pobožené střední části.
- 096** Ohradní zeď hájeckého areálu. Detail západní zdi směřující k bráně do areálu, pohled od severovýchodu.
- 097** Ohradní zeď hájeckého areálu. Detail pobožené východní zdi směřující k bráně do areálu, pohled od severozápadu.
- 098** Ohradní zeď hájeckého areálu. Detail jižní zdi východně od brány do areálu, pohled ze silnice, od jihozápadu.
- 099** Vstupní brána do areálu kláštera, čelní strana, pohled od jihu.
- 100** Vstupní brána do areálu kláštera, čelní strana, pohled od jihu. Detail střední části.
- 101** Vstupní brána do hájeckého areálu, zadní (vnitřní) strana. Pohled od severu.
- 102** Vstupní brána do areálu kláštera, čelní strana, pohled od jihu. Detail mozaiky nad průjezdem.
- 103** Vstupní brána do areálu kláštera, čelní strana, pohled od jihu. Detail sochy Sv. Františka.
- 104** Vstupní brána do areálu kláštera, čelní strana, pohled od jihu. Detail sochy Sv. Antonína.
- 105** Vstupní brána do areálu kláštera. Detail piniové šišky na pravém (východním) kraji brány. Pohled od jihu.
- 106** Západní ambit, jižní rohový segment. Detail náhrobního kamene, vsazeného do zdi vedle kaple Sv. Kříže.
- 107** Západní ambit, jižní rohový segment. Detail náhrobního kamene, vsazeného do zdi vedle kaple Sv. Kříže.
- 108** Loreta, jižní vstup pro věřící. Průhled vstupem, v západní stěně výklenku kroupenka. Pohled od severu.
- 109** Loreta, interiér. Detail malby v západní části jižní stěny nade dveřmi: Panna Maria s Ježíškem a malým donátorem, Sv. Bartoloměj, Sv. Antonín a světec na koni.
- 110** Loreta, interiér. Detail malby v severní části západní stěny: Panna Maria s Ježíškem a Sv. Antonínem, dole malá donátorka s dítětem.
- 111** Loreta, interiér. Detail malby v jižní části západní stěny: Panna Maria se světicí a okřídlená andělíč hlavička.
- 112** Loreta, interiér. Detail malby ve východní části severní stěny: Panna Maria se Sv. Kateřinou a setníkem.
- 113** Loreta, interiér. Detail malby v západní části severní stěny nade dveřmi: Poprsí Panny Marie s Ježíškem a dvě okřídlené andělíč hlavičky.

- 114 Loreta, interiér. Severní stěna, detail sanktuária.
- 115 Loreta, interiér. Detail západní stěny s oknem, malovaným křížem a obdélným výklenkem v lunetě klenby.
- 116 Loreta, interiér. Západní stěna.
- 117 Loreta, interiér. Detail západní stěny s pravoúhlým výklenkem při podlaze.
- 118 Rokokový oltář – svatostánek z roku 1712. Z masivu, zdobený postříbřeným plechem. Na dvířkách prosekávané kartuše s monogramy MARIA a IHS. Celkový pohled na nynější umístění svatostánku v klášteře u Panny Marie Sněžné v Praze. Podstavec není součástí oltáře. Reprodukce z: Loretánská kaple v Hájku – Katalog dochovaného zařízení. Autor neuveden, rok neuveden. Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. O 351, 1.
- 119 Vlevo: Zdobená nika vyložená zlatým plechem a vykládaná stříbrnými pláty s umělými drahokamy. Ve středu tepaný emblém se symbolem Ducha Svatého. Vpravo: Svatozář na stříbrném rámu s barevnými skličky, původně kolem niky. Reprodukce z: Loretánská kaple v Hájku – Katalog dochovaného zařízení. Autor neuveden, rok neuveden. Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. O 351, 2.
- 120 Antependium – postříbřený plech se středním pozlaceným dílem, zdobené mariánským symbolem, andílčími hlavičkami a rostlinnými motivy. Reprodukce z: Loretánská kaple v Hájku – Katalog dochovaného zařízení. Autor neuveden, rok neuveden. Archiv NPÚ Středočeský kraj, inv.č. O 351, 3.
- 121 Východní ambit, čtvrtý segment, západní strana. Detail severního vnějšího pilíře. Pohled od jihovýchodu.
- 122 Přízemí, „předstín“ přístavku. Detail dvířek pro obsluhu kamen severně od vstupu do sakristie. Pohled od jihovýchodu.
- 123 Východní křídlo, nádvorní fasáda, jihovýchodní roh: socha Sv. Metoděje.
- 124 Jižní křídlo, nádvorní fasáda, jihovýchodní roh: socha Sv. Cyrila.
- 125 Jižní křídlo, nádvorní fasáda, jihozápadní roh: socha Sv. Norberta.
- 126 Západní křídlo, nádvorní fasáda, jihozápadní roh. socha Sv. Benedikta.
- 127 Západní křídlo, nádvorní fasáda, severozápadní roh. Socha Sv. Prokopa.
- 128 Severní křídlo, nádvorní fasáda, severozápadní roh. Socha Bl. Anežky.
- 129 Severní křídlo, nádvorní fasáda, severovýchodní roh. Socha Sv. Víta.
- 130 Východní křídlo, nádvorní fasáda, severovýchodní roh. Socha Sv. Václava.
- 131 Řádový hřbitůvek. Detail kříže při jižní stěně severního ambitu. pohled od východu.
- 132a Hřbitůvek v jihozápadním rohu nádvoří. Detail kamene, kryjícího vstup do krypty. Pohled od jihu z jižního ambitu.
- 132b Řádový hřbitůvek. Detail kamene s kruhem – vstupu do krypty.
- 133 Jižní ambit, výmalba kleneb třetího až sedmého a rohového segmentu. Pohled od východu.
- 134 Jižní ambit kláštera, čtvrtý (od východu) segment. Detail výmalby kleneb. Podhled od východu.
- 135 Jižní ambit kláštera, čtvrtý (od východu) segment. Detail výmalby kleneb. Podhled od východu.
- 136 Jižní ambit kláštera, čtvrtý (od východu) segment. Detail výmalby na náběhu klenby. Podhled od severovýchodu.
- 137 Jižní ambit, sedmý segment. Detail dlažby před někdejší oltářem Sv. Jana Nepomuckého.
- 138 Východní křídlo, vnější trakt, fortna. Pohled do fortny z rohového segmentu ambitu, od západu. Vedle dveří do fortny napravo (jižně) mramorová kropenka.
- 139 Jižní ambit kláštera, rohový jihovýchodní segment, jižní stěna. Detail spodní části výklenku. Pohled od severu.
- 140 Jižní ambit kláštera, rohový jihovýchodní segment, jižní stěna. Detail oblouku lunety s fragmenty výmalby. Pohled od severu, podhled.
- 141 Jižní ambit kláštera. Dveře mezi rohovým jihovýchodním segmentem a klášterním ochozem. Pohled od východu.
- 142 Jižní ambit kláštera, valeně klenutý segment před prvním (od východu) segmentem, jižní stěna. Detail výklenku. Pohled od severu.
- 143 Jižní ambit kláštera, první segment. Detail soklu vnějšího pilíře klášterního ochozu. Pohled od jihovýchodu.
- 144 Jižní ambit kláštera, první (od východu) segment, jižní stěna. Dřevěné dveře oddělující ochoz od kaple Sv. Františka. Pohled od severu.
- 145 Jižní ambit, druhý segment, dřevěné dveře oddělující apsidu kaple Sv. Františka.
- 145b Jižní ambit kláštera, první (od východu) segment, jižní stěna. Detail kování dřevěných dveří do kaple Sv. Františka.
- 146 Jižní ambit, druhý segment, apsida kaple. Pohled do jižního koutu apsidy.

- 147** Jižní ambit kláštera, první segment (od východu), apsida kaple Sv. Františka. Detail interiéru: oltářní mensa a klekátko. Pohled od severu.
- 148** Jižní ambit kláštera, první segment (od východu), apsida kaple Sv. Františka. Detail interiéru: oltářní mensa a klekátko. Pohled od severovýchodu.
- 149** Jižní ambit kláštera, první segment (od východu), apsida kaple Sv. Františka. Detail interiéru: fragmenty malby na levé (východní) části pasu apsidy. Napravo (jižně) polokruhovitý výklenek s konchou.
- 150** Jižní ambit kláštera, první segment (od východu), apsida kaple Sv. Františka. Detail interiéru: pravá (západní) stěna apsidy.
- 151** Jižní ambit kláštera, druhý (od východu) segment, jižní stěna. Torzo tzv. německé kazatelny. Pohled od severovýchodu.
- 152** Jižní ambit, třetí segment. Detail stříšky tzv. německé kazatelny. Podhled.
- 153** Jižní ambit kláštera, třetí (od východu) segment, jižní stěna. Pohled od severovýchodu.
- 154** Růžový náhrobní kámen, nyní volně opřen o jižní stěnu třetího (od východu) segmentu.
- 155** Jižní ambit kláštera. Pohled do západní poloviny ambitu od východu.
- 156** Jižní ambit kláštera, čtvrtý (od východu) segment, jižní stěna. Dřevěné dveře oddělující ochoz od kaple Sv. Antonína Paduánského. Pohled od severu.
- 157** Jižní ambit, pátý segment, apsida kaple. Detail střední části oltáře – oltářní mensa se svatostánkem a část nástavce.
- 158** Jižní ambit kláštera, čtvrtý segment (od východu), apsida kaple Sv. Antonína Paduánského. Detail interiéru: oltářní mensa a spodní část oltářního nástavce. pohled od severovýchodu.
- 159** Jižní ambit kláštera, čtvrtý segment (od východu), apsida kaple Sv. Antonína Paduánského. Detail interiéru: oltářní mensa a klekátko na dřevěných stupních. Průhled oknem dveří od severovýchodu.
- 160** Jižní ambit kláštera, čtvrtý segment (od východu), apsida kaple Sv. Antonína Paduánského. Detail interiéru: mramorový oltářní nástavec. podhled od severovýchodu.
- 161** Jižní ambit kláštera, čtvrtý segment (od východu), apsida kaple Sv. Antonína Paduánského. Detail interiéru: sanktuárium.
- 162** Jižní ambit kláštera, čtvrtý segment (od východu), apsida kaple Sv. Antonína Paduánského. Detail interiéru: pohled do konchy apsidy v prvním patře.
- 163** Jižní ambit kláštera, čtvrtý segment (od východu), apsida kaple Sv. Antonína Paduánského. Detail interiéru: výmalba východní části apsidy.
- 164** Jižní ambit kláštera, čtvrtý (od východu) segment, severní stěna. Průhled dveřmi na loretu. pohled od jihu.
- 165** Jižní ambit kláštera, čtvrtý (od východu) segment, severní stěna. detail dřevěných dveří. Pohled od východu.
- 166** Jižní ambit kláštera, poslední (od východu) segment, severní stěna. Dveře na řádový hřbitůvek.
- 167** Jižní ambit, sedmý segment. Detail výklenku někdejšího oltáře Sv. Jana Nepomuckého.
- 168** Jižní ambit kláštera, valeně klenutý segment před rohovým jihozápadním segmentem, jižní stěna. Detail horní části výklenku oltáře Sv. Jana Nepomuckého s malbou Madony.
- 169** Jižní ambit, sedmý segment, někdejší oltář Sv. Jana Nepomuckého. Detail fragmentu malby ve výklenku nad nikou.
- 170** Jižní ambit, západní část. Detail náhrobního kamene v dlažbě před oltářem Sv. Jana Nepomuckého.
- 171** Jižní ambit kláštera, rohový jihozápadní segment, jižní stěna.
- 172** Západní křídlo kláštera, kaple Sv. Kříže. Detail dlažby.
- 173** Západní křídlo, vnější trakt, kaple Sv. Kříže. Detail oltáře.
- 174** Západní ambit kláštera. Pohled od jihu.
- 175** Západní ambit, jižní rohový a první segment. Detail fragmentu dřevěných dveří, oddělujících oba segmenty. Pohled od severozápadu.
- 175b** Západní ambit. Detail klenebního pasu mezi prvním a druhým segmentem s pozůstatky po povrchovém zasekání elektrického vedení a světla ve vrcholu pasu.
- 176a** Západní ambit, druhý segment. Detail okna v západní stěně, vedoucího do místností vnějšího traktu.
- 176b** Západní ambit kláštera, valeně klenutý segment za rohovým jihozápadním segmentem, západní stěna. Detail dveří a dvou náhrobních kamenů vsazených do zdi. pohled od jihovýchodu.
- 176c** Západní ambit kláštera, první (od jihu) segment, východní stěna. Detail částečného zadržování oblouku. Pohled od jihozápadu.
- 177** Západní ambit kláštera, rohový severozápadní segment, severní stěna.
- 178** Severní ambit kláštera, valeně klenutý segment za rohovým severozápadním segmentem, Severní stěna. Pohled od jihozápadu.
- 178b** Severní ambit kláštera. Pohled od západu.

- 179** Severní ambit, čtvrtý segment (od západu), výklenková kaple s oltářem Panny Marie. Pohled od jihu.
- 180** Severní ambit, čtvrtý segment (od západu), oltář Panny Marie. Detail dřevěné desky vstupu do řeholní krypty.
- 181** Severní ambit, sedmý segment (od západu), severní stěna. Vrata na severní přístupovou cestu.
- 182** Severní ambit, dřevěné dveře mezi sedmým (od západu) a menším valeně klenutým segmentem. Pohled ze severního ambitu, od západu.
- 183** Severní ambit, dřevěné dveře mezi sedmým (od západu) a menším valeně klenutým segmentem. Pohled z rohového segmentu, od jihovýchodu.
- 184** Severní ambit, dřevěné dveře mezi sedmým (od západu) a menším valeně klenutým segmentem. Pohled od východu.
- 185a** Severní ambit, východní rohový segment. Pohled od jihozápadu.
- 185b** Východní křídlo, vnější trakt. Pohled na schodiště do prvního patra. Pohled od západu.
- 186** Východní ambit kláštera. Pohled od jihozápadu.
- 187** Východní ambit, třetí segment (od severu), východní stěna. Dveře do vnějšího traktu.
- 188** Východní ambit, šestý segment (od severu), východní stěna. Dveře na dnešní WC.
- 189** Východní ambit, sedmý segment (od severu), východní stěna. Dveře na schodiště do prvního patra.
- 190** Východní ambit, valeně klenutý segment před rohovým jihovýchodním segmentem, východní stěna. Detail dvířek pro obsluhu kamen.
- 191** Východní křídlo, vnější trakt, jižní část refektáře. Pohled z ambitu od západu.
- 192** Východní křídlo, vnější trakt, střední část refektáře. Pohled z ambitu od západu.
- 193** Východní křídlo, vnější trakt, místnost severně od schodiště, dnešní WC. Detail okna směřujícího na východ.
- 194** Východní křídlo, vnější trakt, místnost severně od schodiště, dnešní WC. Detail dveří do navazující severní místnosti.
- 194b** Východní křídlo, vnější trakt, místnost severně od schodiště, dnešní WC. Pohled od východu, z místnosti do ambitu.
- 195** Východní křídlo, přízemí, vnější trakt, západní část fortny. Detail dveří v severní stěně.
- 196** Východní křídlo, přízemí, vnější trakt, západní část fortny. Detail nápisu napravo (na východ) ode dveří v severní stěně.
- 197** Východní křídlo, přízemí, vnější trakt, západní část fortny. Detail nápisu na „příčce“ mezi východní a západní částí fortny, nalevo (východně) od okna v jižní stěně.
- 198** Východní křídlo, schodiště do prvního patra. Pohled z podesty do přízemí.
- 199** Východní křídlo, první patro, vnitřní trakt, jižní část. Detail dvířek pro obsluhu kamen.
- 200** Východní křídlo, první patro, vnitřní trakt. Železné posuvné dveře mezi východním a severním křídlem. Pohled od východu.
- 201** Západní křídlo, první patro, vnitřní trakt. Pohled na západní stěnu s dveřmi do vnějšího traktu a dvířky pro obsluhu kamen. Pohled od severovýchodu.
- 202** Západní křídlo, první patro, vnější trakt, knihovna. Pohled od východu.
- 203** Severní křídlo, vnější fasáda. Pohled od severozápadu.
- 204** Severní křídlo, vnější fasáda, střední část. Detail přízemní části vnější fasády apsidy kaple Panny Marie. Pohled od severovýchodu.
- 205** Severní křídlo, vnější fasáda. Detail přízemní části fasády v místě apsidy kaple Panny Marie Pasovské. Pohled od severovýchodu.
- 205b** Severní křídlo, vnější fasáda, střední část. Detail fasády v přízemí s pozůstatky po otvoru do výtahu a po přístupové rampě. pohled od severozápadu.
- 206** Severní křídlo, vnější fasáda. Detail přízemní části rohu, tvořeného severním křídlem ochozu s vraty a prostorem studny Panny Marie. Pohled od severozápadu.
- 207** Severní křídlo, vnější fasáda. Detail rohu, tvořeného vnějším traktem západního křídla a vystupující severní částí západního ambitu. Pohled od severozápadu.
- 208** Severní křídlo, vnější fasáda. Detail nádoby na vodu, ležící při vystupující části západního ambitu a napájející zde umístěné sprechy. Pohled od severovýchodu.
- 209** Vojenský objekt západně od klášterní budovy, někdejší veterinární stanice. Pohled od severovýchodu.
- 210** Vojenský objekt vedle vstupní brány do areálu, pohled od severozápadu.
- 211** Detail ohradní zdi, oddělující bezprostřední okolí kláštera od hájku. Část úseku mezi poustevnou a hospodářskou budovou. Pohled z vnější strany, z hájku, od severozápadu.
- 212** Ohradní zeď štěpnice, úsek přiléhající od západu ke vstupní bráně. Pohled od jihozápadu.
- 213** Ohradní zeď štěpnice. Pohled na zbytky zdi v jihovýchodním rohu štěpnice. pohled ze štěpnice, od severozápadu.

- 214** Ohradní zeď štěpnice. Pohled na opravenou část zdi na západě štěpnice, pohled od severovýchodu.
- 215** Pohled do vstupního koridoru k hlavní bráně. Pohled od jihu.
- 216** Areál statku, někdejší součásti hájeckého areálu. Pohled ze silnice z Červeného Újezdu do Hostivice, od jihozápadu.
- 217** První kaple poutní cesty na Strahově, proti hotelu Pyramida, na začátku ulice Gymnastické. Ve výklenku jsou patrné zbytky malby: Hájek a nad ním dva andělé nesou loretánský domek.
<http://poutnicestahajek.cz/kaple/i>, vyhledáno 15.7. 2014
- 218** Pátá kaple poutní cesty, na Vypichu v ohybu silnice Kukulova. Dnes stojí obrácena zadní stěnou ke komunikaci. <http://poutnicestahajek.cz/kaple/v>, vyhledáno 15.7. 2014
- 219** Dvanáctá kaple poutní cesty, Na Paloukách u Karlovarské silnice před Hostivicí.
<http://poutnicestahajek.cz/kaple/xii>, vyhledáno 15.7. 2014
- 220** Dvacátá kaple poutní cesty, v polích mezi Litovicemi a Hájkem. <http://poutnicestahajek.cz/kaple/xx>, vyhledáno 15.7. 2014